

**KÜTAHYA VİLAYET GAZETESİ'NDE
HALK BİLİMİ UNSURLARI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Senem DEMİR

Kütahya-2023

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KÜTAHYA VİLAYET GAZETESİ'NDE
HALK BİLİMİ UNSURLARI**

Danışman:
Doç. Dr. Münire BAYSAN

Hazırlayan:
Senem DEMİR

Kütahya-2023

Kabul ve Onay

Türk Dili ve Edebiyatı Ana bilim dalında, 201991211001 öğrenci numaralı, Senem DEMİR'in hazırlamış olduğu "KÜTAHYA VİLAYET GAZETESİ'NDE HALK BİLİMİ UNSURLARI" başlıklı yüksek lisans tez çalışması ile ilgili tez savunma sınavı jüri tarafından yapılmış ve adayın tezinin OY BİRLİĞİ ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

09/05/2023

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Münire BAYSAN (Danışman)		
Doç. Dr. Erdal ADAY		
Doç. Dr. Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET		

Onay

Doç. Dr. Arif KOLAY

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “*Kütahya Vilayet Gazetesi’nde Halk Bilimi Unsurları*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

09/05/2023

Senem DEMİR

Özgeçmiş

İlkokul ve ortaokul eğitimini Samsun’da tamamladı. Orta öğrenimini Kütahya Lisesinde bitirdi. 2014 yılında Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden mezun oldu. 2019 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde tezli yüksek lisans eğitimine başladı. 2021 yılında Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Türkçe Uygulama ve Araştırma Merkezi’nde (TÖMER) öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı ve hâlen çalışmaya devam etmektedir.

ÖZET

KÜTAHYA VİLAYET GAZETESİ'NDE HALK BİLİMİ UNSURLARI

DEMİR, Senem

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Münire BAYSAN

Mayıs, 2023, 184 sayfa

Kütahya Vilayet Gazetesi 29 Ekim 1925 tarihinde Kütahya Mecmuası adı ile yayın hayatına başlamıştır.

Kütahya Vilayet Gazetesi 1925-1930 yılları arasında “Kütahya Mecmuası”, 1930-1947 yılları arasında “Kütahya Vilayet Gazetesi”, 1947-1954 yılları arası “Kütahya İl Gazetesi”, 29 Ekim 1965-21 Ocak 1966 yılları arasında “Kütahya Valilik Yayın Organıdır Amacı: Eğitim-Kalkınma-Haberleşme”, 21 Ocak 1966-1975 yıllarında ise “Kütahya Vilayet Gazetesi” adı ile yayın hayatından çekilmiştir.

Kütahya Vilayet Gazetesi 1925 yılından itibaren isim değişiklikleri ile birçok yayın yaparak 31 Aralık 1975 tarihinde son sayısını çıkarıp yazılı basın tarihinin arşivinde yerini almıştır.

Gazetenin kadrosunda Mustafa Hakkı Yeşil, Hamza Güner, Süleyman Gülerüz, Cevdet İzrap gibi isimler bulunmaktadır.

Kütahya Vilayet Gazetesi'nde siyaset, edebiyat, sanat, tarih, coğrafya, iktisat, folklor gibi birçok alanda ilgili yazılar bulunmaktadır. Ayrıca sözlü kültür ürünlerine dair örnekler de yer almaktadır. Halkın yaşama biçimleri, adet ve inançları, eğlence şekilleri, kültüre dair mimari yapıların özellikleri, törenler, gelenek ve görenekler gibi birçok alana dair yazılara yer verilmiştir. Bu sebeple Kütahya Vilayet Gazetesi, halk bilimi incelemeleri bakımından kaynak oluşturmuştur. Yayınlandığı tarihler arasında halk bilimi konusunda yazılmış makaleler ele alınmıştır. Çalışmada Kütahya Vilayet Gazetesi'nde yer alan halk bilimi konulu makaleler ve bu yazılar hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Gazete, Halk Bilimi, Kütahya Vilayet Gazetesi, Makale

ABSTRACT**THE FOLKLORE ELEMENTS IN THE KUTAHYA****DEMİR, Senem****Master of Science Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Asst. Prof. Münire BAYSAN****May, 2023, 184 pages**

Kütahya Provincial newspaper started its publication life on October 29, 1925 under the name of Kütahya magazine.

Kütahya Provincial newspaper between 1925-1930 Kütahya Magazine, between 1930-1947 Kütahya Provincial newspaper, between 1947-1954 Kütahya Provincial Newspaper, between 29 October 1965-21 January 1966 Kütahya Governor's Publication Organ. Purpose: Education-Development-Communication. It was published under the name of Kütahya Provincial Newspaper on January 21, 1966-1975.

Kütahya Provincial newspaper has made many publications with name changes since 1925 and has taken its place in the history of the printed press, with its last issue on 31 December 1975.

The newspaper's staff includes names such as Mustafa Hakkı Yeşil, Hamza Güner, Süleyman Güleriyüz, Cevdet İzrap.

Kütahya Provincial newspaper contains articles on many fields such as politics, literature, art, history, geography, economics and folklore. There are also examples of oral culture products. There are articles on many fields such as the way of life of the people, their customs and beliefs, forms of entertainment, the characteristics of architectural structures related to culture, ceremonies, traditions and customs. For this reason, Kütahya Provincial newspaper has been a source for folklore studies. Among the publication dates, articles written on folklore were included. In the study, the articles on folklore in the Kütahya Provincial gazette and information about these articles were given.

Keywords: Article, Folklore, Kütahya Provincial Newspaper, Literature, Newspaper

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Kütahya'nın yayın organı olan *Kütahya Vilayet Gazetesi*'nin 1925- 1975 yılları arasında yayımlanmış sayıları tespit edilerek halk bilimi (folklor) bakımından incelenmiştir.

Çalışma giriş, üç ana bölüm, sonuç, kaynakça ve ekler kısmından oluşmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın amacı, önemi, kapsamı ve yöntemi ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde halk bilimi kavramı, konusu, gelişimi ve kaynakları konusu üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde Kütahya Vilayet Gazetesi'nin temel yayın ilkeleri, gazetenin kurucuları, gazetenin içeriğinde yer alan konular hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Kütahya Vilayet Gazetesi'nde yer alan yazıların taranması sonucunda tespit edilen halk bilimi alanıyla ilgili makaleler künye ve içerikleriyle incelenmiş ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu bölümde Sedat Veyis Örnek *Türk Halkbilimi*, M. Öcal Oğuz *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* ve Özkul Çobanoğlu'nun *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş* kitaplarındaki çalışma planlarından faydalanılarak elde edilen verilere göre bir tasnif yapılmıştır.

Sonuç bölümünde çalışmanın bölümleri üzerinde durularak Kütahya Vilayet Gazetesi'nin halk bilimi unsurları bakımından içeriği hakkında genel değerlendirmeler yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur. Ekler bölümünde ise gazetenin kapak ve içerik fotoğraflarına yer verilmiştir.

Yüksek lisans öğrenimim boyunca ve çalışma süresince beni cesaretlendiren, engin bilgileriyle ve sonsuz sabrıyla bana yol gösteren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Münire BAYSAN'a; destek ve tecrübelerini esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Erdal ADAY'a ve tez savunma aşamasında yapıcı eleştirileri, değerli görüşleri ile araştırmanın son şeklini almasını sağlayan Sayın Doç. Dr. Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET'e teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HALK BİLİMİ KAVRAMI, KONUSU, TARİHİ GELİŞİMİ VE HALK BİLİMİNİN KAYNAKLARI

1.1. HALK BİLİMİ KAVRAMI	4
1.1.1. Halk Biliminin Özellikleri.....	4
1.1.2. Halk Biliminin Konusu ve İşlevi	5
1.2. TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ	7
1.3. HALK BİLİMİ KAYNAKLARI VE KONULARI.....	10
1.3.1. Halk Bilimi Kaynakları	10
1.3.2. Halk Biliminin Konusu ve Tasnifi	12

İKİNCİ BÖLÜM

KÜTAHYA VİLAYET GAZETESİNİN ADI, AMACI, YAZAR KADROSU VE GENEL BİLGİLER

2.1. GAZETENİN ADI	14
2.2. GAZETENİN AMACI.....	14
2.3. GAZETENİN YAZAR KADROSU	14
2.3.1. Mustafa Hakkı Yeşil	14
2.3.2. Halil Kadri Erdem	15
2.3.3. Eflatun Cem Güney.....	15
2.3.4. Hamza Güner	16
2.4. GAZETE HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	16

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜTAHYA VİLAYET GAZETESİ'NİN HALK BİLİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.1. FİZİKİ VE TARİHİ ÇEVRE.....	19
----------------------------------	----

3.1.1. Fiziki Çevre	19
3.1.2. Tarihi Çevre	22
3.2. GİYİM KUŞAM (ÖRTÜNME) SÜSLENME	28
3.3. TÖRENLER	29
3.3.1. Evlenme/Düğün Törenleri.....	29
3.4. HALK OYUNLARI (DANSLAR)	30
3.5. SÖZLÜ EDEBİYAT	31
3.5.1. Konuşmalık Türler	31
3.5.1.1. Atasözleri	31
3.5.1.2. Bilmeceleler	36
3.5.2. Söylemelik Türler.....	49
3.5.2.1. Mani	49
3.5.2.2. Türkü	64
3.5.2.3. Destan.....	88
3.5.2.4. Ağıt.....	96
3.5.2.5. Halk Şiiri / Âşık Şiirleri	99
3.5.3. Anlatmalık Türler.....	140
3.5.3.1. Masal	140
3.5.4. Oynamalık Türler	154
3.5.4.1. Halk Tiyatrosu.....	154
SONUÇ.....	157
EKLER.....	162
KAYNAKÇA	167
DİZİN	171

KISALTMALAR

c.	Cilt
Der.	Derleyen
Çev.	Çeviren
s.	Sayfa
S.	Sayı

TEZ METNİ

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sözlü kültür ürünlerinin kayıt altına alınmasında süreli yayınlar önem taşımaktadır. Bu çalışmada, basıldığı tarihten itibaren döneminin tanığı olan Kütahya Vilayet Gazetesi'nin yayım hayatı boyunca yerel halkın kültür öğelerini nasıl yansıttığı tespit edilmiştir. Halk bilimi konuları içerisinde yerel basında aktif rol oynamış bu yayın üzerinde yapılacak sistemli bir tarama ile halk bilimine yarar sağlayabilecek zengin verilerin ortaya çıkması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Gazetede yer alan halk bilimi unsurlarının çok olması tezin kapsamlılığı açısından önemlidir. Bu sebeple yayın hayatına başladığı 1925 yılından 1960 yılına kadar olan dönemle sınırlandırmak yerine yayın tarihi 1925 ve 1975 arası olan gazetenin tüm sayıları araştırma içerisinde bulunmaktadır. Bazı metinlerin yazar bilgisi olmadığı için yer almamıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, halk bilimi araştırmacılarının yayımladığı kitaplar ve Kütahya Vilayet Gazetesi temel kaynak olarak kullanılmıştır. 1925 ve 1960 arası dönemin verilerine *Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi*'nden, 1961 ve 1974 arası dönemi *Milli Kütüphane*'den, 1975 yılının sadece üç sayısı arşivde olup *Beyazıt Devlet Kütüphanesi*'nden elde edilmiştir. Araştırmada metin merkezli sistematik tarama yöntemi teknikleri kullanılmıştır. Bu alanda yazılmış yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiş; akademik dergilerdeki makalelerden yararlanılmıştır. Literatür taramasının ardından gazetenin sayıları incelenerek halk bilimi açısından tasnif edilmiştir.

Kütahya Basın Hayatıyla İlgili Bibliyografya

Gökdül, A. (2022). *Kütahya'da cumhuriyet dönemi siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel hayat 1923-1950* (1. basım). Kütahya: Ekspres.

Aday, E. ve Gökdül, A. (2021). 30 Ağustos Dumlupınar zaferinin bir propaganda aracı olarak 'Yunan Mezalimi' isimli tiyatro oyununa yansımaları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (69), 208-219.

Gün, E. (2018). *Cumhuriyet döneminde Kütahya araştırması bibliyografya 1923-2015* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Değerli Sarıkoyuncu, E. ve Yapıcı, H. (2018). Tek parti dönemi kültür kurumlarına bir örnek: Kütahya halkevi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (58), 1-14.

Gökdu, A. (2017). Kütahya Vilayet Gazetesi'ne göre Kütahya ticaret ve sanayi odası (1925-1944), *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (52), 103-122.

Uyanık, M. (2013). *Kütahya basın tarihi 1923-1980*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Günhan, A. (2011). *Belgelerle Mustafa Hakkı Yeşil hayatı, kütüphanesi ve eserleri* (1. basım). Kütahya: Ekspres.

Şahin, H. (2010). *Kütahya Halkevi'nin kuruluşu ve faaliyetleri 1932-1937*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Uzunoglu, S. (1961). Kütahya halk türküleri üstüne, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 7(148), 2567-2568.

BİRİNCİ BÖLÜM
HALK BİLİMİ KAVRAMI, KONUSU, TARİHİ GELİŞİMİ VE HALK
BİLİMİNİN KAYNAKLARI

1.1. HALK BİLİMİ KAVRAMI

Folklorun bir kavram olarak ortaya çıkması William John Thoms'un 1846 yılında bu sözcüğü ilk defa kullanmasıyla başlar. Folklor, “folk” halk ve “lore” bilim kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşur (Tan, 2003, s. 27).

Halk Bilimi ile ilgili önemli çalışmalar hazırlayan Sedat Veyis Örnek'e göre kavramın tanımı; bir milletin ya da belirli bir bölge halkının, bir şehrin, bir ilçenin, bir köyün maddi ve manevi alanlarda yaşayış biçimlerini ve geleneksel kültür malzemelerini bilimsel yöntemlerle derleme, sınıflama, çözümleme, yorumlama yaparak son aşamada bir bireşime ulaşmayı hedefleyen bilim dalıdır (Örnek, 2016, s. 15).

Türk folkloru araştırmacılarından Nail Tan, halk biliminin Batıdaki karşılığı “folklor” ile ilgili yurdumuzda yanıltıya sebep olan bir konuya dair şunları ifade eder: İngilizce “folk” halk, “lore” bilgi, bilim demektir. Folklor bilimin yanında halk kültürü malzemesi de yer alır. Türkiye’de folklor teriminin halk müziği, halk oyunları karşılığında yaygın olarak kullanılması folklorun tanınırlığının artmasıyla yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır (Tan, 2003, s. 9).

Belirli bir havzada yaşayan halkın inanışlarını, geleneklerini, âdetlerini, göreneklerini, kültürel özellikleri taşıyan edebî ürünlerini, inanışlarını bilimsel olarak ele alan bilim dalına “halk bilimi” denir. Halk bilimi halka ait olan her bilgiyi inceler ve bu nedenle antropoloji, tarih, etnoloji, psikoloji, tıp gibi bilimlerle de sıkı bir ilişki içindedir. Ortak bir sosyal ve kültürel özellikleri bulunan insanların değerleriyle oluşturdukları, hafızalarındaki örneklerle yeniden yaratılan gelenekler; büyüklerden öğrenilip küçüklere aktarılması amacıyla yerel ürünlerin içselleştirilmesiyle gelecek nesillere benimsetilerek yaşayan kültürün devamlılığını sağlar. Bu durumda halka ait olan her şey, halk biliminin konusu olabilmektedir.

1.1.1. Halk Biliminin Özellikleri

Halk Bilimi araştırmacılarından Dursun Yıldırım folklor ürünlerinin beş özelliği olduğunu yazmıştır:

- 1-Sözlü olma
- 2-Geleneğe bağlılık
- 3-Çeşitlenme

4-Anonimlik

5-Kalıplaşma (Yıldırım, 1998, s. 68-69).

Genellikle bir olayın ya da kültürel verilerin folklor malzemesi olması olabilmesi için dört özelliğin bulunması gerektiğini belirten Nail Tan, özelliklerini belirtmiştir:

1-Halka ait olma

2-Anonim olma

3-Sözlü geleneğe dayalı olma, yazılı bir kaynağın tekrarı bulunmama

4-Kuşaktan kuşağa, toplumdan topluma geçerek yayılmış olmalı

Nail Tan folklorun özelliklerine değindiği çalışmasında, folklorik malzemenin üç şekilde incelendiğini yazmıştır:

1-Bilgi haline gelmiş folklorik malzeme: Atasözü, destan, halk ilaçları

2-Yaşanan folklorik malzeme: Doğum, düğün, ölüm gelenekleri

3-Sanat haline gelmiş folklorik malzeme: Halk oyunları, türküler, el sanatlarıdır (Tan, 2003, s. 10).

Folklor araştırmacılarının belirledikleri özellikler göz önüne alındığında edebi bir ürünün halk bilimi alanında incelenmesi için yaratılan eserin ilk söyleyicisinin bilinmemesi, tüm halkın yaratması olması gerekmektedir. Geleneğin ilk zamanlarda sözlü olarak yayılması önemlidir. Ancak yazıya geçirilerek kültürel sürekliliğin sağlanması gerekmektedir. Folklorun alanına giren kalıplaşan geleneklerin varlığı ve kökeninin değişmemesi şartıyla çeşitlilik sağlamasıdır.

1.1.2. Halk Biliminin Konusu ve İşlevi

İşlevsel Halk Biliminin kuramcılarında biri olan William Bascom, “The Journal of American Folklore” dergisinde 1954 yılında *Folklorun Dört İşlevi* adlı bir makale yayımlamıştır. Bascom halk bilgisi ürünlerinin işlevlerini en temel şekliyle açıklamaktadır: Folklorun birinci işlevi eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme, ikinci işlevi toplumsal değer yargılarına ve törelere destek verme, üçüncü işlevi eğitim ve kültürün gelecek nesillere aktarılması, dördüncü işlevi kişisel ve toplumsal baskılardan arınarak rahatlamasıdır (Artun, 2005, s. 72).

Folklor ürünleri eğlendirme amacıyla ortaya çıkar ama önemli konulara da değinmektedir. İçerdiği konular bakımından toplumun düşünce yapısını, mizacını ve yaşayışını yansıtmaktadır. “*Bascom’a göre eğlence folklorun en önemli işlevlerinden biridir. Çoğu gülme unsurunun altında derin anlamlar vardır. Aynı durum fantezi ve hayal için de geçerlidir*” (Bars, 2015, s. 9).

W. Bascom’a göre folklorun ikinci işlevi toplumun değerlerine, törelerine ve kurallarına destek vermektedir. Her toplumun kendine göre gelenekleri vardır. Bu kurallara uyulması, o topluma ait hissedilmesi bakımından önemlidir. Folklor Bascom’a göre mahallî değerleri ve sözlü gelenekleri desteklemelidir (Oğuz ve Gürçayır, 2010, s.78).

Folklorun üçüncü işlevi eğitimidir. W. Bascom geleneklerin aktarılmasında eğitimin ve öğreticiliğin önemini makalesinde anlatmaktadır. Halk ürünlerinde öğreticilik, aktarımın sağlanmasında önemlidir. Özellikle okumak, çalışmak, düşünmek gibi kavramların işlendiği çocuk anlatılarında ön plana çıkarak; çocuklar dürüstlüğe ve doğruluğa yönlendirilip mesajlar verilmektedir.

Folklorun dördüncü işlevi kişisel ve toplumsal baskılardan kurtulmaktır. Bazı dönemlerde bireyler, uymak istememelerine rağmen toplumdan dışlanmamak için bazı kurallara uygun davranmak zorunda kalmaktadırlar. Bascom bu duruma karşı çıkarak folklorun baskılardan uzak bir şekilde hareket etmesi gerektiğini savunmaktadır. Bascom’a göre folklor eğlendirmeli, toplumun değerlerini desteklemeli, öğreticiliği bulunmalı ve bütün bu işlevleri gerçekleştirirken toplumun baskılarından uzak kalmalıdır (Oğuz ve Gürçayır, 2010, s.83).

W.Bascom’un folklorun en önemli gördüğü dört işleve Türk halk bilimci İlhan Başgöz 1996 yılında yayınlanan *Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)* makalesinde beşinci işlev olarak protesto işlevini eklemiştir.

Folklorun işlevleri göz önüne alındığında toplum için önemi ve folklorun amacı ile ilgili olarak Nail Tan:

“Folklor, halk kültürünü araştırıp değerlendirmekle toplumun sosyo-ekonomik dinamiklerini ortaya çıkarmakta, milletin kültür birliğini sağlamakta, mahallî kültürü önce millî kültür, daha sonra da evrensel kültür haline getirerek, insanlığın ortak kültürüne katkıda bulunmaktadır” (Tan, 2003, s. 10).

Folklor kültürel bağlarla bir araya gelen toplumların yaşamını bilimsel olarak sistemli bir şekilde araştırılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda folklor malzemelerinin gelişmesi ve kuşaktan kuşağa aktarımında kolaylık kazandırmıştır.

1.2. TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ

Halk bilimi, 19. yüzyıldan itibaren bağımsız bir bilim alanı olarak araştırılmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların öncesinde bazı araştırmaların yapıldığını Alan Dundes girişim çalışmalarını ifade eder:

“On sekizinci yüzyılın sonlarına doğru Herder “Halk türküsü” (Volkslied), “Halk ruhu” (Volkseeke) ve “Halk inanması” (Volksglaube) gibi terimler kullanmıştır. Herder’in ünlü Halk Türküleri Antolojisi ilk defa 1778-1779’da yayımlanmıştır, fakat tam olarak bilimsel anlamdaki halk bilim çalışmaları daha sonraki bir döneme kadar ortaya çıkmamıştır” (Oğuz, vd., 2006, s.11).

Özkul Çobanoğlu, halk bilimi çalışmalarında iki başlama tarihi olduğunu savunur: Çobanoğlu’na göre ilk başlangıç tarihi, Grimm kardeşlerin Almanya’da “Ev ve Çocuk Masalları” adlı sözlü kültür ortamında derlenerek oluşturulan masal kitaplarının yayınlandığı 1812, ikincisi ise “folklore” adının isim babası William John Thoms’un dergide makalesinin yayınlandığı makalenin tarihi olan 1846’dır (Çobanoğlu, 2016, s. 23).

William John Thoms, The Athenaeum gazetesinde Ambrose Merton takma adını kullanarak yayınlanan mektubunda halk ürünlerinin derlenmesini istemiş ve o güne kadar “popular antiquities” denilen bu ürünlerin “folklore” denilmesini önermiştir. Folklor adının 1891’de Uluslararası Folklor Kongresi’nde bilim adı olarak kabul edilmiş ve bu tarihten sonra hızla yayılmıştır (Tan, 2003, s. 27).

Metin Ekici (2018) İngiltere’den önce Almanya’nın “Volksunde” terimini kullandığını ancak “folklore” tabiri kadar yaygınlaşmadığını ifade etmiştir (Ekici, 2018, s. 2).

Folklor Türkiye’de bir bilim dalı olarak ilk defa Ziya Gökalp, Mehmet Fuat Köprülü ve Rıza Tevfik Bölükbaşı’nın yazıları ile 20. Yüzyılda incelenmeye başlanmıştır. Türkçülük akımının yayılmasında önemli olan Rıza Gökalp *Halka Doğru* dergisinde 10 Temmuz 1913’te *Halk Medeniyeti I-Başlangıç* başlıklı yazısıyla folkloru bilim olarak tanıtmıştır. Bu yazısıyla Gökalp, folklor teriminin yerine “halkiyât” kelimesini kullanmıştır (Tan, 2003, s. 36).

Ziya Gökalp'tan sonra Türk halk biliminin öncülerinden Mehmet Fuad Köprülü 6 Şubat 1914'te *İkdam* gazetesinde *Yeni Bir İlim: Halkiyât -Folklore* adıyla bir yazı yayımlayarak folklor ve halkiyât terimlerini birlikte kullanmıştır (Tan, 2003, s. 36).

Rıza Tevfik Bölükbaşı folklor çalışmalarıyla ülkemizde çalışmalar yapmış öncü isimlerden biridir. 1900'de *Nevsâl-i Âfiyet-Salnâme-i Tıbbî* isimli sağlık yıllığında *Raks* başlıklı ilk halk oyunları yazısı yayımlanmıştır. “*Rıza Tevfik Peyâm gazetesinin 5 Mart 1914 tarihli edebiyat ekinde Folk-lare başlıklı yazısında da folkloru tanıtmış, folklor karşılığında hikmet-i avam terimini teklif etmiştir*” (Tan, 2003, s. 35).

Halk biliminde öncü isimler Türkiye’de folklor kelimesi yerine Türkçe bir kelime karşılığı bulma arayışlarını sürdürmektedirler. Tan, üniversitelerde halk bilimi kürsülerinin kurulması ve derslerin açılmasıyla kabul gördüğünü belirterek Kültür Turizm Bakanlığının ise, halk bilimi kavramından daha kapsamlı düşünceleri sonucu “halk kültürü” ifadesini esas aldıklarını belirtmiştir (Tan, 2003, s. 36).

Türk folkloru araştırmalarının başlamasıyla birçok kuruluşun, kurumun ve bilim insanları bu alanda çalışmalara başlamıştır.

Üniversite çatısı altında halk bilimi çalışmaları 1924 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde “Türkiyat Enstitüsü”nün kurulması ile başlamıştır. Enstitünün kurulduğu yıllarda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi dekanı olan Fuat Köprülü’nün çabaları sonucunda günümüz halk bilimi çalışmaları açısından da önemini yitirmeyen pek çok bilimsel araştırma yayımlanır (Ekici, 2018, s. 16).

Türk halk bilimi alanında çalışmaların başladığı ilk halk bilimi derneği olan *Anadolu Halk Bilgisi Derneği* cumhuriyetin ilanı sonrası 1 Kasım 1927’de Ankara’da kurulmuştur (Tan, 2003, s. 37).

“Bir süre sonra da adı “Türk Halk Bilgisi Derneği”ne çevrilen dernek, çıkardığı “Halk Bilgisi Haberleri” adlı süreli yayınıyla ülkemizin çeşitli yerlerinden derlenen halkbilim verilerini toplu bir biçimde sergilemiştir. Ayrıca Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber adı altında bir de kılavuz yayımlamıştır. Derneğin önemli etkinliklerinden birisi de halkbilimsel gereç derlemek amacıyla düzenlediği gezilerdir” (Örnek, 2016, s. 34).

Mustafa Kemal Atatürk tarafından, Türk dilini araştırmak üzere “Türk Dilini Tetkik Cemiyeti” ve Türk tarihini ayrıntılı olarak incelenmesi amacıyla aynı yıl kurulan “Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti”nin halk bilimine katkılar sağlamıştır. Atatürk, Ziya Gökalp’ten aldığı ilhamla ve kendi öngörü ve bilgisini, milliyetçilik ve hümanist bakış

açısıyla birleştirerek bu kurumlar aracılığıyla folklor çalışmalarına elverişli bir ortam hazırlamıştır (Oy, 1997, s. 368).

Halkevlerinin 19 Şubat 1932’de kurularak, Türk folklor ürünlerinin derlenmesi ve yayımlanması çalışmalarına önemli katkılar sağlamıştır.

“Halka dönük etkinlikleri arasında halk-bilim çalışmalarına da önemli yer ayıran bu kuruluşlar, gerek çeşitli illerde çıkardıkları yerel dergileri gerekse yayımladıkları kitaplarıyla Türk halkbilimi gerecinin büyük bir bölümünü yitip gitmekten kurtarmışlardır” (Örnek, 2016, s. 35).

Folklorun incelenmesi ve araştırılmasında üniversitelerde kurulan kürsüler katkıda bulunmuştur. Bu kürsülerin kurulmasında öncülük eden Pertev Naili Boratav Folklor derleme ve çalışmalarıyla bilinmektedir.

“1931-1932 yıllarında Fuat Köprülü’nün asistanlığını yapan Boratav, 1939 yılında DTFC’nde halk edebiyatı kürsüsünü kurar ve bilimsel halk bilimi çalışmalarına hız verir. Alan araştırmalarını ve derleme çalışmalarını uluslararası terminolojiyi kullanarak yapar. Öğrencilerinden oluşturduğu ekiple Anadolu’da derleme gezilerine çıkar. Böylece, bugün artık elde edilmesi mümkün olmayan birçok halk edebiyatı materyalini derler, arşivler veya yayımlar” (Oğuz, vd., 2017, s. 39).

1966 yılında kurulan Milli Folklor Araştırma Enstitüsü, folklorun ayrıntılı bir şekilde ele alınmasında ve tasnifinde önemlidir. Öcal Oğuz (2017), bu enstitünün düzenlemiş olduğu kongrelerin, hazırlanan biyografilerin, derleme çalışmaları ve yayın faaliyetlerinin halk edebiyatı bakımından önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir (Oğuz, vd., 2017, s. 49).

“Kurumun adı, sonraki dönemlerde “Mili Folklor Araştırma Dairesi” ve daha sonra da “Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü” (HAGEM) adıyla Türk halkbilimiyle ilgili çalışmalarını 2003 yılına kadar sürdürmüştür. 2003 yılında “Kültür Bakanlığı” ve “Turizm Bakanlığı”nın “Kültür ve Turizm Bakanlığı” adı altında birleştirilmesiyle bu genel müdürlük de “Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü” adı altında birleştirilmesiyle bu genel müdürlük de “Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü” adı altında faaliyet göstermeye devam etmektedir” (Ekici, 2018, s. 17).

20. yüzyılda folklor çalışmalarında birçok çalışma yapılmıştır. Sedat Veyis Örnek, Mehmet Kaplan, Nail Tan, Dursun Yıldırım, Şükrü Elçin, Umay Günay, Fikret Türkmen, Doğan Kaya, Muhsine Helimoğlu Yavuz, Gürbüz Erginer, Nevzat Gözaydın, Ali Berat Alptekin, Saim Sakaoğlu, Ali Duymaz, Özkul Çobanoğlu, Metin Ekici gibi

birçok bilimci, derleme çalışmaları ve araştırmaları sürecinde folklorun gelişmesine katkı sağlamışlardır.

UNESCO folkloru yeni ve gelişen disiplin olarak incelemesi, araştırma alanına katmasıyla folklorun kuşaklar arasında bilinmesi ve yeni folklor araştırmacılarına motivasyon sağlamasıyla önemlidir. UNESCO “Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) adıyla birim kurulmuş ve “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”nde halk bilimine yer verilmiştir. “*Buna göre halk bilgisi yaratmalarının araştırılması ve incelenmesi ve de korunması uluslararası alandaki bir sorun hâlinde ele alınmaktadır*” (Ekici, 2018, s. 18).

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komitesi kurulmuş ve çalışmalar yapılmıştır. Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi de komiteye kaynaklıkta bulunmuştur. Kültürel mirasın korunmasının sözleşmede yer alan maddelerine göre, folklor ürünlerinin araştırılması, derlenmesi, yayımlanması sağlanarak ilgili sözleşmede gereken temeli oluşturmuştur.

“Ayrıca yine bu merkez bünyesinde ilk kez Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi adıyla bir müze açılmış, bu müzenin toplumda gördüğü ilgi, yaptığı bilimsel çalışmalar ve yarattığı farkındalıkla Türkiye’de bu alana yönelik müzecilik çalışmaları ilgi görmeye başlamış, Beypazarı’ndaki Yaşayan Müze ve Gazi Üniversitesi-Altındağ Belediyesi işbirliğindeki Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi bu süreçte faaliyete geçmiş, birçok şehirde benzer müze kurma talep ve çalışmaları artmıştır” (Oğuz, vd., 2017, s. 56).

UNESCO tarafından 2003 yılında imzalanan SOKÜM sözleşmesine Türkiye 2006 yılında katılmıştır. Prof. Dr. M. Öcal Oğuz başta olmak üzere birçok bilim insanlarının destekleri sayesinde 2006’dan bugüne ulusal ve uluslararası değerli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde de bu çalışmalar devam etmektedir.

1.3. HALK BİLİMİ KAYNAKLARI VE KONULARI

1.3.1. Halk Bilimi Kaynakları

Halk biliminin incelediği geleneksel öğelerin, sözlü aktarıcılar yoluyla tespiti önceliklidir. Fakat sözlü gelenekten derlenen ya da yazıldığı bölgenin folklorunu aktaran yazılı kaynaklar halk bilimi araştırmacıları tarafından incelenmeye başlamıştır.

Nail Tan, halk biliminin kaynaklık eden ögeleri sıralamıştır. Bu kaynaklar:

- 1- Sözlü kaynaklar
- 2- Yazılı Kaynaklar
- 3- Maddî kültür kaynakları (Tan, 2003, s. 79).

Metin Ekici ise bu kaynakları dörde ayırmaktadır. Tan'ın sıralamasına ek olarak Ekici, görsel kaynakları da eklemiş ve dört kaynağın halk bilimi ürünlerinin derlenmesinde etkili olduğu ifade etmiştir (Ekici, 2018, s. 22).

Sözlü kaynaklar, geçmişte yazılan halk bilimi kaynaklarına göre okuma-yazma bilmeyen, 70 yaşın üzerinde, kırsal kesimde yaşayan kişileri kapsamaktadır. Bu kaynaklar ilk ağızdan folklorun tespit edilmesi bakımından önemlidir (Tan, 2003, s. 79, 80). Günümüzde ise halk biliminin kapsayıcılığı sayesinde yalnızca okuma-yazma bilmeyen nüfusu değil halk geleneği içerisinde yer alan geniş bir kavramı içine almaktadır.

Yazılı kaynaklar, ilk ağızdan derlenen malzemenin yazıya geçirilmesi sonucunda çıkan eserleri içermektedir. Sözlü kaynaklar yazıya geçirilerek halk geleneğinin ulaşılabilirliği açısından önemlidir. İlk yazılı kaynaklar VIII. yüzyılda Orhun ve Yenisey Abideleri, XI. yüzyılda Kutadgu Bilig, Dîvanu Lugâti't Türk, Codex Comanicus, Dede Korkut gibi eserlere ilaveten Nail Tan'a göre (2003) destan ve efsane kitapları, tarih kitapları, cönkler, mecmualar, vakayinameler, ruznameler, surnameler, şer'î mahkeme sicilleri, fütüvvetnameler, fermalar, menakıpnameler, hızırnemeler, cenknameler, mesneviler, dergiler, yıllıklar, ansiklopediler, gibi yazılı kaynaklar, halk biliminin kapsamına girer (s. 80-82). M. Öcal Oğuz bu kaynaklara, yüzyıllar önce derlenerek yazıya geçirilmiş fıkra ve atasözü kitaplarını da eklemiştir (Oğuz, vd., 2017, s. 115).

Nail Tan, maddî kültür kaynaklarını Cumhuriyet Dönemi öncesinde inşa edilen mimari eserlerde, halk mutfağında ve mezarlıkların, el sanatları, halk inançları ve halk edebiyatı açısından açık hava müzesi durumunda olduğunu belirtmektedir. Müzede yer alan ürünleri:

“Müzelerimize koyduğumuz veya evlerimizde kullandığımız 1923'ten önce yapılmış maddî kültür ürünleri (halı, kilim, işlemeler, mobilyalar, bakır yemek takımları, çini eşyalar, kıyafetler, takılar vs.) renkleriyle, motifleriyle, malzemesiyle konuşan birer belgedir. (Bazı maddî kültür ürünlerinin üzerinde; yapan ustanın adı, yapıldığı yer ve tarih, dualar, âyetler, bulunur. Bu tür eşyaların değeri daha büyüktür” (Tan, 2003, s. 85).

Teknolojinin gelişmesiyle değişen dünya birçok kolaylığı beraberinde getirmiştir. Ancak geçmiş dönemlerde kullanılan halı, kilim, mobilya, araç ve gereçler günümüz dekorasyonu içerisinde de yer almaktadır. Kırsal kesimlerde kullanılan bu kaynaklara hala ulaşılabileceğinden tespit edilebilmektedir.

Halk bilimi kaynakları arasında görsel kaynaklar önemlidir. Bu kaynaklar: pratiğe dayalı, hareketli ve maddî alandaki halk bilgisi ürünlerinin tatbikini, uygulamasını ve üretimini yapan bu ürünler hakkında sözlü ve görsel olarak bilgi veren kaynakları bu grupta yer almaktadır. Bir oyunun nasıl oynandığını, bir geleneğin nasıl icrâ edildiğini, bir sazın nasıl yapıldığını, bir kilimin nasıl dokunması gerektiğini göstererek yapan ve anlatan kişileri “görsel kaynaklar” olarak kabul edilmektedir (Ekici, 2018, s. 23).

Günümüzde şehir tanıtım günlerinde ya da gezi programlarının görsel medya aracılığıyla insanların yaşamları, geleneksel oyunları, yöresel lezzetleri, el sanatları ve birçok folklorik malzeme gözlenebilmektedir. Bu programlar, Ekici’nin açıklaması bağlamında gösterilebilmektedir.

1.3.2. Halk Biliminin Konusu ve Tasnifi

Halk bilimi, halkın inanışlarını, yaşayışlarını, oyunlarını, bayramlarını yani temelde tüm alanları kapsamaktadır. Halkın birlikte güven ve huzur içerisinde yaşayabilmesi için gerekli olan kurallarda bu açıdan halk biliminin konuları arasına girebilmektedir. “*Genç bir bilim olan folklorun konuları başlangıçta anonim halk edebiyatı ürünleriyle, türkülerden, geleneklerden ve inançlardan ibaretti. Günümüz folklor anlayışına göre halka ait her şey onun kültürünü oluşturmakta, dolayısıyla folklorun konuları içine girmektedir*” (Tan, 2003, s. 11).

Birçok araştırmacı tarafından geçmişten günümüze halk bilimi alanında yapılan çalışmalar alt dallara ayrılarak incelenmiş ve ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Araştırmada Sedat Veyis Örnek (2016), M. Öcal Oğuz (2009) ve Özkul Çobanoğlu (2016) tasnif çalışmalarından hareket edilerek elde edilen verilere göre yeni bir plan oluşturulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

**KÜTAHYA VİLAYET GAZETESİNİN ADI, AMACI, YAZAR KADROSU VE
GENEL BİLGİLER**

2.1. GAZETENİN ADI

Çalışmaya konu olan gazete 1925 ile 1930 yıllarında “Kütahya Mecmuası” adı ile çıkmıştır. 1930 ile 1947 yıllarında “Kütahya Vilayet Gazetesi” adı ile yayın hayatına devam etmiştir. 1947 ile 1954 yılları döneminde “Kütahya İl Gazetesi” adını almış 29 Ekim 1965 ile 21 Ocak 1966 yılları arasında Kütahya yazısının altında “Kütahya Valilik Yayın Organıdır Amacı: Eğitim-Kalkınma-Haberleşme” adıyla yayın hayatına devam etmiştir. Kütahya Vilayet Gazetesi Kütahya’nın yerel haber yayın organı olarak çıkarıldığı dönemde aktif rol oynamıştır. Gazetenin kuruluşu 2 Ekim 1925 olup yayın hayatı 31 Aralık 1975’te sona ermiştir.

2.2. GAZETENİN AMACI

Gazetenin ilk yayın tarihi 1 Aralık 1925 tarihidir. Gazetede yer alan ifadeye göre; “Mecmua’mız sanâyi zirâ’iyede inkılâb yapmağa hazırlanan Kütahya Sanây’i Zirâiye Yurdu’nın dilidir” (Kütahya Mecmuası, 1 Aralık 1925). Kütahya Mecmuası’nın çıkarılma amacı olarak sanayi zirâiye yurdunun vasıta neşriyatı ve sanayi’i ziraiye alakadar eden ve her vatandaşın bilmesi gereken kanunların düzenli olarak yayın ve bildirimi şeklinde yazılmaktadır. Mecmuada 15 Kasım 1927 tarihinde ise “İlmî, edebi, ziraî on beş günde bir çıkar vilayet mecmuasıdır.” açıklaması yer almaktadır.

2.3. GAZETENİN YAZAR KADROSU

Kütahya Vilayet Gazetesi’nin 1 Mart 1926 tarihinden itibaren yazarları arasında Abdullah Münif, Ahmet A. Hadi, Mustafa Hakkı, Bekir Sıdkı, Halil Kadri, Mahmut Celaledin, İsmail Hakkı, A.Gökalp, Tevfik Halid, Mehmet Hamza, Hüseyin Refit, Ali Rıza, Şükrü Hüseyin, Emir Oğlu Ziya, Nurettin İbrahim, Ahmet bin Asım, Lütfi Arif gibi isimler yazılar yayımlamışlardır.

Halk bilimi alanına katkı sağlayan yazarların hayatları kısaca şöyledir:

2.3.1. Mustafa Hakkı Yeşil

1905 yılında Kütahya’da doğan Mustafa Hakkı Yeşil önemli kültür araştırmacılarından biridir. Babası hafız ve hattat Ahmet İzzet Yeşil Efendi’dir. Öğrenim hayatını Kütahya’da çeşitli okullarda tamamlayarak 1919 yılında Kütahya Sultanisi’ne başlamıştır. 1924 yılında Sultani’den mezun olduktan sonra İstanbul Büyükdere Orman Mektebi’ne kaydolmuştur. Daha sonra Konya’da açılan öğretmenlik kursunu başarıyla

tamamlayarak öğretmen olmuştur. 1926-27 yıllarında Zonguldak'ın Çatalağzı köyünde öğretmenliğe başlayan Yeşil görevine Kütahya Çalköy İlkokulunda devam etmiştir. 1946 yılında Vahid Paşa Kütüphanesi müdürlüğüne tayin edilmiştir. Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi, Burdur Umumi Kütüphanesi ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde görev alan Yeşil el yazması eserlerin tanzimi, tasnifi ve tertibini yapmıştır. Bayezıt Umumi Kütüphanesi'ndeki görevlendirmesinden sonra 1969 yılında emekli olmuştur. Memleketi Kütahya ile ilgili belgeleri derlemek amacıyla 1969-73 yılları arasında Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde araştırmacı olarak görev almıştır. 1973 yılında Topkapı Sarayı Müzesi'nde çalışmaya başlamış ama rahatsızlığı sebebiyle ayrılmıştır. Çok sayıda kitap ve araştırmadan oluşan koleksiyonu 1979 yılında gerekli anlaşmalar yapılarak Kütahya'ya getirilmiştir. 1980 yılında adına yapılmış olan kütüphane hizmete açılmıştır. 29 Şubat 1986 yılında vefat eden Mustafa Hakkı Bey'in Kütahya tarih, folklor ve edebiyat ile ilgili çok sayıda çalışması bulunmaktadır (Güler, 2015, s. 177-179).

2.3.2. Halil Kadri Erdem

Halk bilimcisi Erdem 1889 yılında Kütahya'da doğmuştur. Güdük Minare Mahallesi mektebinde ardından Kütahya İdadi okuluna başlamış son sınıfta Muallim mektebine geçmiştir. Öğrenim hayatı devam ederken 1916 yılında I. Dünya Savaşı sebebiyle askere alınmıştır. İngilizlere esir düşmüş ve bir süre sonra bu esaretten kurtularak memleketine dönmüştür. Düyûn-ı Umûmiye memuru olarak çalışmıştır. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz savaşları sebebiyle askere ikinci kez alınmıştır. TBMM tarafından İstiklal madalyası ve Takdirname almıştır. 1933 yılında Kütahya Matbaası ve Kütahya Vilayet Gazetesi Müdürlüğü görevlerini yerine getirmiştir. 1935-38 yılları arasında Kütahya Halkevi başkanlığı yapmış sosyal ve kültürel alanda birçok konferans vermiştir. Araştırmacı ve yazar Erdem, 1978 yılında vefat etmiştir (Güler, 2015, s. 112-113).

2.3.3. Eflatun Cem Güney

Öğretmen ve gazeteci olarak önemli görevler alan Güney 1896 yılında Hekimhan'da doğmuştur. 1918 yılında Sivas Lisesi'nden mezun olmuştur. Konya Öksüzler Yurdu'nda Türkçe öğretmeni olarak işe başlamıştır. Misak-ı Milli gazetesini çıkararak Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen yazılar yazmıştır. 1933-43 yılları arasında Kütahya Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak çalışmış ve Kütahya'da gazeteciliğin

gelişmesinde önemli katkılar sağlamıştır. 1933 yılında Halil Kadri Bey’le birlikte Kütahya gazetesinde yazı işleri müdürü olarak çalışmıştır. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde görev alan Güney Türkiye’nin geleneksel masallarını derleyerek düzenlemiştir. 1956 yılında “Açıl Sofram Açıl” masalı ile uluslararası alanda ödül kazanmıştır. 1960 yılında “Dede Korkut Masalları” eseriyle ikinci kez bu ödülü almaya layık görülmüştür. İstanbul radyosunda masal programları yapmıştır. 2 Ocak 1981 yılında vefat etmiştir (Güler, 2015, s. 76-77).

2.3.4. Hamza Güner

1905 yılında Kütahya’da doğan araştırmacı Güner, ilk ve orta eğitimlerinin ardından 1921 yılında Kütahya Öğretmen Okulu’nda göreve başlamıştır. Çeşitli okullarda eğitim ve öğretim görevini başarıyla tamamlayarak emekli olmuştur. 1954 yılında kütüphaneci olarak Kütahya Çocuk Kütüphanesi’nde görev yapmaya başlamıştır. 1928 yılında *Yunan Mezalimi- Türk Zaferi* adlı üç perdeden oluşan piyesiyle yazmaya başlamıştır. Yazıları Kütahya’nın mecmua, dergi ve gazetelerinde çıkmıştır. *Kütahyalı Divan Şairleri, Halk Şairleri, Tekke Şairleri, Âşık ve Ozanlar* eserleri ile önemli kaynaklar yayınlamıştır. *Tarihte Kütahya* ve *Kütahya Camileri* eserler vermiştir. Aynı zamanda *Aksu* adıyla aylık kültür dergisi kurmuştur. Yayımlanan dergi ile Kütahya’nın kültürel değerlerine yer verilmiştir. Kütahya Valiliği öncülüğünde hazırlanan “*Kütahya İl Yıllığı*”nın hazırlanmasında etkili olmuş isimlerdendir. Önemli bir araştırmacı olarak dönemine kıymetli eserler veren Güner, 1 Mayıs 1968 yılında vefat etmiştir (Güler, 2015, s. 119).

2.4. GAZETE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1925 ve 1975 yılları arasında yazılı basın hayatında yer almış olan Kütahya Vilayet Gazetesi ilk zamanlarında Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Vilayet Meclisi Umumiyesi, Maliye Vekaleti ile ilgili yazılar bulunmaktadır. Edebi sahifeler, şehir haberleri yer almaktadır. Sanayi Ziraiye’den başlığı altında yazılar yer almaktadır. “Köylü ve Çiftçilere” başlıklı yazılarda çiftçiler bilgilendirilmiş ve “Hayvanat Sahiplerine” başlığı ile verilen hayvan hastalıkları ve bu hastalıkların çözümlerinden bahsedilmiştir. Gazetede genellikle yasalar, tayinler, valilerin yaptıkları konuşmalar, asayiş resmi tebliğlere yer verilmiştir (Gököl, 2022, s. 186).

24 Haziran 1932 tarihinde Halkevi'nin açılışı ile bu alanda yapılan çalışmaların Mustafa Hakkı ve M. Nuri'nin yazıları yayınlanmıştır. "Halkevinde" başlığı ile halkevi dahilinde merkez ve ilçelerde yapılan çalışmalar hakkında yazılar yayınlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KÜTAHYA VİLAYET GAZETESİ'NİN HALK BİLİMİ AÇISINDAN
İNCELENMESİ

3.1. FİZİKİ VE TARİHİ ÇEVRE

Halk mimari yapıları toplumun kültürünün yansımalarıdır. Mimari yapılar ve toplumun bir arada yaşayabilmelerini etkileyen fiziksel koşulların da etkisinde kalır. Toplumların mimari yapılardaki kullandıkları malzemelerin yalnızca kültürel özellikleri değil aynı zaman da ekonominin ve sosyal etkilerinin de göstergesidir.

3.1.1. Fiziki Çevre

İnsanın içinde yaşadığı, çevrenin özelliğini ve niteliklerini fiziksel olarak algıladığı yerleşim alanlarıdır. İklim özellikleri, doğa olayları, yeryüzü şekillerin durumu, yeraltı ve toprak verimliliğinin yüksekliği insanların yaşamları üzerinde birçok etkide bulunabilir. Fiziki çevre yerleşim alanlarının durumu ve insanların yaşayış şekilleri arasında ilişki kurar. Gazetede Kütahya'nın mesire alanları ve coğrafi durumlarını yansıtan makaleler yer almaktadır. Bu yazıların künye ve içerikleri şöyledir:

KADRI, Halil; “Kütahya Vilayetinde Seyyahları Alâkadar Edecek Başlıca Yerler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.334, Ekim 1934, s. 2.

Kütahya'nın eski eser ve ören yerleri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

ERDEM, H. Kadri; “Kütahya Mesireleri Gezmeler, Oyunlar, Türküler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.474, Temmuz 1937, s. 2.

Kütahya'ya yakın mesire alanları Çiğdemlik, Sultanbağ, Beşikkaya, Aksu, Özbek, Müderis, Hıdırlık, Dertdöken, Katırcıpınarı, Kepkebir, Zeryen, Damlarca, Kırklar, Üçler, Maltepe, Böcüçeşmesi, Aşağıhisar, Bayamlık, Koru, Felend, Fettabsöğütleri, Hacıkebir Çeşmesi, Çukurçayır, Musalla, Deveyatağı, Sahandurmaz yerleri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

ERDEM, H. Kadri; “Kütahya Mesireleri Gezmeler, Oyunlar, Türküler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.480, Ağustos 1937, s. 2.

Kırklar ile ilgili bilgi verilmiştir. İlkbahar mevsiminde Sultanbağı'nın bittiği yerde Kırklar başladığı bu çamlı tepeler üstünde Yediler olduğu yazılmıştır. Hıdırlığın eteğinde Aşık Hasan'ın “kapak durur, sahan durmaz” diye tarif ettiği yerle, bunun üstüne türkülerde geçen Düzençi yolu ve bu yol üzerinde de Üçler ara sıra çıkılan yerler arasında olduğu yazılmıştır. Allah'tan dileği olanların Kırklara aş adadığı ve dileği yerine gelenlerin burada aş kaynatıp gelenlerin yediği yazılmıştır (Erdem, 1937, s. 2).

Teferrüç ile ilgili eski esnaf teşkilatı zamanında usta çıkan çıraklara peştamal kuşatmak için bütün esnafça yapılan ve teferrüç denilen törenlerin Kırklar, Beşikkaya ve Aksu’da yapıldığı yazılmıştır (Erdem, 1937, s. 2).

ERDEM, H.Kadri; “Kütahya Mesireleri Gezmeler, Oyunlar, Türküler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, Ağustos 1937, s. 2.

Perli köyü yakınındaki bu tarihi köprünün bulunduğu yere halkın rağbet ettiği yarım asır önce söylenen bir türkünün burada boğulan Sabit adındaki bir delikanlı için olduğu yazılmıştır (Erdem, 1937, s. 2).

ERDEM, H.Kadri; “Kütahya Mesireleri Gezmeler, Oyunlar, Türküler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, Ağustos 1937, s. 2.

Diğer mesireler başlığı altında Hisar Kahvesi, Zergen Kahvesi, Ahırdarı, Özbek ve Sultanbağı hakkında bilgi verilmiştir.

ERDEM, H.Kadri, “Kütahya Mesireleri Gezmeler, Oyunlar, Türküler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, Eylül 1937, s. 2.

Hamamlar ve Bataklar hakkında yazılan Çelik, Atlarhamamı, Karabalçık, Gelinyudan, Altıntaş, Düldülayağı gibi hamamlardan bahsedilmiş ve bilgiler verilmiştir.

ERDEM, H.Kadri, “Kütahya Mesireleri Gezmeler, Oyunlar, Türküler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, Eylül 1937, s. 2.

Ilıca ile ilgili bilgi verilen yazıda Ilıca’nın Kütahya’nın deniz banyosu ihtiyacını giderdiği bazı ailelerin çamlar altına çıktığı bazı delikanlıların toplanıp yamaçlarda alem yaptığı türküler söylendiği yazılmıştır (Erdem, Kütahya Mesireleri, 1937, s. 2).

ERDEM, H.Kadri, “Kütahya Mesireleri Gezmeler, Oyunlar, Türküler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, Ekim 1937, s. 2.

Sarıköz Ilıca’nın kuruluş ve kullanılışı hakkında bilgiler yer almaktadır.

ERDEM, H.Kadri; “Kütahya Mesireleri Gezmeler, Oyunlar, Türküler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, Kasım 1937, s. 2.

Cirit, güreş gibi umumi kaidelere bağlı bulunan spor nevileriyle; figürlerinin tespiti kelimelerin beyan kudretine sığmayan mahalli zeybek, köçek oyunları dışında Çiğdemlik’te Kuru’da Felent’te Müderis’te ve diğer mesirelerde oynanarak her biri

topluluğa ayrı bir manzara ayrı bir cazibe gövdelere başka bir ritim hususi bir gelişim veren oyunların olduğu yazılmıştır (Erdem, Kütahya Mesireleri, 1937, s. 2).

ÖNADIM, Ömer; “Kütahya İlinin Jeopolitik, Ekonomik ve Tarihi Durumu”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5472, 5473,5474, 5475, Mart, 1965, s. 3.

Kütahya’nın fiziki coğrafi çevresi ile ekonomik ve tarihsel durumu konularında bilgiler verilmiştir.

ÖNADIM, Ömer; “Kütahya İlinin Jeopolitik, Ekonomik ve Tarihi Durumu”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5476, Nisan, 1965, s. 3.

Kütahya’nın tarihi yerleri ve mesire alanları ile ilgili bilgiler yer almıştır.

“Kütahya Kaplıcaları”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5868, Ağustos, 1972, s.2.

Ilıca ve Eynal, Yoncalı, Göbel, Murat Dağı Kaplıcaları ile ilgili bilgi verilmiştir.

“Kütahya İlçeleri Milattan Önce Gediz”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5869, 5871, 5872, Ağustos, 1972, s. 2.

Osmanlılar dönemindeki durumu, coğrafi durumu, Kızılay ve Murat Dağı, hamam ve kaplıcaları hakkında bilgi verilmiştir.

“Kütahya İlçeleri Simav”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5873, Eylül, 1972, s.2.

Simav’ın coğrafi konumu, gelir kaynakları ve turistik durumu ile ilgili bilgi verilmiştir.

“Kütahya İlçeleri Tavşanlı”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5874, Eylül, 1972, s. 2.

Tavşanlı ilçesi hakkında genel bilgiler verilmiştir.

“Kütahya İlçeleri Emet”, Kütahya Vilayet Gazetesi, 5875, Eylül, 1972, s.2.

Emet ilçesinin coğrafi durumu ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Kütahya merkez ve çevre ilçeleri hakkında yazılan makaleler genel olarak yaşanan mekânın tarihi, ekonomik ve turizm bakımından ele alınmıştır. Kayıt altına alınması ve hâlâ günümüzde bu verilerin kullanılabilirliği açısından önemlidir.

3.1.2. Tarihi Çevre

Tarihi çevreler geçmiş dönemlerin kültürel, ekonomik, sosyal yapısının günümüze yansımadır. İnsana ve doğaya ait ilişkilerin canlı tanıklığını yapmaktadır. Ortak bir yaşamın ve birlikteliğin izlerini taşır. Gazetede yer alan makaleler incelendiğinde Mustafa Hakkı Yeşil ve Hamza Güner'in Kütahya merkez ve köylerindeki sosyal yapılaşmaya dair bilgilere yer verildiği görülmüştür. Bu yazıların künye ve içerikleri şöyledir:

YEŞİL, Mustafa; “Kütahya Merkez Köylerindeki Mevcut Eski Eserler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.1102, Eylül 1948, s. 3.

Kütahya merkez köylerindeki eski eserler başlığı altında Germiyanogulları zamanından kalma Mecidiye Medresesi, Analıca Hacı Mehmet Mescidi, Yukarı Hisar Camii, Kurşunlu Camii, Çatalçeşme Camii, İkinci Yakub Medresesi ve İmaret Mescidi hakkında bilgiler verilmiştir.

YEŞİL, Mustafa; “Kütahya Merkez Köylerindeki Mevcut Eski Eserler II”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.1103, Ekim 1948, s. 3.

Paşam Sultan Türbesi hakkında bilgi verildikten sonra Osmanogulları zamanına ait eserler ilgili bilgiler verilmeye başlanmıştır. Bu eserler Ulu Camii, Arslan Bey Camii, İshakfakih Camii, Takvacılar Camii, Hisar Bey Camii, Küçük Hamam ile ilgili yazılara yer verilmiştir.

YEŞİL, Mustafa; “Kütahya Merkez Köylerindeki Mevcut Eski Eserler II”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.1107, Ekim 1948, s. 3.

Bedesten, Menzilhane, Karagöz Paşa Camii, Balıklı Hamamı, Rüstem Paşa Medresesi, Çukurçeşme, Lala Hüseyin Paşa Camii, Yeni Mahalle Hamamı, Şengül Hamamı hakkında bilgiler verilmiştir.

YEŞİL, Mustafa; “Kütahya Merkez Köylerindeki Mevcut Eski Eserler II”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.1113, Ekim 1948, s. 3.

Kemer Hamamı, Saray Hamamı, Eyidmir Hamamı, Saka Köyü Camii, Darülkura, Balıklı Camii Minaresi, Hatuniye Camii, Balıklı Tekgesi, Şengül Camii, Sakahane, Ana Sultan Türbesi, Şair Şeyhi Türbesi, Alo Paşa Camii, Vahit Paşa Kütüphanesi, Muvakkıthane, Kadidler Camii, Mollabey Camii, Saadeddin Camii, Yeşil Camii ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5029, Temmuz, 1963, s. 3.

Kütahya’da yer alan camiler ile ilgili bilgi veren yazılar yayınlanmaya başlamıştır.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5031, Temmuz, 1963, s. 3.

Balıklı Camii ve Kitabesi hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5032, Temmuz, 1963, s. 3.

Hıdırlık Mescidi ve Kitabesi, Hezar Dinar Mescidi ve Merkadi hakkında bilgiler verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5033, Temmuz, 1963, s. 3.

Kütahya Camileri Hezar Dinar Mescidi, Küpecik Cami ve Kitabesi, Analcı Mescit ve Kitabesi Hacı Ahmet Mescidi hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5034, Temmuz, 1963, s. 3.

Mevlevihane Dergâhı hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5037, Ağustos, 1963, s. 3.

Kal’ai bala Camii ve Kitabesi, Kurşunlu Camii ve Kitabesi hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5043, Ağustos, 1963, s. 3.

Süleyman Bey Mescidi, Çatal Mescit Kitabesi hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5045, Ağustos, 1963, s. 3.

Demirtaş Paşa Camii Takkacılar ile ilgili bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5047, Ağustos, 1963, s. 3.

Ulu Cami- Cami i Kebir hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5052, Ağustos, 1963, s. 3.

Arslan Bey Camii (Meydan Camii) ile ilgili yazılmıştır.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5054, 5064, Ağustos, 1963, s. 3.

İshak Fakih Cami ve Kitabesi hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5065, Eylül, 1963, s. 3.

Hisarbey Cami Kitabesi (Saray Cami) ile ilgili bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız,” Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5070, Eylül, 1963, s. 3.

Karagöz Ahmet Paşa Cami hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5077, Eylül, 1963, s. 3.

Lala Hüseyin Paşa Cami ile ilgili bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5079, Eylül, 1963, s. 3.

Hatuniye Cami ve Kitabesi hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri Tefrikamız”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5082, Eylül, 1963, s. 3.

Rabia Hatun Mescidi- Alaaddin Mescidi, Süleyman Paşa Mescidi ile ilgili bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5083, Eylül, 1963, s. 3.

Alo Paşa Camii ve Kitabeleri hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5095, Ekim, 1963, s. 3.

Ahiarslan Cami Mescidi Sultanbağı-Çatalçeşme Mescidi ile ilgili bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5096, Ekim, 1963, s. 3.

Özbek Cami hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5097, Ekim, 1963, s. 3.

Yakup Çavuş Mescidi ile ilgili bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5098, Ekim, 1963, s. 3.

Kadidler Cami ve Kitabesi hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5116, Kasım, 1963, s. 3.

Molla Cami ve Kitabeleri ile ilgili bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5123, Kasım, 1963, s. 3.

Öksüz Oğlan Mescidi ile ilgili bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5124, Kasım, 1963, s. 3.

Saadet Cami (Saadettin Cami) ve Kitabesi hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5134, Kasım, 1963, s. 3.

Deveyatağı Mescidi ile ilgili bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5135, Kasım, 1963, s. 3.

Mollabey Cami ve Kitabeleri hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5138, Aralık, 1963, s. 3.

Öksüz Oğlan Mescidi ile ilgili bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5255, Nisan, 1964, s. 3.

Saadettin Cami ve Kitabesi, Sakahane hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5256, Nisan, 1964, s. 3.

Dibek Mescidi ile ilgili bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5257, Nisan, 1964, s. 3.

Ahırcı Cami (Dilsiz Oğlu) hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5258, Nisan, 1964, s. 3.

Cemalettin Mescidi, Yeşil Cami Recep Ağa Mescidi (Hamidiye Cami) ile ilgili bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, Mayıs, 1964, s. 3.

Şehitler Cami hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5268, Mayıs, 1964, s. 3.

Ahievren Cami, Karadonlu Mescidi ile ilgili bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5271, Mayıs, 1964, s. 3.

Ulupınar Mescidi Hisaraltı Mescidi, Dere Çeşme Mescidi ve Çeşme Kitabesi hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, Mayıs, S.5272, Mayıs, 1964, s. 3.

Dablak Cami, Seyid Ömer Mescidi ile ilgili bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5278, Mayıs, 1964, s. 3.

Kadı Şeyh Mescidi, Zafer Cami, Burmalı Mescit hakkında bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5281, Haziran, 1964, s. 3.

Güçük Minare Mescidi, Bolat Bey Mescidi, Ahierbasan Mescidi ile ilgili bilgi verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5283, 5285, 5286, 5287, 5288, 5289, 5290, 5291, 5292, Haziran, 1964, s. 3.

Şehreküstü Mescidi, Kapan Mescidi, Cafer Ağa Mescidi, Hacı Ebubekir Ağa Mescidi hakkında bilgi verilmiştir.

Karadonlu Can Baba ve Tekkesi, Balıklı Tekkesi (Halvatiye), Gümüşeşik Tekkesi (Halveti), Bekir Sıtkı Paşa Tekkesi (Kadiri), Şeyh Bedrettin Efendi Tekkesi Nakşi, Şeyh Salih Efendi Tekkesi (Halveti- Mesudiye), Şeyh Salih Efendi Tekkesi (Halveti- Mesudiye), Gazi Ali Baba Hanıkahı (Şeyh Haydar Efendi) Tekkesi, Balaban Paşa Tekkesi (Halveti), Ahmet Taran Mescidi Damsırsan Tekkesi (Rüfai), Ahmet Taran Mescidi Damsırsan Tekkesi (Rüfai), Hacı Arap Tekkesi Hindiler- Kadiri, Hacı Ömer Efendi Tekkesi (Nakşi), Şeyh Arap Dede Tekkesi, Kadı Şeyh Tekkesi (Halveti), Şeyh Şaban Efendi Tekkesi (Halveti Şabani), Efendi Bola Mescit ve Tekkesi (Halveti), Gözümlü Şeyh- Özüm Tekkesi Mevlevi, Ahievren Tekkesi Halveti, Ahıarslan Tekkesi Halveti ile ilgili bilgiler verilmiştir.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5307, 5308, 5309, 5310, Temmuz, 1964, s. 3.

Ahi İzzetin Türbesi, Ahi Arslan Türbesi, Ahi Mehmet, Paşam Sultan Türbe ve Kitabesi, Paşam Sultan Türbe ve Kitabesi, Abdülvacit bin Mehmet (Bedrettin Sabiti Türbesi) (?-M.1434), Acem Sultan- Acar Sultan, Ali Baba, Alemdar Sultan, Bundede, Cemalettin Sultan, Damlarca, Erenler Tekkesi, Erguniye Türbesi ve Ergun Çelebi, Evliya Efendi Türbesi, Abdal Ece ve Seyit Ebülvefa, Fatma Ana Türbesi, Gaybi Sultan Türbesi, Gazi Musa, Hazırlık Sultan, Hacı İbrahim Sultan, İshakfakih ve Türbesi, Karadonlu Can Baba (Ağı İçen), Şeyh Mehmet Salih Efendi Türbesi (1805-1812) Dört Direkli (Karagöz Ahmet Paşa) Türbesi, Ömer Bari, Çelebi Tahir-Esrek Sultan ve Türbesi, Öksüz Oğlan

Ziyaretgahı, Rabia Hatun Türbesi, Kısım III Kütahya Kabristanları, Son Söz yazılarından oluşmaktadır.

GÜNER, Hamza; “Kütahya Camileri”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5333, 5334, 5335, Ağustos, 1964, s. 3.

Şeyh Muslihittin Efendi Türbesi, Şeyh Buhari Türbesi, Yorgun Çelebi, Ziyaretgah, Üçler- Yediler-Kırklar hakkında bilgi verilmiştir.

Kütahya Vilayet Gazetesi’nde yazılan makalelerin içerik bakımından Kütahya’nın tarihi sosyal yapısını tanıtarak kültürel bir mirasa ışık tutmaktadır. Yayımlanan makaleler genellikle Mustafa Hakkı Yeşil ve Hamza Güner tarafından yazılmıştır. Hamza Güner gazetede yayınladığı bu makaleleri *Kütahya Camileri* (1964) adlı çalışmasıyla bir araya getirilerek yayımlanmıştır.

3.2. GİYİM KUŞAM (ÖRTÜNME) SÜSLENME

Türk halk giyim kuşamı, kalıp, kumaş, ve modellerinin yanı sıra süs ve takı yönünden de zengin çeşitliliğe sahiptir. Türk halk giyim kuşamı, başa, bedene ve ayağa giyilenler ile giysileri tamamlayan takılar ve süslemelerden oluşmaktadır. Bölgenin coğrafi ve sosyal yapısına göre değişiklik gösteren kıyafetler, kişilerin yaşam tarzlarına göre şekillenmiştir (Koç ve Koca, 2016, s. 237).

Gazetede yer alan giyim kuşam konulu yazıların künye ve içerikleri şöyledir:

“Kütahya Folklorü”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5877, Ekim, 1972.

Kütahya Mili Kıyafetleri başlığı altında XIV. asır Germiyan kumaşlarını kalite ve zarafetinin yalnız Anadolu’da değil Avrupa’da bile ünlü olduğu yazılmıştır. En kıymetli ve en ince işlenmiş olanların Tefebaşı, Pullu, Eğrimli, Çatkılı olduğu yazılmıştır. Hafif olanlar: Dizbağlı, Dallı, Bindallı, Yolaklı, İzmirli ve Harekeli motifleridir. Zengin düğünlerinin baş ağır esvabı olan tefebaşı, ailelerin nadide serveti olarak değerini muhafaza ettiği belirtilmektedir. Tefebaşı motiflerinin el tezgahlarında dokunan ipek gibi yumuşak yünlü üzerine altın suyuna bastırılmış gümüş suyu ile gergefte işlendiği yazılmaktadır. Tefebaşının entari ve şalvar diye tabir edilen iki şekli olduğu tefebaşı entarisinin üç etek biçiminde olduğu yazılmaktadır. İçine eskiden ipek kumaş şalvar giyildiği artık kırmızıdan pembeye kadar değişen tonlarda düz ipekli şalvarların giyilmekte olduğu yazılmıştır (Kütahya Vilayet Gazetesi, 3 Ekim 1972, s. 2).

Türklerin duygularını yansıtan giyim-kuşam kültürü, halk bilim ve kültür bilimi açısından değer taşımaktadır. Kültürümüzün özgünlüğünün yansıtan bu parçaların incelenmesi toplum belleğinin yaşatılmasını ve yeni kuşaklara aktarılmasını sağlaması bakımından önemlidir (Koç A. , 2009, s. 258).

Kütahya’da giyilen işlemeli ağır elbiselerde özellikle kırmızı renge önem verilmektedir. Evlenen her genç kızın çeyizinde ağır elbisesi ve şalvar takımları bulunur. Yaşanılan tarihe sahip çıkılması geleneklerin yaşatılması bakımından bu kıyafetler hâlâ giyilmektedir.

3.3. TÖRENLER

İnsan farklı toplumlarda yaşasa da bazı dönemlerinde hem toplum içinde hem kişisel olarak yeri ve pozisyonunun değiştiği dönemlerden geçmektedir. Bu dönemlerde toplumdan topluma değişen özün ve amacın aynı kaldığı kutlama ve törenler yapılır. Geçiş dönemi törenleri içerisinde birçok kültürel malzemeyi ve inancı da barındırır (Yeşil, 2014, s. 118).

Törenler halk oyunu, misafir ağırlama, yemek ikramı gibi uygulamalar ile giyim kuşamdan, müzik zevkine ve türkülere kadar pek çok unsuru içerisinde barındırır. Yaşanılan toplumun ve dönemin kültürel değerlerine ait somut olmayan mirasa katkı sağlamaktadır (Baysan, 2022, s. 49).

Gazetede yer alan tören konulu yazıların künye ve içerikleri şöyledir:

3.3.1. Evlenme/Düğün Törenleri

“Kütahya Folklorü (Kütahya Düğünleri)”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5878, Ekim, 1972, s. 2.

Kütahya Düğünleri ve onunla ilgili olarak gelenek ve görenekleri incelenmeye çalışılmıştır. Kız evinde yapılan düğün törenleri, kına, çeyiz altı, kuşak ve gelin çıkarmayla birlikte ayrı ayrı safhaları ve özellikleri vardır. Gelinin tefebaşı kıyafeti şeklinde izah edilen kıymetli bir elbise giyilir. Başında koni şeklinde ve kırmızı krep zemin üzerine elmaslar ile işlenmiş bir taç olur. Geline, düğün sahibine yakın akrabalarından evli ve genç kadınların yardımcılık ettiği ve bunlara yenge ismi verilir. Gelin ve yengelerin giyim ve gösterişlerinin çok gösterişli ve göz alıcı olduğu kına ve

çeyiz altı toplantılarına genellikle genç kızlar katılırlar (Kütahya Vilayet Gazetesi, 3 Ekim 1972, s. 2).

Geçiş dönemleri içerisinde evlilik törenleri gelenekleri günümüzde hâlâ devam etmektedir. Kütahya’da düğün törenleri içerisinde önemli kültürel yansımaları içerisinde barındıran özel kıyafetlerden tefebaşı, kına gecesi törenlerinde giyilmektedir.

3.4. HALK OYUNLARI (DANSLAR)

Halk oyunları; özel günlerde, eğlence ve düğünlerde kişiler tarafında karşılıklı oynanarak icra edilen danslardır.

“Halk oyunlarının kökeni ilk insana kadar uzanır ve büyüye dayanır. Ava çıkmadan önce yapılan toplu dans, topluluğun güven duygusunu arttırıyordu. Bu, ona avına karşı üstünlük duygusu veriyordu. Bu ilkel oyunlarda oyuncular ellerini çırparak, ayaklarını yere vurarak bir ahenk buluyordu. İlkel insanların topluluk halinde yaşaması ve kendilerini yöneten birtakım sihirli güçlere tapmaya başlaması ilk dansın doğuşuna sebep oldu” (Artun, 2005, s. 350).

İnsanların uğraştıkları işler, yaşam şekilleri, inanışları dansların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Her toplumun kendine özgü dans kültürü estetik ihtiyacı karşılayarak bireyler arasında etkileşimin sağlanması ve sosyal yapı üzerinde öneme sahip olmuştur. Halk oyunları genel oyun kavramı ile ilişkili olarak bir kültürde var olan tüm oyunları kapsamaktadır. Halk oyunları da dans niteliğinde olan klasik bale, modern dans gibi dansların kökeni oluşturmaktadır. Türk halk oyunları bir uygarlığın birikimi olarak çeşitlidir (Eroğlu, 2017, s. 77). Anadolu’da halk oyunları coğrafi durum ve yaşam tarzının etkisiyle çeşitlilik göstermektedir. Türk kültürü içerisinde halk oyunları oldukça zengindir.

Gazetede halk oyunlarına fazla yer verilmemiştir. Düğün ve kır eğlencelerinde yer alan danslarla ilgili bilgiler tespit edilmiştir. Bu yazıların künye ve içerikleri şöyledir:

“Kütahya Folklorü (Düğün ve Kır Oyunları)”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5879, Ekim, 1972, s. 2.

Düğünlerde yengelerin yasemin oyunu tek olarak oynadıkları ve defile mahiyetinde olduğu yazılmıştır. Düğünlerde asıl oyunun iki kişinin karşılıklı kaşıklarla oynadığı oyun olduğu üç tip oyun oynandığı yazılmıştır. Birincisi ağır ve yumuşak figürlerle düz tabir edilenler olduğu yazılmıştır. “Ahmet Bey” “Sinanoğlu” gibi ikinci tip oyuna; erkekler tarafından oynanan Kütahya Zeybeği ve Kar mı Yağdı Kütahya’nın

Dağına, Ebeler gibi üçüncü tipin ise hareketli ve kıvrak oyunlar olduğu yazılmıştır. (Tıtır tıtır yürürsün, Çömüdüm, Keklik) oyunları gibi olduğu yazılmıştır. Kır oyunlarının daire şeklinde veya karşılıklı gruplar halinde oynanan mâni atmalı ve türkülere uygun figürlerle geliştirilmiş âdetlerin canlı birer tablosu mahiyetinde olduğu yazılmıştır. Kır oyunlarına Turşucu Güzeli, Çiğdemlik örnekleri verilmiştir.

Gazetede yer alan halk oyunları zeybek ve oyun havalarıdır. Kütahya’da kır eğlencelerinde oynanan halkın sevinç anlarında kendi kendine oluşturduğu danslar da yer almıştır.

3.5. SÖZLÜ EDEBİYAT

3.5.1. Konuşmalık Türler

3.5.1.1. Atasözleri

Anonim halk edebiyatı ürünleri arasında yer alana atasözlerinin en eski yazılı örnekleri; “Orhun Anıtları”, “Divanü Lügâti’t Türk” ve Uygur metinlerinde yer almaktadır. 14. Yüzyıl Kıpçak kaynaklarında atasözleri “sav/sab” olarak geçmektedir. Orhun yazıtlarında söz olarak geçen sab kelimesi zamanla atalar sözü şeklini almış ve İslamiyet’in kabulüyle Arapça-Farsça etkisiyle birlikte emsal, mesel, durub-ı emsal kelimeleriyle karşılanmıştır. Diğer Türk bölgelerinde de atasözünü karşılamak için “hohonoo”, “samahı”, “takmak”, “takpak”, “üleger comok”, “söspek”, “makal”, “comak” terimleri kullanılmaktadır (Oğuz M. Ö., ve diğerleri, 2017).

Atasözleri içerisinde bulunan birçok söz sanatları ile verilmek istenen anlamın daha kısa yoldan ve dolaylı olarak aktarılmasında etkilidir. Bu sözler dilin kurallarına göre şekil kazanmaktadır. Şükrü Elçin’e göre atasözü;

“Nazım, nesiri her iki şekil ile eski tecrübeleri ‘tam bir fikir’ kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat... gibi edebi sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız hususuyla yetiyecek gençlere aktaran atalarsözü, dil bilgisi kaideleri çerçevesinde birer hüviyet kazanırlar” (Elçin, 2019, s. 626).

Atasözlerinin yapı-şekil, işlev, içerik ve kullanım özellikleri: atasözleri yapı olarak kalıplaşmış ifadelerdir. Bu sebeple içindeki kelimelerin yerleri değiştirilemez ya da başka kelime getirilemez. Kısa ve öz yapılardır. Verilmek istenen mesaj kısa yoldan verilir. Çoğu atasözü bir iki kelimeden oluşur. Atasözlerinde genellikle geçmiş zaman

ekleri yer alır. Sosyal olayların tarafsız şekilde, uzun gözlem ve tecrübelerle bildirilmesini sağlar. Bu olaylar aktarılırken aynı zamanda ders verilir. İçerisinde bulunan derin düşünce ve deneyimler yol gösterici özelliğe de sahiptir. Bazı inanış ve töreleri de atasözlerinin konuları içerisinde görmek mümkündür. Atasözlerinin içerisinde birçok konu yer almaktadır. Genellikle sözlü kültür ortamında bir düşünceyi desteklemek amacıyla söylenmektedir (Oğuz, vd., 2017, s. 209-210).

Atasözleri, olgun ve yaşça büyük bireylerin tecrübe ve deneyimlerini birtakım sözlerle aktarmasıdır. Bir milletin, yaşam biçimi, tarzı, hayata bakışı ve duygularının atasözleri içerisinde yer alabilmektedir. Atasözleri, milletlerin sahip olduğu ve nesilden nesile aktarıldığı bir kültür hazinesi durumundadır. Bir milletin kültürel özelliklerini yansıtan bu sözler dilin sözvarlığında da önemli bir yere sahiptir.

Kütahya Vilayet Gazetesi'nde yer alan atasözleri alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu yazıların künye ve içerikleri şöyledir:

“Atasözleri”, Kütahya Mecmuası, S.102-103, Mart, 1929, s. 2.

Adamın eyisi alışverişte belli olur.

Alacak ile verecek ödenmez.

Az veren candan çok veren maldan.

Çivi çiviye söker.

Çobanın gönlü olunca tekeden yağ çıkarır.

Çok yaşayan bilmez, çok gezen bilir.

Ekmeden biçilmez.

Ekmeğini katığına denk eden aç kalmaz.

Er olan ekmeğini taştan çıkarır.

Evvel hesap, sonra kasap.

Fakirlik ayıp değil, tembellik ayıptır.

Güvenme varlığa, düşersin darlığa.

Hareket olmadıkça bereket olmaz.

İşleyen demir pas tutmaz.

Kalp akçe sahibinindir.

Karıncadan ibret al, yazdan kışı karşılar.

Korkak bezirgân ne kâr eder ne ziyan.

San'at altın bileziktir.

Sayılı koyunu kurt kapmaz.

Taşıma su ile değirmen dönmez.

“Atasözleri”, Kütahya Mecmuası, S.106-107, Mayıs, 1930, s. 2.

Acın beyni dar olur.

Aç tavuk kendini buğday anbarında sanır.

Aç tavuk kendini buğday anbarında sanır.

Ak akça kara gün içindir.

Ak akça kara gün içindir.

Ayağını yorganına göre uzat.

Ayağını yorganına göre uzat.

Ayrarı yoktur içmeğe, atla gider gezmege.

Ayrarı yoktur içmeğe, atla gider gezmege.

Aza nereye gidiyorsun? Demişler. Çoğun yanına! demiş.

Aza nereye gidiyorsun? Demişler. Çoğun yanına! demiş.

Boş çuval dik durmaz.

Çok el işte, az el aşta.

Çok el işte, az el aşta.

Damla damla göl olur.

Damla damla göl olur.

Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan oldu.

Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan oldu.

Dipsiz kile, boş ambar.

Haylazın malı, sineğin balı olmaz.

Hazırı sakla, Hızır'a lüzum kalmaz.

Hazırı sakla, Hızır'a lüzum kalmaz.

Hesapsız kasap ne bıçak bırakır ne masat.

İsraf haramdır.

İşsizlik, aşıslığı getirir.

İşsizlik, aşıslığı getirir.

Kaşık yongasile kazan kaynamaz.

Kazanan kesesini, kazanmıyan göğsünü döver.

Kazananın malı, kazanmıyanın derdi artar,

Kazıntı ile karın doymaz.

Keseye danış, pazarlığa sonra giriş

Keseye danış, pazarlığa sonra giriş.

Köy yollarının lüzum ve ehemmiyeti.

Ne ekersen, onu biçersin.

Ne ekersen, onu biçersin.

Para parayı çeker.

Para parayı çeker.

Sabır ile koruk helva olur.

Sakla samanı, gelir zamanı.

Sakla samanı, gelir zamanı.

Sekiz günlük ömre, dokuz günlük nafaka lazım.

Sekiz günlük ömre, dokuz günlük nafaka lazım.

Sürüden ayrılan kuzuyu kurt kapar.

Sürüden ayrılan kuzuyu kurt kapar.

Tane tane eş olur tanelerden aş olur.

Tane tane eş olur tanelerden aş olur.

Tek elin şakırtısı çıkmaz.

Tek elin şakırtısı çıkmaz.

Tenbele iş buyur, sana akıl öğretsin.

Tenbelliğin sonu dilenciliktir.

Uçan kuş, aç kalmaz.

Uçan kuş, aç kalmaz.

Vakit nakittir.

Ver elindekini ellere, vur başını sonra yerlere.

Ver elindekini ellere, vur başını sonra yerlere.

Veresiye verenin kesesi boş kalır.

Veresiye verenin kesesi boş kalır.

Vermek, emek ister.

Vermek, emek ister.

Yerin verdiği, el vermez.

Yerin verdiği, el vermez.

Yokluk ateşten gömlektir.

Yoksulun urganı uzamaz.

Yörük at yemini artırır.

Yuvayı dişi kuş yapar.

Yuvayı dişi kuş yapar.

Kütahya Vilayet Gazetesi'nde, Türkçenin söz varlığında önemli bir yere sahip olan atasözleri günümüzde de hâlâ varlığını sürdürmektedir. Kültürel ürünlerin ve yaşam izlerinin etkisini üzerinde taşımaktadır. Verilmek istenen mesaj atasözleri aracılığıyla okuyucuya sunulmuştur. Gazetede yerel atasözlerinin derleyici ve derlenen malzeme kaynağı bakımından eksik olduğu görülmüştür.

3.5.1.2. Bilmeceler

Bilmece bulunması istenen bir kelimenin yerine o kelimeyi hatırlatacak ya da kelimeyi niteleyen farklı ipuçları verilerek kelime hazinesinden de faydalanılarak buldurulmaya çalışılan, eğlence faktörünü de içerisinde taşıyan sözlerdir.

Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı durumları; insan, bitki ve hayvan gibi canlıları; eşyayı, zekâ, akıl veya güzellik türlerinden soyut kavramlarla dinî konu ve kavramları kapalı bir şekilde yakın-uzak ilişkiler ve çağrışımlarla düşünce, akıl yürütme yoluyla dikkatimize ulaşılarak bulmayı hedefleyen kalıplaşan sözlerdir (Elçin, 2019, s. 607).

Gazetede yer alan bilmece başlıklı yazıların künye ve içerikleri şöyledir:

“Bilmeceler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.423, Temmuz, 1936, s. 2.

Dam üstüne deri serdim
Kışladım geri serdim (Bulut)

Seyirttim çıktım asmaya
Yular vurdum sıpayı (Çorap)

Geriden baktım dağ gibi
Yanına vardım kav gibi (Davul)

Kara katır kararır durur
Yem yemez sorutur durur (Katran)

Elli elli kadını düğmeli kadını
Bilen bilsin bilmeyen 18 köy versin (Kiraz)

Kuru girer yaş çıkar (Koğa)

Bir katırım var ne vurulursa götürür (Köprü)

Yapıda yarım elek (Kulak)

İzmir’de kaz pişer
Kokusu burnuma düşer (Mektup)

Mini mini
Kızıl zini (Mercimek)

Geriden baktım emir semir
Yanına vardım kilitli demir (Mezarlık)

Uzun uzun urganlar
Başında çığırarlar (Minare)

İzmir’den sandık getirdim
İçinde boncuk getirdim (Nar)

İngilcacık küpecicik (Nohut)

Bir oğlağım var yarda oynar
Yar yıkılır yerde oynar (Saban)

Sallanır girer
Buğulanır çıkar (Söngö)

Sormadan gider, durmadan gider (Su)

Kıllının kapağı (Şapka)

Çalı dibine böcü gömdüm (Tavşan)

Ak çıkının içinde sarı altın (Yumurta)

Burgulu çeşmem burulup durur
32 köyler verilip durur (Zencir)

“Bilmece”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5144, 5145, 5146, 5147, 5148, 5149, Aralık, 1963, s. 3.

Kat kat içinde
Kat kitap içinde
Ne molla bilir,
Ne kitap içinde (Alın)

Zemzemi çiçek
Zem boyu çiçek
Ne güzel açmış
Ben boyu çiçek (Afyon çiçeği)

Kardan ak
Katrandan kara
Kediden küçük
Deveden yüksek (Alakarga)

Bir direkli
Bin kiremitli (Ağaç)

Çarşıdan alınmaz mendile konulmaz ondan tatlı bir şey olmaz (Uyku)

Yıllarca bekler
Bitince emekler alır pasaportunu
Ondan sonra pinekler (Tekait-emekli)

Doksan Dokuz Cemaat İki Müezzîn Bir İmam (Tesbih)

Kadifeci dükkânı
İçi un değirmeni
Ortası Odun deposu (İğde)

Püf diye üfürüverdim
 Karşı tepeye tükürüverdim (Tüfek)
 Dumanını yel alır
 Parasını el alır (Tütün-sigara)

Bizim evde halı var
 Halının ahvalı var
 Gökte uçan bir kuşun
 Ayağında nalı var (Arı)

Bilmece bildirmece
 Bize geldi dün gece
 İki kere göz attı
 Mum yaktırdı sadece (Elektrik)

Dağdan gelir tıkr tıkr
 Ayakları gümüş bakır (Araba)

Hinnan hinnana
 Ailem ona inana (Terzi)
 Mavi sular içinde
 Yeşil bir ada
 Bugün vatan için
 Bağrında bir tasa (Kıbrıs Adası)

Yeşil adada
 Çirkin adam (Makarna)

“Bilmece”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5162, 5163, 5164, 5165, 5166, Ocak, 1964, s. 3.

Dağdan gelir
 Taştan gelir
 Bir ayağı çizmeli eniştem gelir (Horoz)

Dünyayı kaplar
Denizi kaplıyamaz (Kar)

Bir kızım var,
Gelenin elini öper,
Gidenin elini öper (Kapı)

Uzun uzanır
Yeşil beğenir,
Kırmızı don geyer,
Arşa uzanır (Ağaç)

Ufacık fıçıcık içi dolu turşucuk (Limon)
Bir oğlum var İsmail
O da şaplağa mail
Yüzü deri
Kulağı demir (Dağ)

Mesel mesel meliki
Oğul uşak on iki
Beni gördü ağladı
Bohçesini bağladı (Tavuk ve civcivler)

Çiftliğe gittim,
Bir kuşu tuttum,
Etini yedim,
Kemiğini attım (Üzüm)

Evvelden vardı yiyorduk,
Yemesek ölüyorduk
Şimdi var yemiyoruz,
Yemesek de ölmüyoruz (Ana südü)

Bir acayip kuş gördüm,
Yerde yürür izi yok

Eti haram sütü helal,
Boğazladım kanı yok (Arı)

Benim bir keçim var
Öte geçe yayılır doymaz
Dağdan gelir
Taştan gelir
Bir ayağı çizmeli eniştem gelir (Horoz)

Dünyayı kaplar
Denizi kaplıyamaz (Kar)

Bir kızım var,
Gelenin elini öper,
Gidenin elini öper (Kapı)

Uzun uzanır
Yeşil beğenir,
Kırmızı don geyer,
Arşa uzanır (Ağaç)
Ufacık fıçıcık içi dolu turşucuk (Limon)

Bir oğlum var İsmail
O da şaplağa mail
Yüzü deri
Kulağı demir (Dağ)

**“Bilmece”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5188, 5189, 5190, 5191, 5193, 5194,
Şubat, 1964, s. 3.**

Ben beslerim o süsler (Çiçek)
Bir kızım var bir gözü var (İğne)
Çıkrıkçılar çekemez,
Kuyumcular dökemez (Yumurta)

Dumanını yel alır,
Parasını el alır (Mektup)

Allahın yolunda,
Tokmağı belinde (Kantar)

Gökte açık pencere
Kalaylı tencere (Ay)

Tencerem kalaylıdır,
Kıyıları saçaklıdır (Göz)

Ak üstünde karalar,
Birbirini kovalar (Dikiş makinesi)

Baldan tatlı,
Baltadan ağır (Uyku)

Alaca bulaca çıkmış yamaca (Peşkir)

Birkaç çöpün çatığı, Bey oğlunun yatağı (Beşik)

Dolu gider boş gelir,
Ağzımıza hoş gelir (Kaşık)

Deptim ağır,
Dibi çukur (Çizme)

Dışı katık
İçi kütük (Zeytin)

Kökü yukarı
Dalları aşağı (Güneş)

Kara kara kargalar
Köyden köye ırhalar (Çingene)

“Bilmece”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5212, 5230, Mart, 1964, s. 3.

Deveyi dike bağladım
İpini çeke bağladım
Atalay matalay ince belli kara tay (Karinca)

Alaca bulaca bir kaz,
Boyu bir karıştan az,
Annenin önüne korsan
Hem tabura çalar hem saz (Çıkrık)

Ben giderim o gider
Yerde metelik kadar iz eder (Baston)

El kadar mezar
Dünyayı gezer (Ayakkabı)

Ben giderim o gider
Önümde tın tın eder (Baston)

Tel tel kadayıf
Bizim hanım pek zayıf
Bir kusuru var ise
Bir tane gözü kayıp (Dikiş Makinesi)

Üstü tahta altı taş
Sekiz ayak, iki baş (Düven Öküz)

Yarım kaşık
Duvara yapışık (Kulak)

Kalede kalbur asılı
İçinde helva basılı (Kulak)

Gitti gelmez, geldi gitmez (Gençlik, ihtiyarlık)

Hep içeri hep içeri
Başı dışarı (Çivi)

Bağlarım gider
Sökerim durur (Çarık)

Küçük bakkal, dünyayı yutar (Ağız)

Durdum önüne
Uydurdum deliğine (Anahtar)

“Bilmece”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5451, 5452, 5456, Ocak, 1965, s. 3.

Takır takır takraba
İçinde var akraba (Beşik)

Dağdan gelir homur homur
Ayağında koca demir (araba)

Ham iken tatlı, olmuşu acı (Evlat)

Keser sapı germe yapı
Budağı, bir de sapı (Kol ve el)

“Bilmece”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5461, Şubat, 1965, s. 3.

Bilmece, bildirmece
Resim yapar gündüz gece
Duvarlara asılır,
Her gün ona bakılır,
Yapar resim bakınca,

Siler çabuk kaçınca
Hatta gülsen sen ona;
O da gülüverir sana (Ayna)

Asker döndü geriye
Kervan döndü geriye
Hangi insan gördün ki arka üstü yürüye (Ölü)

Zengin toplar, fukara atar (Sümük)

Ele sığar, anbara sığmaz (Sırık)

Dört köşedir, beş değil, Başı sudan hoş değil (Sabah)
Gökten on iki karpuz düştü
On biri yenir, biri yenmez (Ramazan-Oruç)

Ayar mı ayar
Çıt olsa duyar (Kulak)

Kışın cevahir
Dumanı zehir (Kömür)

Üstü çayırdır çimen biçilir
Altı çeşmedir suyu içilir (Koyun)

“Bilmece”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5476, 5477, 5478, 5479, Nisan, 1965,

s. 3.

Dam üstünde kadı gibi
Gözleri var cadı gibi (Baca)

Beş eşit kenarlı bir bahçenin bir kenarında üç ağaç var. Her köşeye bir ağaç isabet ettiğine göre kaç ağaç var (10 ağaç)

Beş kardeş kuyu yapar
Öre öre çıkarlar (Şiş, çorap)

Etten şiş
Gümüşten kebab (Parmak ve yüzük)

“Bilmece”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5485, 5486, 5488, 5489, Mayıs, 1965,

s. 3.

Benim bir şeyim var
Dünya içinde (Akıl)

Karanlık damda
Kalbur asılı (Petek)

Altı ayağı var
Dördü ile yürür
İkisi boş değil
Boynuzu var

Koç değil
Kanadı var
Kuş değil (Arı)

Elsiz ayaksız
Duvarda gezer (Sarmaşık)

“Bilmece”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S. 5491, 5495, 5496, Haziran, 1965,

s.3.

Örterim uyur açarım uyanır (Ateş)

Çam ağacını oyarlar
İçine tinton koyarlar
Ağlama tintonum ağlama
Şimdi kulağını burarlar (Keman)

Min min minare
 Minarenin üstünde
 Bir ocak
 Bunu bilmiyen ölecek (Nargile)

“Bilmece”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5502, 5503, 5504, 5505, 5506, 5507, 5508, Temmuz, 1965, s. 3.

Pişirsen aş olur pişirmezsın kuş olur (Yumurta)

Dedem deve girmez eve
 Kes başını girsın eve (Şemsiye)

Bir küçücük kunbara
 Erzak taşır anbara (Kaşık)

Öteye gitme yasak
 Beriye gelme dayak (Mekik)

Çekerim ip gibi
 Gelir küp gibi (Kabak)

Bir kızım var bez gibi
 Kırk kat cevap içinde
 Yine içi buz gibi (Lahana)

Cansızdan canlı doğar (Yumurtam)

“Bilmece”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5510, 5511, 5512, 5513, 5516, Ağustos, 1965, s. 3.

Canlı kaçır cansız kovalar (Araba)

Aktır tarlası karadır tohumu
 Elle dikilir belle biçilir (Kâğıt, mürekkep, yazı okumak)

Kendi demirden kuyruğu kendirden (İğne, iplik)

Taşandır demirdendir

Yediği hamurdandır insanları doyurur

Kendi doymaz nedendir (Değirmen)

Gelişi arslan gibi

Duruşu sultan gibi

Yayılır hasır gibi

Sürünür esir gibi (Kedi)

Karşıdan gördüm dev gibi yanına vardım ev gibi (Tren)

Bağırırken dinler

Susarken söyler (Aksi Sada)

“Bilmece”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5741, Ocak, 1970, s. 3.

Gece gündüz yatağından hiç çıkmayan şey nedir? (Nehir)

Sizi hiç bulunmadığınız, hiç bulamayacağınız ve hiç bulunmayacağınız bir yerde gördüm nerede? (Aynada)

Masa üzerine konulan, kesilen ve masada oturanlara taksim edilen fakat yenilmeyen şey nedir? (İskambil)

O gider, sen gidersin, beraber gidersiniz, sen yürürsün, o yürümez. (Gemi)

Bir adam lokantaya giriyor. Önce bir baklava, sonra bir sebze yiyor ve arkasından bir çorba içiyor. Sonra kasaya parasını ödüyor. Adam adamın albay olduğunu nereden anladı? (Üniformasından)

Eve giriyorsunuz. Ev karanlık, kutuda bir tek kibritiniz var. En önce neyi yakarsınız? Şömineyi mi, mumu mu yoksa havagazını mı? (Kibriti)

Gazetede 1936 yılında çıkan sayıları içerisinde yirmi bilmece tespit edilmiştir. 1963-1965 yılları arasında yüz sekiz bilmece yer almıştır. 1970 yılında altı bilmece bulunmaktadır. 1936-1965 yılları arasında yer alan bilmeceler genellikle dörtlük şeklinde 7’li hece ölçüsü ile yazılmış cevabı tek veya çift kelimeden oluşmaktadır. 1970 yılında yer alan bilmeceler nesir özelliği taşımaktadır. Konu bakımından çeşitlilik gösteren

günlük hayatımızda yer alan her şeyi içerisinde taşımaktadır. Kelime oyunları kullanılarak oluşturulmuşlardır. Bilmececeler anonim özellikte olup yaşayan kültürel özellikleri yansıtmaktadır. Dil hazinesi ve gelişimi açısından önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.

3.5.2. Söylemelik Türler

3.5.2.1. Mani

Maniler çoğunlukla tek dördlükten oluşan her konu hakkında doğaçlama olarak söylenen nazım şekilleridir. Birçok anlamın kısa sözlerle ifade edildiği, sevdâ konusunun ağırlıklı olarak işlendiği günlük hayatın içerisinde yer alan konuda söylenmiş, genellikle 7 heceli, bağımsız dördlükten oluşan anonim şiirlerdir (Kaya, 2019, s. 40).

Maniler, düğünlerde, bayramlarda, Hıdırellez gibi şenliklerde, Ramazan gecelerinde, kahvelerde, genç kızlarla genç erkekler arasında konuşmalarda geçmekte ve genellikle ezgili olarak söylenmektedirler. Günümüzde pek çok mani ise ezgisiz bir şekilde yazılı ortamlara aktarılmıştır (Oğuz, vd., 2017, s. 245).

Gazetede yer alan mani başlıklı yazıların künye ve içerikleri şöyledir:

“Köy Manileri”, Kütahya Mecmuası, S.15, Haziran, 1926, s. 12.

Şaçları kara yarım!

Her şabah tara yarım!

Tellerinin içinde,

Gönlümü ara yarım!

Şaçları burma burma:

Her teli şarı şırma

Güzellere yakışmaz:

Karşımda mahzun durma.

Köy yolları dönemeç

Niçün geldik böyle geç?

Saña açık söyleyeyim:

Ya onı, yâ beni seç!

Gözleri fıldır fıldır
 Hey gönül! Bak da çıldır
 Ne tatlı sevdası var
 Doymadım yedi yıldır

‘Aklımı çaldı aldı
 Başımı derde şaldı
 Şu gibi ağıdı gitdi
 Gönümde kumu kaldı

Gülüşi gül demeti
 Güzel adı (Ümmeti)
 Böyle dilber görmemiş
 Dört kitabın ümmeti

Yağında ‘aşk beni
 Başdan çıkardı beni
 Değdi elem sürg...
 Kucağındaki bebeği

Bülbülün bu dağını,
 Gonca güldür dudağını,
 Muradına irdirsen
 Öpüş olsa adağını

“Çiftçi Manilerinden”, Kütahya Mecmuası, S.80, Nisan, 1929, s. 2.

Güneş açtı hava hoş
 Bizim ambar gene boş
 Bu fırsat güzel fırsat
 Al sabanı çifte koş

Tohum hazır, yer hazır
 Damda öküz hazır
 Çalışana keyif çok
 Tembele keder hazır

Gök mavi, güneş ılık
 Haydi işe babalık
 Fırsat varken sürüp ek
 Düşünme alık alık.

Bu yıl ümüt kuvvetli
 Olacak bereketli
 Köylü bu yıl fazlaca
 Keyfetmeğe niyetli

Kar erir, hava açar
 Çiftçiler tohum saçar
 Gözümüzün bulutu
 İşallah bu yıl uçar.

Köylünün gülsün yüzü
 Tavlansın çift öküzü
 Ferahla gelsin yılın
 Baharı, yazı, güzü

HAKKI, Mustafa, “Maniler”, Kütahya Mecmuası, S.131, Kasım, 1930, s. 1.

Karadır seçilmiyor
 Gönüldür geçilmiyor
 Gönül bir top ibrişim
 Dolaşmış açılmıyor.

Saksıda limon gibi
 Sarardım onun gibi
 Ne gâvur ne müsliman
 Olmasın benim gibi

Rahmet yağar taş üstüne
 Kalem oynar kaş üstüne
 Ne söylersen söyle yârim
 Hepside baş üstüne

Kaşların kıldan ince
 Duramam görmeyince
 Karşıdan kâr etmiyor
 Yanıma gelmeyince

Kaşların kıldan ince
 Duramam görmeyince
 Karşıdan kâr etmiyor
 Yanıma gelmeyince

HAKKI, Mustafa, “Maniler”, Kütahya Mecmuası, S.135, Aralık, 1930, s. 2.

El kadarcık nışadırım
 Geydirir kuşadırım
 Sen bana gelecek olda
 Yarinden boşalırım

Leblebi koydum tasa
 Doldurdum basa basa
 Her yanların güzel ya!
 İlle boyun pek kısa

Gel olsa git olmasa
 Açılan gül solmasa
 Ben yârimle dururken
 Üç gün sabah olmasa

**ERDEM, H.Kadri, “Kütahya Mesireleri: Gezmeler, Oyunlar, Türküler
 Ilıca IV”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.488, Ekim, 1937, s. 2.**

Bismillahi başlayalım
 Ayva, turunç aşlayalım
 Bu yıl burada kışlayalım
 Helesaya hisa, hilemoya hisa
 Hisa, hisa!..

İstanbuldan sandık gelir
 İçi dolu fındık gelir
 Kızlara bayramlık gelir
 Helasaya hisa, hilemoya hisa,
 Hisa, hisa!..

Saray burnundan geçerken
 Sırmalı yelken açarken
 Yar doldurup ben içerken
 Helesaya hisa, hilemoya hisa
 Hisa, hisa!..

**“Mani”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5437, 5438, 5439, 5440, 5441, 5442,
 5443, 5444, Aralık, 1964, s. 3.**

Duman bastı ağlara,
 Yayıldı ovalara
 Ela gözlü sevgilim
 Geldin mi buralara

Çıksam dağlar başına
Başım koysam taşına,
Bu ne müşkül dert imiş
Gelmesin düşman başına

Asmada üzüm asma
Kimyadır sözüm sana
Seher yıldızı gibi
Dikmişim gözüm sana

Leylek uçar halka halka
Kanaadında gümüş halka
Tanrı bize mal versin
Biz dağıtalım halka

Ağlama yar ağlama
Sarı yazma bağlama
Gidersen tez gelirsin
Ellere bel bağlama

Entarisi al basma
Alıp duvara asma
Sen benimsin, ben senin
Her söze kulak asma

Kamışa bak kamışa
Sü ne yapsın yanmışa
Mevlam sabırlar versin
Yarinden ayrılmışa

Karanfilim kal burada
Çok iş vardır sabırda
İkimiz bir ölelim
Çift koysunlar tabuta

Şimşirin kökü suda
 Beşi burada beşi suda,
 Gönlümün ateşi çok
 Kara sevdaya uğra.

Senin gözlerin elâ
 Aşkın başıma belâ
 Biz bu derde düşeli
 Ben Mecnunum, sen Leyla.

Al çuha mavi çuha
 Giymedim samur hırka
 Üç gündür görmemiştım
 Az kaldı aklım çıka

Kaşların arasına
 Mail oldum karasına
 Seni derman diyorlar
 Yüreğimin yarasına

“Mani”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5451, 5453, 5456, Ocak, 1965, s. 3.

Karanfilim har bana
 Ne bakarım hor bana
 Ettiğinden sen utan
 Bulunmaz mı yar bana

Merdiven basa basa
 Helva var bakır tasla
 Benim yârim güzeldir
 Azıcık boyu kısa

Elmayı nazik doğra
 Geçerken bize uğra
 İnkisar tutmaz oldum
 Kara sevdaya uğra

“Mani”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5462, 5463, 5466, Şubat, 1965, s. 3.

Ufacık iğnesine
Baygının cilvesine
Bu gözler seni gördü
Hayretmez gayrisine

At olur da gitmez mi
Yar olur da öpmez mi
Yarin öptüğü yerde
Konca güller bitmez mi?

Ufacık fiske taşı
Yandı yüreğim başı
Ne yardan haber geldi
Ne dindi gözüm yaşı

Kayseri pastırma
Yaramı pek bastırma
Orada bir yar sevdim
Sakın dertlerimi azdırma

Ay buluda buluda
Mendil serdim duda
Aştım baktım yorganı
Ela gözlüm uykuda

Bir sigara ver bana
Dumana bak dumana
Ne ben öldüm kurtuldum
Ne sen geldin imana

Üsküdar'ın dağına
Mailin çardağına
Elmas küpe yaptırdım
Yarimin kulağına

Göründü güzel Havza
 Kavuşmak kaldı yaza
 Kaderin yazdığını
 Mümkün mü kimse boza

Uludağ'da kar kalmadı
 Yürekte yağ kalmadı
 Daha çok yazacaktım
 Kâğıtta yer kalmadı

Saatler vurdu beşi
 Herkesin geldi eşi
 Benim gönlümde yanar
 Bir ayrılık ateşi

“Mani”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5476, 5477, 5478, 5479, 5480, Nisan, 1965, s. 3.

Arpa ekim az kaldı
 Kamış biçtim saz kaldı
 Gam çekme nazlı yârim
 Kavuşmamız az kaldı

Kahveyi pişirmeli
 Pişirip taşırmalı
 Evlenecek erkekler
 Keseyi şişirmeli

Bahçede gül ağacı
 Sevdiğim bana acı
 Derdinden verem oldum
 Yok mu bunun ilacı

Asmada üzüm kaldı
 Yemedim gözüm kaldı
 Ağla gözlerim ağla
 Gurbette kuzum kaldı

Yeşil çimen püskürme
 Yağma yağmur üstüme
 Sen gözüne sadık ol
 Gül koklamam üstüne

“Mani”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5486, 5488, 5489, Mayıs, 1965, s. 3.

Zindan cihan gözüme
 O inanmaz sözüme
 Öldüğüme yanmazdım
 Bir gün gülse yüzüme

İnce börek açıyor
 Beni görse kaçıyor
 Şu Ramazan günleri
 Ne de çabuk geçiyor

Karşıda yeni kapı
 Kapısı demir kapı
 Beni yardan ayıran
 Dolaşsın kapı kapı

“Mani”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S. 5491, 5495, 5496, Haziran, 1965, s. 3.

Sandık sandık üstüne
 Ben de çıksam üstüne
 Kırk yıl kocasız kalsam
 Varmam ortak üstüne

Kalbim ile oynadın
 Fıkır fıkır kaynadın
 Beni yedi bitirdi
 Ah senin o inadın

Boş mudur emeklerim
 Soldu mu çiçeklerim
 Kendin gelmezsen bile
 Mektubunu beklerim

**“Mani”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5502, 5503, 5504, 5505, 5506, 5507,
 5508, Temmuz, 1965, s. 3.**

Mendilim dalda kaldı
 Gözlerim yolda kaldı
 Gitti yârim gelmedi
 Acep nerede kaldı

Raftadır altın sini
 Vallahi sevdim seni
 Dünya mah verseler
 Ellere vermem seni

Karanfilin filizi
 Kim bilir kalbimizi
 Hafif bir rüzgâr esti
 Ayırdı ikimizi

Yaz elması yaz elması
 Yazdan eve gelmesi
 Herkesin işi değil
 Kazanıp kız alması

Gül ısladım taş ile
 Gözüm dolu yaş ile
 Nerelere gideyim
 Bu sevdalı baş ile

Attım aşkın okunu
 Vurdum birkaç karaca
 Benim bir sevgilim var
 Kaşı, gözü karaca

Bir bende bir bende
 Dağlardan akan sular
 Hiç dolar mı bir bende
 Bu nasıl sevda imiş
 Bir sendedir bir bende

**“Mani”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5510, 5511,5512, 5513, 5514, 5515,
 Ağustos, 1965, s. 3.**

Dağlar dağladı beni
 Gören ağladı beni
 (Okunamamıştır.)
 Sevgin bağladı beni

Şu al çuhanın eni
 Üzdün soldurdun beni
 Öpmeye kıyamazdım
 Ellere verdim seni

Ateş yandı oldu kor
 Rüyaları hayra yor
 İbadetin zevkini
 Namaz kılanlara sor

Şu taşı kaldırsana
 Yılanı öldürsene
 Oğlan kız istiyorsan
 Keseyi doldursana

Havalarda kırlangıç
 Kanadı ayrıç ayrıç
 Beni yardan ayıran
 Kan kussun avuç avuç

Evim sarı boyalı
 İçi bülbül yuvalı
 Böyle sevda görmedim
 Ben annemden doğalı

Damda otlar bitmez mi
 Süpürseler bitmez mi
 Gel gurbetten sevgilim
 Bu hasretlik yetmez mi

**BALKAYA, Mustafa, “Maniler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5516,
 Ağustos, 1965, s. 3.**

Arının balı olur
 Çobanın malı olur
 İçinde keçi gezen
 Ormanlar çalı olur

Benim gönlüm baharda
 Değildir kışta karda
 Kıtlık kuraklık olmaz
 Orman olan diyarda

Ağaç diktim yeşerdi
 Büyüdü meyve verdi
 Gözüm yeşil görelî
 Gönlüm murada erdi

Bu gereğ'e son inan
 Şekerle beslenir can
 Selden afetten korur
 Yurdu ağaçta arman

“Güzel Maniler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5560, Haziran, 1966, s. 2.

Bir dağda meral gezer
 Zülfünü tarar gezer
 Dağ, bizim meral bizim
 Avcı ne arar gezer

İnci benem
 Sedef sen inci benem
 Baş koyup yar dizine
 Can versem incimenem

Sevdiğim baktı geçti
 Ciğerim yaktı geçti
 Tabib ilâç eyleme
 Yaremin vakti geçti

“Yeni Maniler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S. 5561, Haziran, 1966, s. 2.

Penceresi mavi boya
 Ben vuruldum sizin soya
 Sizin soyda bir güzel var
 Saramadım doya doya

Ağustos var ekim var
 Hasta olsam hekim var.
 Benim gönlümde sensin
 Senin gönlünde kim var

DAKNİ, Hasan, MERCAN, Zafer, “Kütahya’da Maniler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5588, Aralık, 1966, s. 1, 4.

Halı dürdüm açıldı
 Saçakları saçıldı
 Bugün ben yâri gördüm
 Gözüm gönlüm açıldı

Evleri çiftlik gibi
 Uzanır iplik gibi
 Öyle bir yar sevdim ki
 Kınalı keklik gibi

Bahçede kara erik
 Dalları yere eğik
 Çok güvenme Hamdi bey
 Aldığın kara yörük

Bahçelerde domata
 Ondan olur salata
 Değme girsin mapusa
 Akıllansın kerata

Bahçelerde pırasa
 Yaprığına kar yağsa
 Kızlar kocasız kalıp
 Oğlanlara yalvarsa.

Gazetede yer alan maniler kırsal kesimde yaşayan halkın anonim ürünlerinden oluşmaktadır. Maniler genellikle sevgi, aşk ve özlem konularını içermektedir.1929

yılında çiftçilikle uğraşan insanlar arasında yaygınlaşmış manilere yer verilmiştir. Bu manilerde ambar, saban vb. terimlerle yılın bereketli geçmesi temennisi ile söylenen maniler yer almaktadır. 1930 yılları arasında sevgi, hasretlik konularını içeren maniler vardır. 1937 yılında genellikle hamam eğlencelerinde söylenen manilere yer verilmiştir. 1964-1966 yılları arasında ayrılık, hasret, Ramazan günlerinde söylenen maniler yer alır.

3.5.2.2. Türkü

İnsanlar yaşadıkları duyguların etkisiyle durumlarını anlamlandırma için sanata başvurmaktadırlar. Şiirler, iç dünyamızı yansıtan en önemli ürünlerden biri olmuştur. Anonim şiirler içerisinde yer alan türküler; insanların hayallerini, umutlarını, üzüntülerini, sevinçlerini dile getirirken bazen gizli kalmış duygularını da anlatmaktadır. Türküler bazen ayrılığın acısını, bazen yarım kalan sevdayı, bazen de sevinçlerin söze gelmesiyle vücut bulmuştur.

“Türkçe söylenmiş şiir anlamına gelen, ‘Türkü’nün Türki sözünden geldiği görüşü ittifakla kabul edilmiş bir görüştür. Yani ‘Türk’ kelimesine Arapça ‘i’ ilgi ekinin getirilmesiyle vücut bulmuştur. ‘Türk’e has’ anlamına gelen bu söz halk ağzında ‘Türkü’ şekline dönüşmüştür” (Kaya, 2019, s. 168).

Türküler çeşitli nazım şekilleri kullanılarak ve ezgilerle oluşturulan anonim ürünlerdir. Kime ait olduğu belli olan türküler de mevcuttur (Oğuz, vd., 2017, s. 247).

Gazetede yer alan türkü başlıklı yazıların künye ve içerikleri şöyledir:

HAKKI, Mustafa, “Kütahya Halk Türküleri:3”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.126, Ekim, 1930, s. 1.

Altın tas içinde kınamı ezdiler
Gümüş tarak ile zülfümü çezdiler
Yatsıya varmadan başımı bozdular

Irak yakın deme gel bana gel bana
Kızım işkencede deyipte ağlama

Deperim deperim deperim delinmez
Çıkarım bakarım sılam görünmez
Kötünün yanında kıymet bilinmez

Irak yakın deme gel bana gel bana
Kızım işkencede deyipte ağlama

**İZRAP, Cevdet, “Türkü Derlemesi”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.254,
Mart, 1933, s. 1.**

Bir mektubun gelse büyük bayramda
Uyusam uyansam görsem rüyamda
Rüyamda, seyranda

Kendim gurbet elde gönlüm sılamda
İşit bülbül ben o yârden ayrılmam!..
Ayrılmam, el olmam
Yad ellere varıp kul olmam.

Havada uçan beyimin kuşu
Gurbete gidenin vardır bir işi
Bir eşi, yoldaşı
Kendi sılasında gülmiyen başı

Vatanım aklıma geldi ağlarım
Ağlarım yanarım
Deli deli oldum gülerim.

Kır atımın gemçiğini kasayım
Elimle ettim ben kimlere küseyim
Şimden sonra bağrıma taş basayım

İşit bülbül ben o yârdan ayrılmam
Ayrılmam el olmam
Yad ellere varıp kul olmam.

İZRAP, Cevdet, “Bir Yörük Türküsü (Derleme)”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.261, Mayıs, 1933, s. 1.

Ağam oğlan paşam oğlan
Göksüm yastık saçım yorgan
Tavladaki boz kır atı
Algeli binem kaçam oğlan

Al atımın çulu yoktur,
Ayağında nalı yoktur,
Torbasında yemi yoktur,
Ben gidemem emmim kızı!..

Feracemi çul ederim
Bileziğim nal ederim
İncilerim yem ederim
Gel gidelim emmim oğlu.

Anan duyar, baban duyar;
Arkamızdan atlı kovsun,
Gelen atlı cana kıysın,
Ben yeterim emmim oğlu!..

Türkmen kızı Türkmen kızı
Sen allar gey ben kırmızı
Doğdu şafakın yıldızı
Ben gidemem emmim kızı

İZRAP, Cevdet, “Halk Türküleri Köşesi”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.262, Mayıs, 1933, s. 1.

Yıldız akşamdan doğarsın,
Doğar, havaya ağarsın;
Sen de bir güzel seversin,
Ah sarı yıldız sunam yıldız!..

Tegin

Şu karşıdan giden teğindir teğın
Kınamayın dostlar derdim pek yeğın
Yarden ayrılalı dün değil bugün
Esme deli poyraz gönül şen değil.

Evinin önünden akarmı çaylar
Kaçan yarı görsem derunım ağlar
Güller mahzun olmuş bülbül kan ağlar
Esme deli poyraz gönül şen değil

Ağızda dişleri inciden aktır
Gerdanda benleri yıldızdan çöktür
Gel güzel göksüne düğmeler diktir
Esme deli poyraz gönül şen değil.

Derdim çoktur gam kile kile
Hiç kimsem yoktur halimden bile
Lukmanda sağ değil ilâcım bula
Esme deli poyraz gönül şen değil.

İZRAP, Cevdet, “Halk Türküleri”, Kütahya Mecmuası, S.288, Kasım, 1933, s. 1.

Evlerinin önü de vişne güzel
Vişnenin dalında gergef işle
Ağla güzel hiç durma ağla güzel

Gel otur yanıma gergef işle
Gel otur dizime gergef işle

Evlerinin önü de lâle güzel...
Lâlenin dalına karalar bağla
Ağla güzel hiç durma ağla güzel

Gel otur yanıma gergef işle
Gel otur dizime gergef işle

Evlerinin önü de vişne güzel
Çık dalında güzel gergef işle
Al yanağı iyice dişle güzel

Haydindi haydi güzel güzel dökme donlum...
İçte pırlanıver yanağı benlim...

Evlerinin önü de lâle güzel
Boyuda benzer aman selvi dala
Sen uğrattın beni de derde güzel...

Haydindi haydi güzel dökme donlum
İçte pırlanıver yanağı benlim...

İZRAP, Cevdet “Türkü”, Kütahya Mecmuası, S.252, Mart, 1933, s. 1.

Kırmızı gülün gazeli
Olmaz yarın müptezeli
Gayet esmerin gözeli
Ah akabince düştü gönül
Yardan ayrılması müşkül

Aman aman halim yaman
Gerdanda benleri tamam
Yar! Güzel aşkın gayet yaman
Ah akabince düştü gönül
Sevip ayrılması müşkül

Gül kuruttum gül kuruttum
Yari koynumda uyuttum
Yar söyledi ben unuttum
Ah akabince düştü gönül
Yardan ayrılması müşkül

Gül ezerler gül ezerle
 Gülü tabağa dizerler
 Güzeli candan sezerler
 Ah akabince düştü gönül
 Yardan ayrılması müşkül.

İZRAP, Cevdet, “Türkü”, Kütahya Mecmuası, S.253, Mart, 1933, s. 2.

Bergama ile Edremidin arası
 Yaktı beni efem kaşlarının karası
 İyi olmuyor çifte kurşun yarası
 Ay karanlık efem gece vurdular beni...
 Ölmeden mezara koydular beni
 Yarin çevresine sardılar beni

Ben efemin bağlamasın durdururum
 Fırsat bulsam düşmanların öldürürüm
 Ay karanlık efem gece vurdular beni
 Yarin çevresine sardılar beni...

Edremidin köprüsünü sel aldı
 Kadın anam senin bende nen kaldı
 Gurbete gidenin yarinide el aldı
 Ay karanlık gece vurdular beni
 Yarin çevresine aman sardılar beni.

İZRAP, Cevdet, “Türkü”, Kütahya Mecmuası, S.254, Mart, 1933, s. 1.

Bir mektubun gelse büyük bayramda
 Uyusam uyansam görsem rüyamda
 Rüyamda, seyranda

Kendim gurbet elde gönlüm sılamda
 İşit bülbül ben o yâden ayrılmam!..
 Ayrılmam, el olmam
 Yad ellere varıp kul olmam.

Havada uçan beyimin kuşu
 Gurbete gidenin vardır bir işi
 Bir eşi, yoldaşı
 Kendi sılasında gülmiyen başı

Vatanım aklıma geldi ağlarım
 Ağlarım yanarım
 Deli deli oldum gülerim.

Kır atımın gemçiğini kasayım
 Elimle ettim ben kimlere küseyim
 Şimdensonra bağrıma taş basayım

İşit bülbül ben o yardan ayrılmam
 Ayrılmam el olmam
 Yad ellere varıp kul olmam.

“Halk Şiirleri, Halkevi Derlemelerinden”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.417, Haziran, 1936, s. 2.

Yemen illerinden esen örüzgâr
 Bağlama yollarım atım eşkındır
 Tokunman yavruya bana tokanır
 Yürek yaralıdır, gönül coşkundur
 Ördeksiz göllerin avın avlama
 Benim sevdiğime kötü söyleme
 Muhabbet deryası boydan aşkındır.

“Folklor: Türküler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.420, Haziran, 1936, s. 2.

Yonca pınarına vardım
 Çubuğumu elime aldım
 Ben kız iken oğlan oldum
 Yangın Esmam sana ne oldu
 Ben Esmayım kimler bildi

Geymiş hümayun donunu
 Kaybetmiş evin yolunu
 Almam kızılbaş soyunu

Yangın

Açın bakın fes içini
 Avrupa kesmiş saçını
 Afvettim Esmam suçunu
 Yandım Esmam sana noldu
 Ahu gözler kan ile doldu

Aşağı çarşı baştan başa
 Esmam şeker taştan taş
 İligenli oğlu sen bin yaşa
 Yandım Esmam sana noldu
 Ahu gözler kan ile doldu

Elif dedim be dedim
 Kız ben sana ne dedim
 Kuş kanadı kalem olsa
 Yazılmaz benim derdim

Elifim noktalandı
 Az derdim çok calandı
 Feryad etsem sesim yok
 Mezarım tahtalandı
 Elif deyil nokta
 Kızlar oynamakta
 Oğlan çapkınlıkta.

“Türküler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.423, Temmuz, 1936, s. 2.

Bağçelerde gezem var
İnce yoldan gelen var
Darılandı abeyim
Ayşe'nin üstünde gören var

Vardım çeşme başına
Gelsin imam okusun
Neler gelmiş başına
Orta boylu Nazirem

Derelerin ovası
Bura çamın ovası
İbrahim'i öldüren
Ahmet beyin kaması

Haydi gidelim oduna
Bin kağının okuna
Bin kuruşda yetmiyer
Hava gelinin boğazına

Dağdan indirdim çaltı
Buna derler yer altı
Ben bir yar sevdim
İlle göbeyinin altı

Kaba ağaç dallanmadan
Yanakları ballanmadan
Kaldıriversin şalvarı
Duvağı sallanmadan

Birkaç seyman manisi:
Menemenin ayranı
Türkler eder bayramı.

“Eski Bir Kütahya Türküsü”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.427, Ağustos, 1936, s. 2.

Alsam ismini yazsam kaleme
Senin güzelliğin yeter âleme
Kalkın hey ağalar durun selame
Selamın aldığım yâr geliyorum

Değirmen deresi bölül bölükdür
İçerde ciğerciğim delik delikdir
Böyle muhabbetin sonu ayrılıktır.
“Dünya dedikleri yer bir gölgeliktir”

Ayrılan dedikçe yâr geliyaru.

Değirmen deresi bir ucdan uca
Sana göstereyim ayrılık nice
Kurbanlar keserim sardığım gece
Sarayım dedikçe yâr geliyorum

Bizim elin harmanları yaz ilen gelir
Çağırır ördeği kaz ilen gelir
Kütahya’nın dilberi naz ilen gelir
Geleyim dedikçe yâr geliyorum

Bizim elin çeşmeleri harlayup akar
Oturmuş sevdiğim seyrine bakar
Emsem dudakların şeker bal akar
Emeyim dedikçe yâr geliyorum.

“Birkaç Kütahya Türküsü”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.434, Ekim, 1936,

s. 2.

Kumarıya ine çıka yol sandım
Ayağıma diken battı gül sandım
El oğlunu ben kendime yar sandım
Aman avcu avun olen vur beni
Efendimsin terk eylemem ben seni

Kumarının cızı mızı taşları
Azimenin hilâl milâl kaşları
Gâvur karı bu işlerin başları
Aman Allah al başımdan sevdayı
Genç yaşımda zindan ettin dünyayı

Pencereye bir taş attım tık dedi
Kanbur karı kiraz evde yok dedi
İnanmazsan çık yukarı bak dedi
Ört anam yazmamı boylu boyunca
Ellemen uyusun günler doğunca

-2-

Feracemi serdim taşa
Yazılan gelir başa
Pek sevdiğim Ahmet paşa
Al hançeri vur beni
Al koynuna sar beni

Feracemin ucu sırma
Bıyıkları burma burma
Çekil karşımda durma
Al hançeri vur ölen
Kapunuzda köle olen

Feracemi al isterim
 Ortasında dal isterim
 Kendim boyda yar isterim
 Al hançeri vur boynuma
 Saat beşte gir koynuma

-3-

Elif dedim be dedim
 Kız ben sana ne dedim
 Kuş kanadı kalem olsa
 Yazılmaz benim derdim

Elifim noktalandı
 Az derdim çokçalandı
 Yetiş annem yetiş babam
 Mezarım tahtalandı

Anne desem anne yok
 Baba desem baba yok
 Bu dertten hasta düştüm
 Bir yudum su veren yok

Elifin hecesi var
 Gündüzün gecesi var
 Seveceksen kızı sev
 Gelinin kocası var.

**“Folklor: Kütahya Türkülerinden”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.440,
 Kasım, 1936, s. 2.**

Arpa ekdim çorağa
 Hiç gelmiyor orağa
 Kızları dayanamaz merağa

Ak don geyme üşürsün
Üstüne binen ağa
Dön gel ayının eniği
Vallahi gönlüm sana

Ak çiçek uyanmıyor
Morlara boyanmıyor
Geçme bizim sokaktan
Yüreğim dayanmıyor

Altunum tabak oldu
Ciğerim kebab oldu
Yarden ayrılmaz idim
Annesi sebep oldu

At gelir yata kalka
Boğazında gümüş halka
On beşimde yar sevdim
Annemden korka korka

Bahçede kuzu gördüm
Açılın kızlar oradan
Sevdiğim kızı gördüm

Başımda vardır şalım
Dağlarda dolaşalım
Dünyada kavuşmazsak
Ahrette kavuşalım

Benim yarım ne güzel
Elleri cebde gezer
Ata binmiş geliyor
Hele bakın ne güzel

Dar sokaktan geçemem
Onluk tütün içemem
Kınamayın komşular
O kızıdan vazgeçemem

Entarisini al deyor
Yanlarını dar deyor
Sen almazsan var alma
Başkası alcan deyor.

**ERDEM, H.Kadri, “Kütahya Mesireleri; Gezmeler, Oyunlar, Türküler”,
Kütahya Vilayet Gazetesi, S.481, Ağustos, 1937, s. 2.**

Perli Köprüsü

Perli köprüsünden geçdin
Ecel şerbetini içdin
Sen annenden vaz mı geçdin

Ah Sabit'im vah Sabit'im aldıldım seni
Coşgun sulara çaldıldım seni

Sabit suya gitme dedim
Arzuhalı atma dedim
Arkasından bakma dedim

Ah Sabitim vah Sabitim aldıldım seni
Çoşkun sulara çaldıldım seni.

Perli köyü yakınındaki tarihi köprünün bulunduğu yere halkın rağbet ettiği yarım asır önce söylenen bir türkünün burada boğulan Sabit adındaki bir delikanlı için olduğu yazılmıştır.

Türkünün hikâyesine yer verilmiştir. Henüz yeni gençlik çağına giren Sabit, halkın bir araya geldiği bir gün annesiyle Perli köprüsüne gitmektedir. Yerin göğün her derde sağır olduğu o devirde dileğinin yerine gelmesi için buraya bir arzuhal götürür, suya

atar. Arzuhal çayın ortasında takılıp kalmış olacak ki kendisi de soyunup girer. Suyun girdabında kalıp boğulur. Mesireye çocuğuyla giden ancak yalnız dönen annenin ağzından herkes feryat ederek bu türkünün sözleri dile gelmiştir (Erdem, 1937, s. 2).

Yoncapınarı
Çubuğumu elime aldım
Yoncapınarı'na vardım
Ben kız iken oğlan oldum
Esmam kızı kimler bildi?
Gözyaşımı yenim sildi...

Sonra anası ağzından şöyle acınır:
Geydin hümaun donunu
Kaybettin evin yolunu
Almam kızılbaş soyunu

Yandım Esmam sana noldu?
Âhu gözün yaşla soldu.

Sonra insafa gelip sevgi uğrunda olamayacak şeyleri göze alan kızını mazur gören ana:

Açın görün al fesini
Avrupa kesmiş saçını
Bağışladım her suçunu

Yangın Esmam sana noldu
Neden böyle benzin soldu.

Yoncapınarı delikanlılar arasında toplanıp efe takımının içki içilip eğlenceler yaptığı yerden biri olduğu yazılmıştır. Türkünün hikâyesi ise uzun zaman görüşme imkânı bulamayan kızın bir akşam sevgilisinin Yoncapınarı'nda kır eğlencesinde olduğunu öğrenmesiyle başlar. O günün efe kıyafetine girer. Kıyafetle eline bir çubuk alır Yoncapınarı'na varır. Selam verip dışarıdan gelmiş bir efe gibi bu eğlenceye dahil olur. Özlemini çektiği sevdiğiyle yana yana saatler geçirir sonra gözyaşlarını saklayarak

meclisten ayrılır. Sonraları ağızdan ağıza yayılan bu hadise ile ilgili türkü kızın ağzından dökülmüştür (Erdem, 1937, s. 2).

Sırrı'nın Bir Koşmasından, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.486, Ekim, 1937, s.2.

Gurbet ile döndürmüşüz yönümüzü
Ayrılık ateşi yaktı canımızı
Selâm edin dosta ermez elimiz
Ah ederim kimse bilmez halimizi

Ben okumu gurbet ile atarım
Belki gurbet ilde vatan tutarım
Selâm sona döner döner bakarım
Kalıyor dostlarım ehlü ayalımız

Ayrılık yaşı durmaz gözümden akar
Sılamın kokusu burnumda tüten
Gurbetin ateşi bağrımı yakan
Nasib olur uğrar mı ola yolumuz.

ERDEM, H.Kadri, “Kütahya Mesireleri Gezmeler, Oyunlar, Türküler”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.488, Ekim, 1937, s. 2.

Haslas başında vurdular beni
Aman yar beni
Yarin çevresine sardılar beni
Ölmeden mezara koydular beni

Şakı bülbül sen ıyandır yârimi,
Benim gonca gülümü!..

Haslas başında benim mezarım
Aman mezarım
Gelenin geçenin bağrın ezerim
Ben yârimi gelişinden sezerim
Şakı bülbül...

GERMEN, Kâmikâr, “Halk Türküleri: Altın Tas İçinde”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.554, Ocak, 1939, s. 2.

Altın tas içinde kınamı ezdiler
Gümüş tarak ile zülfümü çözdüler
Yatsıya varmadan başımı bozdular

Uzak yakın deme gel anam bana
Kızım işkencede deyip ağlama

Sabah namazında bindim atlara
Akşam namazında vardım yadlara
Anam benim başımı yaktın odlara

Uzak yakın deme gel anam bana
Kızım işkencede deyip ağlama

Yürürüm yürürüm tepe bulunmaz
Tepeden bakarım sılam görünmez
İllerin yanında kıymet bilinmez

Uzak yakın demediler verdiler
Düşünmeden köye lâyıık gördüler

Anam beni güldürmedi gülmesin
Yedi yıl sıtma tutsun ölmesin
Benden başka evlât yüzü görmesin

Uzak yakın demediler verdiler
Düşünmeden köye lâyıık gördüler.

Türkünün hikâyesinde eski zamanlarda kızını evlendirmek isteyen babaların damadının zengin olmasını istedikleri yazılmıştır. Bu türkünün hikâyesi de zamanın birinde kızına talipleri gelmeye başlayan bir babanın zengin bir köy ağasının oğluna kızını

istemesiyle başlar. Söz kesildikten sonra kız günlerce yemeden içmeden kesildiği fakat babasının kararına karşı gelemmez ve kabul eder. Günün birinde nikah kıyıldığı ve haftalarca ziyafetler verildiği ve gelinin ata bindirilip on saat uzaklıktaki damadın köyüne götürülür. Haftalar, aylar geçtikten sonra kızın köye alışamadığı ve verem olur. Kızın evin yakınında güneşin batışını seyrettiği bir tepeye çıktığı tepede üzüntüsünü paylaştığı ve bestelediği bu türkü çıkar (Germen, 1939, s. 2).

GERMEN, Kâmikâr, “Halk Türküleri: Yıldız Mehmet ve Suna”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.556-557, Şubat, 1939, s. 2.

Yıldız akşamdan doğarsın
Doğan havaya ağarsın
Sen de bir civanmı seversin.

Ah sarı yıldız, Sunam yıldız
Kanlımı oldun kervan kıran
Yarimi elimden alan

İki elimi koynumda koyan
Dön, dön, döne döne yan.

Yıldızımın ucu sarı
Çekemiyon ahu zarı
Aldırdım ben arslan yarı

Nakarat ...
Yıldızımın ucu saçak
Sol böğrüne girdi bıçak
Ayrılık günleri gerçek.

Nakarat ...
Yıldız doğdu buluta daldı
Etrafına saçak sardı
Vuslet kıyamete kaldı.

Türkünün hikâyesinde, bir zamanlar köyün en güzel delikanlısı diye tanılan uzun boylu Yıldız Mehmet’le köyün en güzel kızı diye anılan Suna, pınarın başında karşılaşmışlar. Birbirlerine sevdalanan iki genç nişanlanmışlar ve o zamanlar askerlik uzun yıllar sürdüğü için Yıldız Mehmet’in askerlik görevinin çıkmasıyla yedi yıl sonra geri dönmüş. Başlık parası için malını kervanın katırına yükleyerek o da yola çıkmış. Kervan eşkıyaların saldırısına uğramış ve Yıldız Mehmet’te vurulup ölmüş. Düğününe günler kala bu haberi alan Suna üzüntüsüyle aylarca pınar başına gitmiş ve özellikle Çoban Yıldızına bakıp Yıldız Mehmet’in hayalini görürmüş. Acıyla dile getirdiği sözleri, ezgiyle bu türküyne konu olmuştur (Germen, 1939, s. 2).

**GÜNEY, Eflatun Cem, “Halk Şairleri: Aşık Mesleki Hayatı ve Eserleri”,
Kütahya Vilayet Gazetesi, S.831, Mayıs, 1944, s. 2.**

Dolanı dolanı gelir
Ölüm yavaşça yavaşça
Kalem alıp yaz derdimi
Gülüm yavaşça yavaşça

Söyünmüyor birden narım
Sevda oldu öz diyarım
Güz dedi geçti baharım
Sitem yavaşça yavaşça

Garip gönlüm durmaz oldu
Gözüm ırak görmez oldu
İşe, güce varmaz oldu
Elim yavaşça yavaşça

Seviğim bu yana bakmaz
Kaş eğip kirpiğin yıkmaz
Kırıldı kanadım kalkmaz
Kolum yavaşça yavaşça

Şu dünyada güvenilmez
Ölmeyince kan eksilmez
(Mesleki) artar eksilmez

Arzum yavaşça yavaşça

**UZUNOĞLU, Sadık, “Kütahya Halk Türküleri Üzerine Bir Deneme”,
Kütahya Vilayet Gazetesi, S.1293, Eylül, 1950, s. 3.**

Türkiye’de halk türkülerini sınıflamaya tabi tutmak gelişmiş bir folklor kolu değildir. Bazı yerlere ait halk türkülerinin, birkaç dergide çıkan sınıflama denemesi olursa, yeniliğinin ne derecede olduğu anlaşılabilir. Kütahya halk türkülerinde bölümlemeyi, konuları ve karakterleri bakımından ele alınmıştır. Sınıflamada, prozodi (şive) ve estetik (güzellik duygusu) ön plandadır. Bunlar iki ana bölümde incelenmiştir:

A) Değişik durumlar arzeden ve etki bırakan türküler

B) Yaşayışları itibariyle çeşitli olan türküler

A) Değişik durumlar arzeden ve etki bırakan türküler:

1- Zamanla efsane haline gelenler: İstanbul; Lâyık mıyım; Sinanoğlu.

2- Eski ve acı bir vak’a veya hatırayı canlandıranlar: Bil kadrımı; Edremit; Uyan Ahmet,

3- Muayyen bir zamanda söylenmesi âdet olan türküler: Gül ezerler; Sinanoğlu.

4- Taklitçi türküler: Ali Ali kaşıkları dal Ali

5- Oyun türküler: Bunlar herkesçe bilinir.

6- İrticalen söylenen türküler: Bazı güfteler üzerinde veya âşıkların söyledikleri türküler, irticalen söylenen türkülerdendir.

B) Yaşayışları itibariyle çeşitli olan türküler:

1- Ömrü uzun olanlar: Bu türküler yakıldıkları tarihten bugüne kadar, daima tekrar edilen ve unutulmayan türkülerdir. Bir kısmı çok eski olup masalların içinde geçer, bir kısmı da eski ve unutulmaz hadiselerin eseridir. Sinanoğlu, Sandıklı yolu (Kütahya yolu) vs.

2- Ömrü az olan türküler:

Yakıldıkları tarihten biraz sonra unutilan bu türküler şehir içinde ani ve geçici bir hadise veya moda etkilerinden doğar, moda veya hadise unutilur unutulmaz, türkülerde ölmüşlerdir. Vakta ki bir muzip veya eski ezgileri hafızasında taşıyabilen birisi unutilan türküyü ayağa kaldırmaz. Tekrar hatırlanarak, meydana çıkar bu bölümün türkülerini gene en kısa bir zaman içinde ölmeğe mahkumdurlar. Bir ara çıkan Çavuş ve Alim türkülerini gibi.

3- Melodileri sabit olan fakat zamanla güfteleri değişen türküler: Birçok türkülerin melodileri sabittir. Fakat başka şekillerde aynı melodi ayrı ayrı güftelerin malı olur. Kütahya’da da benzer durum tarihi evre itibariyle karşımıza çıkmaktadır. Seyrek ara ile muhtelif zamanlarda yapılan türkü toplamaları bunu ispat etmektedir. Sandıklı yolu türküsü (şimdiki adı böyle) eskiden Kütahya yolu idi ve aynı güfteler olduğu vesikalarımızdan anlaşılıyor.

4- Büsbütün unutulmakla beraber, güftesi elimizde bir vesika halinde duran türküler:

Bu bölümün türküleri güftesi uzun zaman unutulmamıştır. Fakat nota bilmeyen birisi (belki o zaman notada yoktu) veya sadece meraklıların eline geçerek unutulmaktan kurtarılması ilgimizi bütün canlılığı ile çekecek durumu arzederler. Ayrıca tarihi bir hatıra sayılırlar: bunlara bir örnek

Bir iken beş eyledin derdimi,
Yaradandan istemişim yardımı,
Terk eyledim zeminimi, yurdumu,
Ne eyleyem yenemezim gönlümü.

BAYER, Mehmet, “Kütahya Folkloru”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5602, Nisan,1967, s. 4.

Ahmet Bey

Ahmet beyin bir küheylân atı var

O giderse onun bende teki var

Ahmet Bey’in benden başka nesi var!

Saklan dağlar Ahmet Bey’in başından

Hiç sevda geçmedi mi başından.

Kütahya’nın türkülerinde bazılarının güfteleri:

Gül ezerler, gül ezerler

Gülü tabağa dizerler
 Güzeli candan sezerler
 Ah akabince düştü gönül

Şimdi ayrılmam müşkül

Bir diğer türkü örneği:

Kar mı yağdı Kütahya'nın dağına
 Ateş düştü ciğerimin bağına
 Gül döşetmiş şalvarının ağına

Ebelerin şak şaklıdır kapısı
 Bilmem huri, bilmem melek yapısı
 Kıran girsin yarden gayri hepisi.

Bir oyun havamızın güfteleri:

Hisarın ardındayız
 Saatin dördündeyiz
 Eller uykusun uyur
 Ben yarin derdindeyim

Hisarın bedenleri
 Çevirin gidenleri
 Ne güzel baş bağlamış
 Kütahya fidanları

Hisarın ardı bostan
 Yıkılsın Arabistan
 Arabistan kızları
 Neden giver fistan

Perdelidir yallah yallah perdeli
 Al başında çenberi

Ağlatmayın dilberi

Ben yandım aman.

KAHRAMAN, Selime, “Gelin Ümmünün Türküsü”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5650, Mart, 1968, s. 2.

Kaçındasın, gelin Ümmü kaçında?

Sar altınlar delebiyor saçında

Gelin Ümmü kaldı göller içinde;

Kaatil göller, nere ko(y)dun Ümmü'mü

Ümmü'mü, Ümmü'mü, gelin Ümmü'mü?.

On sekizdir siyah saçın örgüsü

Bu güzellik sana Hakk'ın vergisi

Suya düştü, Ümmü kızın kendisi

Kaatil göller nere ko(y)dun Ümmümü

Ümmü'mü, Ümmü'mü, gelin Ümmü'mü

Davulcusu kaya gibi dolaşır

Seymanları kuzu gibi meleşir

Evlerine kara haber ulaşır

Altın tası suya düşmüş, dalabır

Sırma saçlar su üstünde yalabır,

Şu gelinsiz gelen kervan; banadır.

Akmaz iken kanlı sular horladı

Gelin Ümmü, başın kimler bağladı?

Gökte melek, yerde insan ağladı.

Kaatil göller nere ko(y)dun Ümmü'mü.

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü?...

Türkünün ortaya çıkışının hikâyesi bölümünde, Afyonkarahisar'ın kuzeyinde Liyen ve diğer köyleri arasında küçük göllerden Emre gölü denilen yerden bakıldığında kapkara bir gölcük vardır. Anadolu'da düğün âdetlerinin iki köy arasında daha eğlenceli geçer. Emre gölünün çevresinde köylerin birinde atlar ve seymanlar koruyuculuğunda bir

gelin görülür. Gelin kervanının yolda kayalıklarla karşılaşması sırasında at ürkerek suya doğru ilerler. Seymanlar ne kadar çaba gösterecekler de at ve gelin suyun kıyısına değil suyun ortasına gitmekte devam eder. En son geride kalanların ellerinde sadece yazması kalır ve bu türkü ortaya çıkar (Kahraman, 1968, s. 2).

“Ekspires Türküsü”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5687, Aralık, 1968, s. 5.

Ne çok imiş makinistin yarası
Böyle imiş anlımızın yarası
Nakarat
Ağla anam ağla benim yazıma
Yürekler dayanmaz oldu sızıma

Ekspires yarmalara dayandı
Anam ağladı yürem dağladı
Ölenler arasında kardaşım vardı
Nakarat
Ağla anam ağla benim yazıma
Yürekler dayanmaz oldu dizime

Kollarımı derelerde buldular
Toplayıp sandıklara koydular
Hepimizi bir mezara koydular
Nakarat
Ağla anam ağla benim sızıma
Kim dayanır oldu benim kara yazıma...

1964 yılı bahar ayında Kurban Bayramı'na bir iki gün kala o güzel gecede olan kaza insanları üzüntüye boğar. İşte o gün Kütahya, Balıkesir Demir yolunda çalışan (sefer yapan) Gece Ekspires yolcu treni Kütahya'dan geçtikten sonra ve birkaç istasyonu da tehlikesiz olarak daha durak istasyonuna varır. Gazalil durak istasyonuna az mesafe kala Ekspires sarp, uçurum, korkunç bir yerde raydan çıkarak dereye yuvarlanır. Vahşet ortalığı kaplar, manzara korkunçtur. Bugün hiç unutulmaz ve civar köylerdeki halk “Ekspires Türküsü” nü dile getirir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 31 Aralık 1968, s. 5).

“Kütahya Folkloru (Kütahya Düğünleri)”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5878, Ekim, 1972, s. 2.

Gül ezerler, gül ezerler
 Gülü tabağa dizerler
 Güzeli candan sevenler
 Ah akabince düştü gönül
 Yardan ayrılması müşkül

Altın tas içinde kınamı ezdiler
 Aman, aman, aman hey
 Gümüş tarak ile zülfüm çözdüler
 Yatsıya varmadan başımı bozdular
 Irak yakın deme anam, gel bana
 Kızım işkencede diye ağlama
 Aman, aman, aman hey...

1933 ve 1972 yıllarında düğünlerde kına gecelerinde söylenen meşhur ve yöresel “Altın Tas İçinde” türküsü yer almaktadır. 1933 yılında ifade yönünden zengin hasretin gül yaprağına benzetildiği türküler vardır. Bir Türk kahramanının ağzından dökülen hislerin tercümanı olan türkü yayınlanmıştır. Halkevi araştırmaları sonucu derlenen çalışmalar Cahit İzrap tarafından kayda alınmıştır. 1937 yılında yayımlanan türküler hikayeleriyle birlikte verilmiştir. 1968 yılında yayımlanan Ümmü Gelin Türküsü Afyon yöresine ait olmasına rağmen çevre illerde de bilinmektedir. Yayımlanan türküler genellikle yaşlı hava özelliği taşımaktadır.

3.5.2.3. Destan

Destanlar, koşma nazım şekliyle kendine özgü ezgilerle söylenir. Âşıkların sevgilerini, özlemlerini anlattıkları konu, anlatım ve ezgi yönüyle diğer türlerden farklıdır. Destanlarda konunun etkinliği ve önemine göre kıtalar artıp eksilebilmekte, toplumu etkileyen önemli olayların anlatılmasıyla dörtlük sayıları artabilmektedir (Oğuz, vd., 2017, s. 269).

Gazetede yer alan destan başlıklı yazıların künye ve içerikleri şöyledir:

HAKKI, Mustafa, “Kütahya Halk Şairleri Âşık Hasan”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.334, Ekim, 1934, s. 1- 2.

Yemek Destanı

Ramazan'da çok taamdan hazzetmem
Hemen kırk elli sahan olsun
Nefsimi ziyade zevke doyurmam
İsterse cihanda sultan olsun

Tabaklar gelsin çift çift

Şekerli çörekle susamlı simit
Onun ardınca ekşili tirit
Dolma yirken gönlüm şad olsun

Soğan sarımsak olur acı

Etli pilâvdir başımın tacı
Zerde mübarek miyde ilâcı
Boğazıma kolayca revan olsun

Ocağımız bizim tuğla taşıdır

Baklava yemeklerin başıdır
Bal helvası onun eşidir
Taze pişmiş üstü duman olsun

Tez pişdi gelsin bal ile yağdan

Şekerli kaymaklar sol ile sağdan
Bir kuzu dolması kızardılmış yağdan
Biri de fırında dura kosun

Yağlı hoşmerim sahana yayılır

Katmerleri anın bir bir sayılır
Bildircin kızartmasını gören bayılır
Bunları yiyince karnım şişman olsun

Koyun paçası sirke sarımsak ile
 Kılınç balığı pişmiş zeytin yağ ile
 Oturup başladım dört parmak ile
 Ben yirken görenler hayran olsun

Sofranın kenarı altın varaklar
 Etrafına dizilmiş yağlı çörekler
 Bıldırcın dolması etli börekler
 Tertipli pişsin üstü duman olsun

Bu fakir derki pilâvda mezar kazılır
 Buzlu hoşafı ağzımda ezilir
 Sofra kurulunca dal kılınca yazılır
 Kaşıklar kılınçlara kalkan olsun

Şehri islâmbuldur bizim vatan
 Gice benim ile beraber yatan
 Ben bunları yirken şamdan tutan
 On beş yaşında bir civan olsun

Aşık Hasan derki çoktur işlerim
 Tavuk dolmasını sever dişlerim
 Kavurma ile cenge başlarım
 Yahni benim ile imtihan olsun

Bir zaman bu yerlerde sığ olursan
 Şehri islâmı böyle makim bulursan
 Her gün bu yemekleri böyle bulursan
 İsterse altı ay ramazan olsun

COŞKUN, Talibî, “Kıbrıs Destanı”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5345, 5346, 5347, 5348, Ağustos, 1964, s. 1-2.

Bakın şu Kıbrısın kara bahtına
Makaryos yakıştı mı tahtına
Yine Türkler eremedi ahdına
Şu Adayı bir kurtaran olur mu?

Tarihî macera Kıbrıs hayatı
Yirmi kazası, beş vilâyeti
Asayiş bozuk, yok emniyeti
Böyle sahipsiz bir vatan olur mu?

Makaryos, Kıbrıs Cumhur reisi
Fazıl Küçük onun bir yardımcısı
Türkleri korumak baş iddiası
Nahak yere bunca ziyan olur mu?

İlân oldu Kıbrıs Cumhuriyeti
İhtilâf istemedi Türk milleti
Rum, yahudidir ekseriyeti
Onlar gibi dinsiz şeytan olur mu?

Düşman kucağına düşüp yatılmaz
Halis Türk kanına mındar katılmaz
Emir gelmedikçe hücum edilmez
Emirsiz bir endaht eden olur mu?

Türkler Kıbrıs gönüllü gidecek
Hain Rumlara süngü atacak
Adayı anayurda katacak
Böyle bir davalı devran olur mu?

Kıbrısta var Türk askeri birliğı
 Cephelerde yiğitliğı erliğı
 Türkler gördü acı seferberliğı
 Türk askeri gibi Arslan olur mu?

Biz altta kalmayız düşer kalkarız
 Hücum eder cepheleri yıkarız
 Cumhuriyet başkanındın hain Makaryos
 İdaresiz adam başkan olur mu?

58 de Londra'ya gidildi
 Kararlar yazıldı imza atıldı
 Bu ada sana emenet edildi
 Kavgalı nızalı mesken olur mu?

İnsan ateşler mi kendi yerini
 Vatanın uğruna verir serini
 Türklere verirler üçte birini
 Tasdikli senetler yalan olur mu?

İnsan yaşadığı yurdu yakar mı
 Milletini birbirine katar mı
 Adam vatanına hain bakar mı
 Aslı çakal olan arslan olur mu?

Yiğit adamların namı duyulur
 Şöhreti yükselir yurdu büyülür
 Bunlar senin hep milletin sayılır
 Böyle bir hainlik yapan olur mu?

Urumları sen kışkırttın yelledin
 O Türkleri hep sahipsiz belledin
 Bu adanın halkı senin milletin
 Kasa anahtarı çöpten olur mu?

Adaya güzellik kuřatamadın
 Yollarına asfalt d řetemedin
 Milletini rahat yařatamadın
 At arabacısı kaptan olur mu?

Halis toprak gerek mahsul bitire
 H k met gerek ki millet yetire
 Bu hareketlerin çirkin hatıra
 Milletini pula satan olur mu?

Her adam vatanın arslanı olmaz
 Arslan olmayanın meskeni olmaz
 Dini olmıyanın vicdanı olmaz
 Katırın zenciri ipten olur mu?

 mzaya gelmezsin söz beyin diyon
 Düşün bir yol sen bu işe ne diyon
 Yayınlar yapıyor bunca radiyon
 Bu haksız savaşlar il n olur mu?

Yine řımarđınız hain urumlar
 Bütün adam olmazsınız, yarım lar
 Sizden sorulacak hep bu cürümler
 Dört garip Türke meydan olur mu?

Yorulmayız düşmanları yorarız
 Beş yüzün yerine beş bin kırarız
 Urumlar bunları sizden sorarız
 Zamanı gelecek, tezden olur mu?

Kudurdu Kıbrıs'ın hain urumu
 Hepsı de Türklerin  arık sıırımı
 şanlı ordumuzun Hava Kurumu
 Türk Milleti mevcut noksan olur mu?

Kıbrıs'ta başladı kanlı savaşlar
 Harp başladı, şiddetlendi yavaşlar
 Lefkoşe'de şehit düştü kardeşler
 Kötü ruhlar Türk'e yaman olur mu?

Bin dokuz yüz altmış üçün yılında
 Çok kanlar döküldü Kıbrıs yolunda
 Rumlar köylerde çete halinde
 Dinsiz düşmanlardan aman olur mu?

Çarpışmalar başladı Lefkoşe'de
 Kıbrıs Türkleri hep endişede
 Asker ateş edip mermi düşse de
 Emirsiz düşmanı yakan olur mu?

Rumlar bizim torumuza düşmeyin
 Türk mermileri ile yanıp pişmeyin
 Oradaki dört Türk'e karşı şişmeyin
 Pençemizden sağlam çıkan olur mu?

Bize nimet vatan uğrunda ölmek
 Şanımızdır şehit ve gazi olmak
 Alçak rumları karşımıza almak
 Bozuk millet temiz insan olur mu?

Zarar edersiniz kâr etmezsiniz
 Dostu düşman eder, yar etmezsiniz
 Uurumlar, utanıp ar etmezsiniz
 Köpek ürdüğüne pişman olur mu?

Çok kavga var bu adanın ucunda
 Bizim malımızdır eri geçinde
 Büyük ada Akdeniz'in içinde
 Varıp görmedikçe seyran olur mu?

Bu adanın çayır çimen özü var
 Ağaçlı dağları birçok düzü var
 Bu sebepten her milletin gözü var
 Beyhude dillere destan olur mu?

Kıbrıs şehitlerini hep Türkler andı
 Dualar edildi, çelenkler kondu
 Analar ağladı yürekler yandı
 Vatandaşlar, böyle kurban olur mu?

Kıbrıs Türkleri hepsi geldiler
 Şehitlerin namazını kıldılar
 Ağladılar, göz yaşların sildiler
 O taze gelinler yardan olur mu?

Hastalar uçakla Kıbrıs'tan geldi
 Hastanelerde tedavi oldu
 Çokları kurtuldu, hep şife buldu
 Doktorlar var iken yatan olur mu?

Kıbrıs Türklerinin bahtı karalı
 Ankara'ya geldi birçok yaralı
 Ziyarete gitti çok Ankaralı
 Hastalar hiç şadıman olur mu?

Kıbrıs'tan gelen hastayı gördüm
 Hep ayrı ayrı hâl hatır sordum
 Kızılay'dan oldu çok büyük yardım
 Bu ilâçlar derde derman olur mu?

Yaralılar hastaneye yattı
 Doktorlar güzelce tevavi etti
 İlâçlar yapıldı yaralar bitti
 Bazı da vadesi yeten olur mu?

Kahraman Atatürk bizim atamız
Tarihler anıyor yoktur hatamız
Kıbrıs tâ ezelde bizim adamız
Düşman ile ortak vatan olur?

Rumlar Türk köylerine daldılar
Her biri yalandan çete oldular
Bazı yurddaşlar esir aldılar
Şu hain rumları kıran olur mu?

Atatürk’e haber verin uyansın
Kıbrıslı dağları kana boyansın
O zaman kokmuş Rumlar dayansın
Arslan Türk’e bir yan bakan olur mu?

Âşık Hasan’a ait Yemek Destanı konu bakımından yemek çeşitleri ve gıdalar ile yöreye ait kültürün özelliklerini yansıtmaktadır. Yemeklerin anlatıldığı destan içerdiği dil malzemesi bakımından kayda alınmış olması önemlidir. Talibî’nin yayınlanan Kıbrıs Destanı hacim bakımından kapsamlı olup döneminin duygularını dile getirdiği bir eser olarak gazetede yer almıştır.

3.5.2.4. Ağıt

Ağıtlar insanların ölümlerinin ardından, özlem duyulan yerlerin bıraktığı duyguların acıklı bir yansımasıdır. Genellikle manzum olarak ifade edilmiştir. Anonim özellikte olanları ‘anonim halk şiiri’ âşıklar tarafından koşma nazım şekliyle söylenenler ‘âşık şiiri’ içerisinde yer almaktadır (Oğuz, vd., 2017, s. 251).

Gazetede yer alan ağıt başlıklı yazıların künye ve içerikleri şöyledir:

GÜLERYÜZÜ, Süleyman, “Kütahya Şairleri III Âşık Sırrı”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5555, Mayıs 1966, s. 1, 4.

Dünya yuvasından bir kuş uçurdum
Adı Rıdvan idi cennete gitti
Ol cennet bülbülü idi kaçırdım
Bunda mihman idi cennete gitti

O bülbülü bana Hak ata etti
 Kafeste yavrucak birkaç gün öttü
 Ecel geldi, geldiği yere gitti
 Tayr-i Süphan idi cennete gitti

Süt yavrusu idi dene yemez di
 Şakır şakır öter bir söz demezdi
 Gülzâr-ı dünyaya meyleyemezdi.
 Ziyb-i Cinan idi, Cennete gitti

Temel suyun içti yiğitlik kaçtı
 Dünyam hey hey amma ahretim göçtü
 Ömrüm şuna benzer ikindi geçti
 Az kaldı inmeye gün şimden gerü

Âşık Sırrı 19. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Oğlunun ölümü üzerine söylediği bir ağıtı ile kahveciler için yazdığı manzume yazıları arasında yer alır. Âşık Sırrı'nın esas tanınmış şiirleri oğlu Rıdvan'nın ölümü üzerine yazmış olduğu ağıtlardır. Bu üzüntü ile yazmış olduğu şiirlerde onun bütün ızdırapları görülmektedir (Güleryüzü, 1966, s. 1, 4).

GÖK, Ökkeş, “Aziz Dostuma”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5598, Şubat, 1967, s. 2.

Taşkın akma, boz-bulanık sel gibi
 Bu gençliktir geçer gider yel gibi
 Değerinden düşmüş, geçmez pul gibi
 Paslanma ha! aziz dostum, paslanma

İyi düşün gitme yolun soluna
 “Çalı” deme halis zambak dalına
 Eloğlu bu der, geleni diline
 Seslenme ha!.. Aziz dostum seslenme

Yâr bindirdi beni sevda atına
 Sabırlı ol, rıza göster bahtına
 El sözüyle kurulan aşk tahtına
 Yaslanma ha!.. Aziz dostum yaslanma

El sallanmaz seni uysun diye
 Atlama sen durgun akan her suya
 Desinler “kötüdür” sendeki huya
 Uslanma ha!.. Aziz dostum uslanma

GÖK, Ükkeş, Koşma, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5597, Şubat, 1967, s. 2.

Gönül çıkar gezer gurbet elleri
 Duman olur, bulut olur, toz olur.
 Zaman olur her bir telden ses verir.
 Keman olur, tambur olur.

Mecnun olur, aşar gider çölleri.
 Durmaz arar yâre giden yolları.
 Sevdiğine mektup yazsa dilleri,
 Üzerine tarih olur, pul olur.

Bir an gelir Ferhat gibi dağ deler,
 Hafız olur yâr ismini heceler,
 Rüyasında görür bütün geceler,
 Deli olur, abdal olur, yoz olur,

Pusun ulu dağlar yârim görünsün
 Kalbim dayasıya yanıp dövünsün
 Bir göreyim yârim salınsın
 Eda olur, işve olur, naz olur.

1966 yılında yayınlanan Âşık Sırrı'nın oğluna söylediği ağıt yayınlanmıştır.
 Ökkeş Gök'e ait iki ağıt 1966-67 yıllarında iki sayıda yer alarak kayıt altına alınmıştır.

3.5.2.5. Halk Şiiri / Âşık Şiirleri

Şiir, kültürün sözlü dönemlerinde hafızaların en önemli aktarımı olmuştur. Şiirin kültür içerisindeki yeri, pek çok geleneğin doğmasına zemin hazırlamıştır. Türk kültüründe şiir söyleme geçmişten beri sürdürülen ve çeşitli dönemlerde belirli kalıplar oluşturan önemli bir gelenek kolu olmuştur.

Gazetede yer alan halk şiirlerinin künye ve içerikleri şöyledir:

“Köy Koşmaları”, Kütahya Mecmuası, S.16, Temmuz, 1926, s. 15.

İster altun olsun isterse gümüş
Yâ dörd çift at ister, yâ üç çift gümüş
Eldeki öküzler ezelden ölmüş
Bollığı nideyim? Çeken olmazsa

Gözleriñ göresi şulak tarla var
Bir karış sürmekçün tañrıya yalvar
Anbârda yatıyor buğdayla çavdar
Tarlayı nideyim eken olmazsa.

Başığıñ her teli şom sırma olsa
Ğaibden el gelub hepsini bulsa
Alanıñ her yanı yığınla dolsa
Harmanı nideyim dögen olmazsa

Derdimi söyleyim açıkca saña:
Viresi viriñiz bize makine!
Çalışmak nasılmış soñra bak baña
Gemiye nideyim yelken olmazsa

“Halk Şiirleri (Koşma)”, Kütahya Mecmuası, S.126, Eylül, 1930, s. 1.

Alem birbirini görür gülüşür
Aksine kurulmuş devrin temeli
Ey dil âkıl isen dumanın depreşir
Kalma hayvan gibi beyni semli

Gönül hiç kimsenin izin izleme
 Nefsini bil il kusurun gözleme
 Suu zan haramdır sırrın yüzleme
 Belki anın andan yoktur medhali

El çek intilâttan sözden ol melül
 Ger olmayım dersin zem ile meşğul
 Herkesin isyanı kendinden mes'ul
 Yedindedir şer ve hayır emeli

Hakkı seven halka yaren ne imiş
 Hak iradei cüriyeyi eline vermiş
 Kişi ahabından arar denilmiş
 İblisin hemdemi bilir esfemli

Ol vücudu adem düzce bir gemi
 Akıl yelkenidir fikir dümeni
 Gemisini kurtaran derler kaptanı
 Haritadan anlayup bilirse yeri

Dime şu kaziptir şu ehli riya
 Kendi noksanını bilmektir kimya
 Sen seni bil ey âkılı dana
 “Pesendi” neylersin ili hey deli.

HAKKI, Mustafa, “Kütahya Halk Şairleri Âşık Sırrı”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.329, Eylül, 1934, s. 2.

Böyle melül melül gezmeden ise
 Ne durursun paşam ur öldür beni
 Tatlı aziz candan bir medet ise
 Ya ne duren beyim ur öldür beni

Bu güzellik kalmaz senden de geçer
 Kaşların kemanı bağrımı biçer
 Gamzelerin cellat gözlerin hançer
 Saplada sineme ur öldür beni

  tiđim lebinden ol ab  zülâl
 Ařkına bent etti gan  z lcel l
 Sana katlim olsun efendim helal
 Ya ne duren beyim ur öldür beni

Yolunda sayılmaz çektiđim emek
 Safadır uğruna bana can vermek
 Sizde âdet imiş  řık öldürmek
 Ya ne duren beyim ur öldür beni

Bi vefa olduğun  şıkın bilmezdi
 Böyle olduđun bilse meyil vermezdi
 Sırrı şaşkın senden böyle ummazdı
 Ya ne duren beyim ur öldür beni

II

Derd  game boyandın
 Noldun a gönül noldun (ne oldun)
 Aşk eteřine yandın
 Noldun a gönül noldun

Dost adını yad eyle
 Feryat eyle dad eyle
 Ahle can şad eyle
 Noldun a gönül noldun

Can ile teni yaktın
 Dil hanesini yıktın
 Zarimi halka duyurdun
 Noldun a gönül noldun

Bu aşkı muhibbane
 Etti beni divane
 Gel meclisi canane
 Noldun a gönül noldun

Bir yerde kararın yok
 Hiç derde yararın yok
 Bir kimseden arın yok
 Noldun a gönül noldun

Aşık Sırrı zar ettin
 Sırrı ana yar ettin
 Bi sabrû karar ettin
 Noldun a gönül noldun

III

Anca yıllar bunca günah işledim
 Ne amel işleyim ben şimden geru
 Hakka taat yolun eyvah boşladım
 Çürür toprak olur tenşimden geru

Bozuldu bağlarım, geçti çağlarım
 Ömrüm geldi geçti ona ağlarım
 Mevlâm mâmur eyle ahret evlerim
 İstemem sarayı gülşeni ben şimden geru

Temel suyun içti yiğitlik kaçtı
 Dünyam hayhay ama ahretim göçtü
 Ömrüm şuna benzer: ikindi geçti
 Az kaldı inmeğe gün şimden geru

Ömrümün harmanı geldi erişti
 Savruldu dane değirmene düştü
 Hazır lokma tükenmesi yaklaştı
 Dönüp buğday olmaz un şimden geru

IV

Gurbet ele döndürmüşüz yönümüz
 Ayrılık ateşi yaktı canımız
 Selâm edin döşte ermez elimiz
 Ah ederim kimse bilmez halimiz!

Ben okumu gurbet ele atarın
 Belki gurbet ele vatan tutarın
 Selâm sana döner döner bakarın
 Kalıyor dostlarımız ehlü ayalımız

Gurbet kemendini taktı boynuma
 Kısmet defterini koydum koynuma
 Ayrılık hilatin geydim eynime
 Acep ne diyarda kalır ölümüz

Firkat yaşı durmaz gözümde akar
 Sılamın kokusu burnuma kokar
 Gurbetin ateşi bağrımı yakar
 Nasip olur uğrar mı ola yolumuz

Sırrı bu gurbetin halin pek bilir
 Gidüp geri gelen binde bir olur
 Sıla terk edenin hâli ya ne olur
 Gurbetin bu hâli büker belimiz

HAKKI, Mustafa, “Kütahya Halk Şairleri Âşık Şükrî”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.330, Eylül, 1934, s. 2.

I

Nefsine sabreden pan zehir yerse
 Erer menziline bulur cenneti
 Başına urana eyvallah derse
 Dünyada gam değil çekse zahmeti

Dilimde evradım sensin ey şahım
 Beni ayırmasın senden ilahım
 Seherde ağlarım çoktur günahım
 Bulunca bu gönlüm zahmi vusleti

Aşıklar bezmine ben atımı sürdüm
 Zahir hidmet manen hem sülük gördüm

Pay dest bağlayup divana durdum
 Şükri üsdadından aldı himmeti

II

Elâ gözlerini sevdiğim dilber
 Benim dedin aklımı aldığın zaman
 Eğer müslümasan ikrarın gözet
 İman yoldaş olsun öldüğün zaman

Gece gece olun girer düşüme
 Sabah olur varmaz elim işime
 Benzedirdim seni huma kuşuna
 Salınıp karşıma geldiğin zaman

Gelmez misin yokmu göksünde iman
 Eğer cellat olsan vermezsın âmân
 Güzellik hatım olmuş hüsnüde tamam
 Âşıkı ağlatırsın güldüğün zaman

Âşık Şükrî der kimin yarisin
 Mevlâm sağlık versin gezsın yürüsün
 Cevabım sen benim nice verirsın
 Hakkın divanına vardığın zaman

III

Gitmez hayali gözden o mürgu dil
 Ruzû şep didelerim ağlar bu gün
 Daima zikrile feryat eder dil
 Canımdan sevdiğim yar geldi bu gün

Zülfünün telini tarümar etmiş
 Sevdiğimin koynuna rakipler yatmış
 Bizim ismimizde son safta kalmış
 (Okunamamıştır) dil bu gün

Kaşlarının kemanı kurulmuş olup
 Rakip dedikleri vurulmuş olup
 Şükrî bu sözlere darılmış olup
 Ahû feryat eder lisanı bugün

IV

Yine aklım aldı bir keman kaşlı
 Deruni rânalarda hercaye benzer
 Maşuk heman on üç on dört yaşlı
 Cihanın içinde sunaya benzer

Görünce cemalin şevk uyandırdı
 Kâfiri dini islâma gönderdi
 Bir buse verdi hararet sönderdi
 Güzeller içinde ihsana benzer

Yine duman düştü şehir içine
 Bende af eyledim yârin saçuna
 Rakibin yapışmış ucuna
 Hemen bir sözü fermana benzer

Aşık Şükrî derki gel yar sevme
 Seversen güzel sev çirkini sevme
 Yarîm var deyu asla güvenme
 Aşıklar içinde biçare benzer

V

Yine gönül sevdi bir nazlı yârî
 Didesini süzer aşıkâ nisbet
 Dediğim cananın ebrusu kara
 Ufak tefek yürür güllüğe nisbet

Ol fitne bakışla kıyar canımı
 Merhamet eylemez ahü figanını
 Size metedeyim nev civanımı
 Tatlı tatlı söyler bülbüle nisbet

Ziyade erzan derler rumeline
 Mail oldum cıttı pıttı diline
 Lahurî şal sarmış ince beline
 Dökmüş şalvarını âşıkâ nisbet

İtaati nas için elinde ferman
 Aradım bulamadın derdime derman
 Ruyi ahmer olmuş kaddi hircan
 Adalet yörütür şehlere nisbet

Aşıkâ her ne söylerse aldırı
 Göründü gözüme beyaz baldırı
 Girse kapudan padişahı kaldırı
 Kendine kıymet vermiş cevhere nisbet

Şükriyâ metettin ol nazlı yârî
 Demişsin aleme kara gözleri
 Bugün gaip olmuş var ara yârî
 Görünmez insana şeytana nisbet.

HAKKI, Mustafa, “Kütahya Halk Şairleri Arifi”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.331, Eylül, 1934, s. 2.

I

Meclisi irfanda sözü saz olur
Ne soylesün aşık dinlemeyince
Güş eder erbabı yaran göz olur
Tel tel olup keman inlemeyince

Nayi derunum bu sine santur
Vermiş ol güşına ahengi tanbur
Dil bülbül nağme bırakmaz kusur
Dudu gibi şeker çinlemeyince

Arifi nazmında sohbət duz eder
Cevahir madeni safî öz eder
Sanma vasfı hüsnünde kaşı göz eder
Güzeli metetmez benlemeyince

II

Piri aşkım dilde ateşi ahım
Alevlendi taze civan küçücük
Yarelendi sinem nigâhım
Kaş göz kirpiklerin keman küçücük

Utanır boynu eğri zülfün sünbülû
Hicaptan kızardı yanağın gülü
Lâl eden nalişi ahım bülbülü
Yok kelp rakipten aman küçücük

Arifi sevmezmi aşık Cemali
Henüz nevres fidan bulmuş kemali
Beni dal eyleyen kaddın nihali
Ey kameti servürevan küçücük

III

Erüşüp ahımla başında esüp
 Semti civarına er seher yeli
 Yüzünden zülfünün nıkabın açup
 O dostun koynuna gir seher yeli

Uyandırma yâri uyusun huzur
 Baştan ayağadek koyma bir kusur
 Okşayıp koklayıp
 Hüsün güllerini der seher yeli

Arîri yanmakta geçti keremi
 Derununda var derdü eleme
 Aşıka kıl kadar yoktur merhem
 Yare buyi zülfün ver seher yeli

IV

Zalimdir mazlumun tutmaz hürmetin
 Felek cefasını demir baş etti
 Bir kara demirel gönül saatin
 Bir çekiç urunca horde haş etti

Budur daim mürüvveti Habibin
 Uşşaka rahmi yok felek tabibin
 Nice mihnetkeşi nice garibin
 Gönlün mahzun etti gözün yaş etti

Rahşanı semti canan tutanı
 Silsilei aşkı canan tutanı
 Derdi derûnu nihan tutanı
 Rûsvayı âm edüp halka faş etti

Arifi uşşakın kârı zâr oldu
 Hemdemi gamû elemi rüzgâr oldu
 Aldanup feleğe biyar oldu
 Kimi göz oynadup kimi kaş etti

V

Huda takdir etmiş günah etmeyim
 Bu başımda ottan gayrısı bitti
 Dedim zevki dünyaya niğâh etmeydm
 Elimden tedbirü ihtiyar gitti

Aher bilmez evvel tahrir olmasa
 Bir teselli hatır tabir olmasa
 Bu tecelli haktan takdir olmasa
 Bunca serencamı sana kim etti

Hakiykat Arifi işte budur yol
 Gönül doğru yörü gitme sağ ol
 Murat muradullahtır buna razı ol
 Kendi tedbirinle ne bitti ne yetti.

HAKKI, Mustafa, “Kütahya Halk Şairleri Pesendî”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.332, Eylül, 1934, s. 2.

Cana darabatın geleni kokma
 Girip bağlarına alışma gör geç
 Kaygısız başını belâya sokma
 O bülbülle gelebilişime gör geç

Bulursan anları lokma aş ile
 Elden gelen hacetlerin baş ile
 Bakma kalıpların gönlün hoş eyle
 Pek sokulma aman girişme gör geç

Benzedir encamı ol kendi gibi
 Yörüdür mutlaka her bendi gibi
 Yanarsın aheri Pesendi gibi
 Düşüp ateşlere gel basma gür geç

Erler kethüdası ey sakı'î pir
 Yeriştir kadehi bekledik kaldık
 Hicrinle firkatte hasrette esir
 Göz kulak yollarda dinledik kaldık

Demi ezeli odada aldık
 Ne belli mest olduk ne de ayrıldık
 Herkes bir yol buldu hâli biz kaldık
 Issız dere gibi çınıladık kaldık

Sensin Pesendi ni edecek irşat
 Bizde noksan sizde kemal bu mutad
 Girdabı hasrette öldürüp berbat
 Hali naçar ile bekledik kaldık

III

Gönül küfr içinde bırakmam seni
 Zartalaklı bir gün müslüman olan
 Hevayü hevesle geçirdin beni
 Bu bir çıkmaz sokak çok giryan olan

Aklın başına devşir kavsaklık etme
 Tariki mevlâyı bul aksaklık etme
 Adem ol sözünle tapsaklık etme
 Son dem ele girmez peşiman olan

Kendini âbit görme çok gör suçunu
 Yüzün tut mevlaya açup avucunu
 Her seher ah ile yolup saçını
 Hak gaffarı zünüptür pür iman olan

Pesendi her sözden ibret ala gör
 Tariki âlem olup izzet bulan gör
 Hakka kul resulüne ümmet ola gör
 Yok deyecek sana hep insan olan

Bezmi muhabbeti zevku sohbeti
 Görmez oldu gözüm yâre düşeli
 Çekmedeyim daim derdü mihneti
 Böylece bir sitemkâre düşeli

**HAKKI, Mustafa, “Kütahya Halk Şairleri Son Âşıklar ‘Yeksanî’”,
 Kütahya Vilayet Gazetesi, S.335, Ekim, 1934, s. 2.**

Kadir mevlâm budur senden dileğim
 Ver bana bir suna gönlüm eyleyim

Gayet güzel olsun densiz olmasın
 Bir karış gerdanı bensiz olmasın
 Beli ince olsun cansız olmasın
 Ver bana bir suna gönlüm eyleyim

Tavus kuşu gibi göğüs nakışlı
 Üskü aldırılmış şahin bakışlı
 Gövercin topuklu keklik sekişli
 Ver bana bir suna gönlüm eyleyim

Kadir mevlâm kalem vermiş kaş vermiş
 İnciden sedeften nurdan diş vermiş
 Gül memeler tomurlanmış baş vermiş
 Ver bana bir suna gönlüm eyleyim.

Mustafa Hakkı Halkevi neşriyat kolundan çıkan yazıda Âşık Hasan ile Kütahya’da yetişen saz şairlerini tamamlanmıştır. İyi saz çalıp eserleri mevcut olmayan ya da bazı eserleri kendilerine atfedilenler vardır. Bunlardan en şöhretlisi Yeksanî’dir. Kütahya’da doğmuş ve Balkan harbinin sonlarına doğru ikamet etmekte olduğu

Afyonkarahisar’da vefat etmiştir. Kendisini Afyonkarahisar’da gören Salih Zeki Bey Yeksanî’yi çocukluğunda görmüş ve birçok defa dinlemiştir. Ona ait olan bu şiir ilave edilmiştir (Hakkı, 1934, s. 2).

HAKKI, Mustafa, “Kütahyalı Halk Şairleriyle Alâkadar Notlar”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.339, Kasım, 1934, s. 2.

Kütahyalı halk şairleri ile ilgili bibliyografyaya yer verilmiştir. Şöyledir:

Bibliyografya

1- İstanbul Köprülü Kütüphanesi Yazma Mecmualar No.363: Âşık Şükri’nin bir koşması olduğu gibi divan şairlerimizden Firaki ve Şeyhi’nin de birer gazelleri vardır.

2- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Edebiyat Yazmaları Arasında No.137: Bu mecmuada Kütahyalı Askeri’nin bir divanı olduğu gibi Âşık Sırrı’nın bir güftesine tesadüf edilmiştir.

3- İstanbul Millet Kütüphanesi Yazma Mecmualar No.849: Bu mecmuada Âşık Sırrı namına mukayyet bir koşmaya tesadüf edildiği gibi Kütahyalı Pesendiye Kütahya’da metfun Karadonlu namındaki zate ve Kütahyalı Arifi’nin hocası Bilecikli Hüsni’nin şiirde üstadı olan Safi’ye ait türkü ve koşmalar vardır.

4- 20-19 Ebadında 207 Sayfalık Mecmua: Hususi kütüphanemizdeki bu mecmuada ‘Pesendi Arifi, Hüsni, Şem’i, Fehmi, Leylâ, Rıza Arif, Küfi, Nihat Safi, Kedayi, Mir’ati, Fethi Hâki, Yesari, Dertli, Nev’i, Nüzuli, Füzuli, Lutfi, Nakşi, Nesimi, Radi, Virani, Himmeti Rüştü, Hudayi, Püryani, Kuddusi, Emrah gibi halk ve divan şairlerinin muhtelif şiirleri muhtevidir.

5- 1259’da Mehmet Rüştü ef. Namında bir zat tarafından toplanarak ekser verekalarını aşık Şükri’nin şiirleri işgal eden 12-8 eb’adında 53 veraklık mecmua hususi kütüphanemizde: Bu mecmuada aşık Ömer, Gevheri, Âşık Mustafa, Şem’i gibi halk şairlerinin muhtelif manzumelerine tesadüf olunmaktadır.

6- Kişi zade Emin Efendi’ye ait mecmua: Bilhassa Pesendi ve Arifi’nin şiirleri vardır.

7- Pesendi’nin hattı destile muharrer oğlu Mehmet Dede’deki mecmua: Tarafımızdan kâmilten istinsah edilen bu mecmuada Pesendinin hemen bütün şiirleri mevcut olduğu gibi Arifinin ve hocası Hüsni’nin, hocası Safinin şiirleri vardır. Bundan başka Sabri, İrşadi, Deruni, Düsturi, Radi, Cehdi, Cemali, Süruri, Agahi, Künzi, KAmi, Levni, Cevabi, Kabuli adlı şairlerin şiirlerine tasadüf edilmiştir.

8- Dereyalak imamı Hafız Hüseyin Efendi'ye ait mecmua

9- Muhtelif cönklerden bizzat tarafımızdan toplanılıp yalnız halk şiirlerini ve halkiyat ile alâkadar maddeleri ihtiva eden 15-19 ebadında 1800 sayfalık mecmua: Üç ciltten mürekkeptir.

10-Evliya Çelebi Seyahatnamesi C.1, C5. Matbu

11-Âli Künhül-ahbar C.5 matbu

12-Köprülüzade Mehmet Fuat saz şairleri “yedinci makale” ikdam.

Son söz

Kütahya halk şairlerini tanıtmak gayesiyle hazırlanan mufassal tettebbunameden ayırarak tertip edilen küçük risale tamamlanmıştır.

YEŞİL, Mustafa Hakkı, “Halkevi Köşesi Folklor: ‘Pesendi’”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.418, Haziran, 1936, s. 2.

Aşık isen ey dilü can
Gam, elemi boşlamalı
Bulmalı bir hup civan
Ardı sıra pişlemeli

Sevdi gönül o güzeli
Sevmiştim ta ezeli
Hasılı candan bezeli
Başlamalı uçlamalı

Az bulunur böyle güzel
Cilve güzel, şive güzel
Öyle pesendide güzel
Medheduben başlamalı

Handesi gül tuti zaman
Hokka dihan, kaşı keman
Ateşe yandı bu can
Derdimi çok eşmemeli

Doğurmaz binde bir ana
 Gelmemiş misli cihana
 Bak yüzüne kana kana
 Hay hay edüp kişnemeli

San'atî kâtip püseri
 Katlime ferman verdi
 Rıka sülüs hatlı seri
 Dividi zer işlemeli

Düştü güzel ağımıza
 Kol kol olup rahımıza

Davet edüp bağımıza
 Başka seven boşlamalı

Bagçemizi görki ne var
 Abı ravan daima akar
 Lezzeti bal soğuğu kar
 Yağlı kebab haşlamalı

Kundukören, nam mahal
 Zevke gelir ehli kemal
 Mevkii hoş abı zülâl
 Dağları kimya döşeli

Bağçe deyil akla seyir
 Meyvesi envai kesir
 Güllere bülbüller gelir
 Kargaları kışlamaları

Dürlü çiçek lâl olur
 Devşirelim bal olur
 Zerdali şeftali olur
 Birbirine aşlamalı

Vişne kiraz mevsimidir
 Armudu az sonra gelir
 Elması ağzında erir
 Yaz ve güzün kışlamalı

Terk ederiz kârı işi
 Yetmez mi ülfet revîşi
 Pes yetişir iki kişi
 Ayva ceviz taşlamalı

Çay başına saye düşer
 Helva, kebab öyle pişer
 Bazı gelir sahibi şer
 Sofileri neşlemeli

Aşıkla maşuku gele
 Cilve eda güle güle
 Mey kadehi sile sile
 Lepze meze düşmemeli

Mıtraba tutsana rebabı
 Dolana saki şebabı
 Döndürünüz şiş kebabı
 Pekte gözüm pişmemeli

Ney ile mest olalım
 Aşk ile suzan olalım
 Soyunup uryan olalım
 Al yanağı dişlemeli

Gel bari gittin hoşuma
 Düymelerin çöz boşuna
 Al beni sen aguşuna
 (Bu mısra okunamamıştır.)

Zevku sefa böyle gider
 Ref ola gam ile keder
 Elverirse tali kader
 Yüz senedek işlemeli

Benki efendim deyerek
 Senki Pesendi m deyerek
 Rüyaı kendim deyerek
 Haylı mana düşlemeli.

Mustafa Hakkı Yeşil'in kalemıyle Pesendi'nin 19. yüzyılın son yarısında yaşamıştır. Kütahyalı halk şairlerindendir. Bu sayıda Pesendi'ye ait vezni aher paylaşılmıştır.

“Halkevi Köşesi: Vezni Aher”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.421, Temmuz. 1936, s. 2.

Düştü bu dil bir periye
 San'atı kâtip güzeli
 İşve nûma müşteriye
 Hüsnile Yusuf bedeli

Kâkülü damı mürgu dilan
 Dag seri pişane nişan
 Şimşir ebrusu tayan
 Sinesi kalkana bedeli

Şanla bu dikti alem
 Şöhreti serta beka-dem
 Hüsnünü hattatı kalem
 Kudretle çekmiş eli

Hame gibi parmağının
 Dürrü sadef tırnağının
 Maktı kalem bıçağının
 Yarasının yok katibi tabibi

Kişverine şahı alem
 Semtine kim bassa kadem
 Desti pür ihsanu kerem
 Şad eder ol kalbi dili

Keşf eder esrarı nihan
 Hayran ana cümle cihan
 Hame zeban hakka dihan
 Medhin edüp söylemeli

Müjeleri tib teber
 Haddenî dili uşşaka kemer
 Gözler o şahı hüsnü meğer
 Meşkeri hâli hindu her teli

Akramı yok eşi anın
 Hattiledir dişi anın
 Mat ederse kişi anın
 Kâkülünün sırmasıdır teli

Hançer ebrularını
 Didei ahularının
 Kâkülü kisularının
 Vakti seher tuttu yeli

Yoktur anın farkı gibi
 Hüsnü dahi hulku gibi
 Sanmacihan halkı gibi
 Mürüvvetli cömert eli

Yakut mercan lebi
¹
 Nazenin aklı çelevi

¹ Gazetede bu şekilde yer almaktadır.

Söyleyuben dinlemeli

Kaftanı semmure seza
Gerdanı billur mina
Arızıdır nuru ziya
Servü kadim kılca beli

Cismi devatında göher
Gül yanağı kâğıdı ber
Dür gibi desteye dizer
Rık'a sülüs hattı celi

Hatolup hüsnünde kemal
Aşıkı dil arzı visal
Yok cihanda bu cema
Dinlemezem kurt meseli

Mujesi sinemde nişan
Dagı derunumda nihan
Hep bunun aşkında cihan
Arifi akıllı, deli.

“Folklor: Âşık Mustafa”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.426, Ağustos, 1936,

s. 2.

Murat dağı senin yatırın vardır
Başında bekleyen şatırın vardır
Evliyalar içinde hatırın vardır
Ne yaman şakası çoktur Murat dağının

Murat dağı senin karın erimez
Akar buz bulanık selin kurumaz
Kıyamete denlu tenin çürümez
Ne yaman şifası çoktur Murat dağının

Murat dağı senin derelerin akar
 Lale ve sümbülün bir hoşça koka
 Başında bekleyen çırağın yakar
 Ne yaman şifası çoktur Murat dağının

Hacı Bektaş Veli sancağın dürer
 Arzu çeküp gelen güllerin derer
 Sıdkıla gelenler murada erer
 Ne yaman şifası çoktur Murat dağının

Horasandan çıktık geldik bu dağa
 Selâmı verdin sağa sola
 Evliya inbiya hizmetçin ola
 Ne yaman şifası çoktur Murat dağının

Murat dedem senin himmetin yatar
 Bastuğun ...

...

...

Aşık Mustafa derki söyler kelamı
 Evliya enbiya ...

Ey aşıklar sazın almış göğüsüne
 Dört tel üzre sayar dersin perdeler neder sana
 Biri hınzır biri domuz biri şeytan birisidir Ermeni...

Ey aşıklar meclisinizde dinleyen âsı olur
 Ruzü mahşer divanında cehennemden ... olur.

Ey aşık saz göğüsüne koymuşsunuz eşigi
 Devşirmişsin şol başına büyük küçük uşagı
 Sallamışsın şol alnına şeytanların...
 Ey...

Ey aşıklar şahin salmış şol dümen bazını
 Alıvermiş çalıyor şol gögsüne sazını
 Ruzu mahşer divanında çıkarırlar gözünü
 Ey...

Aşık Mustafa söyler senin yüzüne
 Lânet olsun sazın ile sözüne
 Mevlam duman versin iki gözüne

Ey aşıklar meclisinizde dinleyen asi olur
 Ruzü mahşer divanında cehennemden ...

Murad Efendi adlı birisi tarafından 1241'de Gediz'de yazıldığı anlaşılan 143 varaklı büyük bir cönkte dini mahiyette olmakla beraber Murad dağını öven bir manzumeye rastlanır. Aynen nakledilen manzume Aşık Mustafa namında Gediz muhitinde yetiştiği düşünülen bir halk şairine aittir. Cönkte beş manzumesine rastlanan Âşık Mustafa'nın meçhul olan hayatı henüz bilinmemektedir (Kütahya Mecmuası, 7 Ağustos 1936, s. 2).

“Halkevi Köşesi: Âşık Mustafa”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.428, Ağustos, 1936, s. 2.

Alay alay gelmiş dilber şol pınarın başına
 İrastıklar çekmiş illa şol hilâlce kaşına
 Som sırmalı kelpuş geymiş şol kubbeli başına
 Ben dilberi severim ya o da benden kaçıyor.

Girdim yârin bağçesine bitmiş güller ağacı
 Yavrum sana ne etmişem oluyorsun davacı
 Bana bir şeftali versen bende olsam duacı
 Ben ...

Ben dilberi gördüm illâ aklım aldı o yerler
 Henüz yavru kuzu gibi anasını emerler
 Ak gerdandan aşağıda turunç gibi memeler

Ben ...

Yeşil feraceler geymiş terlemiş yanakları
 Bir karınca incitmiyor öyle nazik ayakları
 Miski anber gibi kokar bastığı toprakları
 Ben ...

Girdim yârin bağçesine ötüyor bülbülleri
 Türlü türlü çiçek ekmiş kokuyor sünbülleri
 Öyle açmış öyle açmış derlenecek gülleri
 Ben ...

Katar katar ötüp gelir gökçe gözlü turnalar
 Harıl harıl akıyor bak gümüş gibi kurnalar
 Beyaz kola takmış illâ şol altından burmalar
 Ben ...

Âşık Mustafa bunu böyle söylüyor dilinden:
 Bir kerecik bade alsam şol dilberin elinden
 Ak gerdana yüzüm sürsem sarsam ince belinden
 Ben dilberi severim ya o da benden kaçıyor.

Yavaş yavaş gidiyor bak şol hamamın yoluna
 Buğum buğum kına yakmış şol beyazca eline
 Altın kuşak kuşatmışlar şol incecik beline
 Ah dilberim nazlı yârim bülbül gibi dilim benim

Soyunsam koynuna yatsam kalblerimiz bir olur
 Bana bir şeftali versen vücudunuz nur olur
 Senden gayri yar sevsem son deminde şur olur.
 Ah ...

Sabahın seher yelinde ebruların ayrılanır
 Hup cemalin görmiyeli ciğerciğim doğranır
 Ruzü mahşer divanında günahların sağlanır
 Ah dilberim nazlı yârim bülbül gibi dillim benim

Âşık Mustafa derki bize bir tutamcık gül taşı
 Hem seragaz etmek için kafeste bülbül taşı
 Ruzü mahşer divanında erenlerdir yoldaşı
 Ah dilberim nazlı yârım bülbül gibi dillim benim

Hey ağalar hey beyler evde başım
 Hoşça değil bu günlerde yâr ilen
 İsterim mevladan vermez ölümü
 Korkar oldum yâr elinden dilinden

Bir ağır söz imiş geldi başıma
 Agu katdı ekmeğime aşıma
 Çekişmekten elim ermez işine
 Yandı gitti garip bağrım nar ilen

Evin zahiresini alır kaçır
 Anırdığı gibi divarlar göçer
 Esrek deve gibi köpükler saçır
 Sanırsın ki yağmur yağar kar ilen

Neylerler avratı iyi olmayınca
 Gönül eyleyecek huy olmayınca
 Hele avrat asıl soy olmayınca
 Elbet evde hidmet etmez zor ilen

Âşık Mustafa der ki bilmedi emek
 Dayanır mı buna değme bir yürek
 Avrata bu kadar boynunu eymek
 Çare yoktur aman ilen zar ilen

Kütahya Dilberi
 Danesinin altında iki korkunç uçurum
 Gibi insanı çeken sürmeli, kömür gözler.
 Ben bu derin gözlerde saadeti bulurum,

Kalbim de uçuruma yuvarlanmayı özler.
 Yürüdükçe rüzgârdan şişer geniş şalvarı,
 Bu yosma, selvi boyla ne heybetli görünür
 Göz değince yüzüne kızarır yanakları,
 Ceylanım kaçırır, örtmesine bürünür.

Çapkındır Kütahya'nın eşsiz güzel dilberi
 Onu seven gönüller yanmış, harap olmuştur.
 Çılgınım bende onu gördüğüm günden beri,
 Benzim onun aşkıyla sararmış ve solmuştur.

“Arifi’nin Koşmaları”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.429, Ağustos, 1936, s.2.

Camü dil gördüğüm bir vefa çıktı
 Her kime dedimse tat kara baktım
 Cevri sinem ile bin dare çıktı
 Mihnet bucağında yat kara baktım

Felek viran kıla böyle giderse
 Viran gönlümü mamur ederse
 Yanılup bir kerre iyilik ederse
 Vurur başıma çat kara bahtım

Huda kara yazmış Arifi sere
 Ezel takdir etmiş levhü kadere
 Kara inadile yedi kat yere
 Mali karum gibi yat kara bahtım

Bizi zem edenin dili ağzında
 Söyledikçe şekerlensin bal olsun
 Ötsün düdük, zurna, ney boğazında
 Çalınsın davulla kûs kaval olsun

Yuvarlansın her kim bizi yuvarlar
 Sel gibi bir harap yerde toparlar
 Sandıklar sepetler dolsun anbarlar
 Bağlanup hararlar çul çuval olsun

Akarsa böylece çeşmesiz punar
 Deryalarda bile tutamaz kenar
 Dileriz uzasın büyüsün çınar
 Kökleşüp budağı bin çatal olsun

Söz lisana gelür giden ariyet
 Eyi söyle kötüyü eyleme gıybet
 Arifi beyhude söylemez sohbet
 Bu da aşıkane bir kemal olsun

Cehalet güç imiş kurtar esiririm
 Yarab beni ilmü vefaya er gör
 Elde değil her umurü tedbirim
 Vasılı kurbunda safaya ergör

Virince cevrü cefa sabrü merhamet et
 Gami aşkın ile beni adem et
 Sıdku sadakatle sabit kadem et
 Huzuru kalple manaya ergör

Ne var Arifi müerim kullunda
 Günah hadden efzun sağ ve solunda
 Tek ümidim kat etmesin yolunda
 Akıt gözyaşını deryaya ergör

Gönlümün muradı göz nuri şahi
 Hayali derunumda cemal görünür
 Ar etme gökteki zavallı malı
 İki ebruları hilal görünür

Cemalidir cennet ruhtur güller
 Pervane aşkında semaya döner
 Ol dudu güya şekerler çiğner
 Lâli lep abü zülâl görünür

Ben değil Arifi çün müptelası
 ... hurşidin hayali hassı
 El ermez asumane kaddü balası
 Ol kameti servi nihâl görünür

Şerait sancağın meydana dikmek
 Habibi Kibriya servere mahsus
 Şimşiri şecaat adaya çekmek
 Sahibi Zülfikar Haydere mahsus

Sevgilisi anlar beni hudanın
 Muhammet Mustafa ve murtezanın
 Fatimetüzzehra hayrünnisanın
 Nuru aynı şebrevi şebpere mahsus

Zeynel aba Bakır Cafer Sadık
 Kâzım Rıza Nakî Tekıdır faik
 Askeri mehdidir Arifi aşık
 Aldım emini ezbere mahsus

Secdegâhı dilede cemalin cami
 Ebrular mihrabü menbere mahsus
 İki çeşmin kandil münevver şamı
 Pervane dil eden dilbere mahsus

Ger başa müyesser devlet olursa
 Cananım canıma minnet olursa
 Kemali cemalin cennet olursa
 Leblerin sakii kevsere mahsus

Var dilde Arifi aşkın ziverdir
 Afitap tuluu suphu heverdir
 Gezer elden ele medhin cevherdir
 Dört köşe yedi kişvere mahsus.

“Âşık Ömer’den”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.434, Ekim, 1936, s. 2.

Felek beni bir sevdaya düşürdü
 Onulmaz yârem em em üstüne
 Firkatim duyanlar aklın yetirdi
 Kendi ferah buldu, gam gam üstüne!

Mefa (Vefa) gitti güzellere naz kaldı
 Yandı ciğerciğim köz kaldı
 Bu dünyada asilzade az kaldı
 Şimdiki doğanlar kem kem üstüne

Ben bir güzel sevdim kendi özümden
 O da bizar oldu benim gözümden
 İki ellerim gitmiyor gözümden
 Âcizim silmeğe nem nem üstüne

Âşık Ömer der ki bu dünya kemdir
 Aduların sözü daima semdir
 Bir günüm şad olsa bir günüm gamdır
 Sürmedim cihanda dem dem üstüne.

“Âşık Pesendî ’den”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.434, Ekim, 1936, s. 2.

Câna harabatın gülünü kokma
 Girüp bağlarına alışma gör geç
 Kaygusuz başını belâya sokma
 O bülbülle güle bilişme gör geç

Bulursan onları lokma aş eyle
 Elden gelen hacetlerin baş eyle
 Bakma kalıpların gönlün boş eyle
 Pek sokulma aman girişme gör geç

Benzedir encamı ol kendi gibi
 Yürüdür mutlaka her bendi gibi
 Yanarsın aheri “Pesendî” gibi
 Düşüp ateşlere gel basma gör geç

Saba var gör ol birdanemi
 Selâmımı nazlı yâre eriştir
 Dide i eşkimle al şu namemi
 Çeşmi mesti o hunhare yeriştir

Ey saba varınca yar hanesine
 Nazar kıl namemin bahanesine
 Asılıp zülfünün tel danesine
 Beni mansurveş dâre yeriştir

Yer emsali peri melek soyundan
 Gönlüm sefa bulur hulku huyundan
 Zülfü cebini anber mişki buyundan
 “Pesendî” ne gel bir çare yeriştir

Ey saba al bu nameyi ilet
 Haki paya yüz sür cananıma ver
 Canıma kâr etti bu derdi hasret
 Bildir ahvalimi sultanıma ver

Ey name varınca yârin yanına
 Söyle cevri ermesin âşikanına
 Al benden ateşi bırak canına
 Biraz da ol kaşı kemanına ver

Ey sadıkım deyu eylemiş ıkrar
 Eşittim olmuş adulara yar
 Biçare “Pesendî” derd ile bimar
 Derdimin dermanı lokmanıma ver.

“Yeksanî’nin Bir Koşmasından”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.486, Ekim, 1937, s. 2.

Kadir mevlâm budur senden dileğim
 Ver bana bir suna gönlüm eğleyim

Gayet güzel olsun densiz olmasın
 Bir karış gerdanı bensiz olmasın
 Beli ince olsun cansız olmasın
 Ver bana bir suna gönlüm eğleyim

Tavus kuşu gibi göğsü nakışlı
 Üskü aldırılmış şahin bakışlı
 Gövercin topuklu keklik sekişli
 Ver bana bir suna gönlüm eğleyim.

GÜNEY, Eflatun Cem, “Âşık Meslekî’nin İlk Deyişleri ‘Koşma’”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.600, Aralık, 1939, s. 1.

Dolanı dolanı gelir
 Ölüm yavaşça yavaşça
 Kalem alıp yaz derdimi
 Gönlüm yavaşça, yavaşça.

Söyünmüyor birdem narım
 Sevda oldu öz diyarım
 Gür dedi geçti baharım
 Selim yavaşça yavaşça

Garip gönlüm duymaz oldu
 Gözüm irak görmez oldu
 İşe, güce varmaz oldu
 Elim yavaşça yavaşça

Sevdiğin bu yana bakmaz
 Kaş eğip kirpiğin yıkmaz
 Kırıldı kanadım kalkmaz
 Kolum yavaşça yavaşça

Bu dünyaya güvenilmez
 Ölmeyince kan kesilmez
 (Meslekî) artar eksilmez
 Zulüm yavaşça yavaşça.

Koşma
 Vefasız sevdiğim senin yüzünden
 Keşti güzar etsem il beni kınar
 Gece gündüz dolanırım sözünden
 Terki diyar etsem il beni kınar.

Uzattığım dallar kırıldı geldi
 Şu bahtı siyahım dürüldü geldi
 Farıdı gönlümüz, yoruldu geldi
 Düşmana car etsem il beni kınar.

Tufan oldu yağmaktadır karımız
 Meczaziden söyünmüyor narımız
 Geçip gitti yar demedi yarmız
 Ben intizar etsem il beni kınar.

Yar dedikçe ona, döndürdü yönü
 Yitirdim derd ile yarını, dünü
 Çavmadı alnıma bir akşam günü
 Âhu efkâr etsem il beni kınar.

Bunca rakip (Meslekî) yi dilledi
 Her meclisde adımızı belledi
 Yaşım vardı elli beşi elledi
 Bir harem-kâr etsem il beni kınar.

**GÜNEY, Eflatun Cem, “Karacaoğlan’dan Bulunmuş Parçalar”, S.609,
 Şubat, 1940, s. 1.**

Koşmalar
 Haydi kalk gidelim güzel erbaşı
 Engelden çekinme, gel yavaş yavaş

Gözüm-den akıttım kan ile yaşı
 Zülfünün teliyle sil yavaş yavaş

Kaşlarını benzettin yavru meralâ
 Gözlerin hükmeder yedi kralâ
 Seher vakti kollarını ırgalâ
 Dokunsun zülfünü yel yel yavaş yavaş

Üç gün değil, beş gün değil, yüzgündür
 Kâküllerin gerdanına düzgündür.
 Merhem sarmaz yaralarım üzgündür
 Yaramın Lokmanı gel yavaş yavaş

(Karacaoğlan) derki gidelim yâre
 Acep bulunumu derdime çare
 Gördüm gerdanında benleri sıra
 Yanaklar açıyor gül yavaş yavaş.

GÜNEY, Eflatun Cem, “Âşık Meslekî”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.670, Nisan, 1941, s. 1.

Gurbet yaylasında üç gül açılmış
Ak gül, kırmızı gül hele sarı gül
Birbirinden güzel doğmuş yayılmış
Ak gül, kırmızı gül hele sarı gül

Birisi olmuştur başlar belâsı
Biri domurlanmış ateş paresi
Birisi de İrem Bağı lâlesi
Ak gül, kırmızı gül, hele sarı gül

Nevbahardır yaylâları göçülmüş
Yâr elinden dolu bade içilmiş
Elvan elvan olmuş taze açılmış
Ak gül kırmızı gül, hele sarı gül

Âşık isen terkeyleme himmeti
Ustamdan gayri etmem minneti
Birin Mesleki'ye verse Ruhsetî
Ak gül, kırmızı gül, hele sarı gül

Âşık Mesleki'nin koşma, türkü, destan, ağıt ve taşlama gibi halk edebiyatının nazım şekilleriyle oluşan eserleri milli ve mahallidir. Ahenk ölçüsü olarak heceyi kullanır. Vezinden ahenk çıkarmak yerine daha çok kendi ruhunun ahengini bu vezinlere verir. Koşma lisanının konuşma dilinden ayrı olmayacağını bildiği ve bunun için halkın konuşma dili ile yazar. Eserlerinin lirik duyguları canlı bir şekilde geçmektedir ve buna bir örnek olarak pınar başında gördüğü üç köy dilberini içli ve ince bir ruhla ifade ederek koşmasından bir örneğe yer verilmiştir (Güney, 1941, s. 1).

GÜNEY, Eflatun Cem, “Görüşler: Âşık Noksânî”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.681, Haziran, 1941, s. 1.

Sen de âşıklanma hey deli gönül
Nice bir umman var senden ne çıkar
Her olur olmaza verme manayı
Hikmeti (Lokman) var senden ne çıkar.

(Yazıcı oğlu) yanmış kendi özünden
Mecnun neler görmüş Leylâ yüzünden
Kanber Canın vermiş arzu dizinden
(Aşık Sümmanî) var senden ne çıkar.

Ferhat başın vermiş şirin yolunda
(Fuzuli) sultanın virdi dilinde
(Kuddusi) erimiş rahmet gölünde
Aşk ile yanan var senden ne çıkar

(Mansuri) canını kurban eyledi
(Kâmili) ukbayı seyran eyledi
(Aşık Ömer) kendin viran eyledi
(Rumli giryan) var senden ne çıkar

(Nizam oğlu) kılmış ahile zarı
(Dertli) arzulamış hakkın didarı
Âşık garib’in şah senem yâri
Murada eren var senden ne çıkar

Tahir ile Zühre kurbane döndü
Keremle aslı pervane döndü
(Zururî) nin gözü umman döndü
Bunca ağılayan var senden ne çıkar

(Aşık Feryadî) deryaya dalmış
 (Ruhsat) ın destanı dünyayı almış
 (Meslekî) yenice kendine gelmiş
 (Münhacî) kurban var senden ne çıkar

Yeni aşıklardan (Emsalî) ünlü
 (Aşık Mustafa) nın şöhreti şanlı
 (Vahapların Osman) başı dumanlı
 Hatami bilen var senden ne çıkar.

(Haruzlu aşık) ın mahlasın bilmem
 Her zaman ağların bir gezce gülmem
 Şu yalan dünyadan bir çiçek dermem
 (Kangallı noksan) var senden ne çıkar

**GÜNEY, Eflatun Cem, “Halk Dili: Koşma”, Kütahya Vilayet Gazetesi,
 S.694, Eylül, 1941, s. 1.**

Ağam kır atımı çama bağlasın
 Kır at kişnedikçe anam ağlasın
 Babamın oğlu var beni neylesin
 Ötün bülbül ötün sıla göründü.

Çekin kır atımın gemli başını
 Silin gözlerimin kanlı yaşını
 Ağlatmayın sakın kız kardeşimi
 Ötün bülbül ötün sıla göründü.

Dolaşman köprüyü köprü çürüktür.
 Çok söylemen bana yaram büyüktür.
 Gurbete düşenin benzi sönüktür.
 Ötün bülbül ötün sıla göründü.

Nar ağacı narindir narı götürmez
 Gül ağacı tikendir bülbül oturmaz
 Yüreğim vurgundur yara götürmez
 Ötün bülbül ötün sıra göründü.

Babamın tütünü eğrice tüter
 El kadar ekmeği armağan yeter
 Aman bu ayrılık ölümden beter
 Ötün bülbül ötün sıra göründü.

Koşma

Mektup selâm eyle bizden vatana
 Söyle bizim için eller ağlasın
 Gözü yaşlı düştüm gurbet ellere
 Iraktır aramız yollar ağlasın.

Sılanın çevresi lâleler, bağlar
 Oturmuş analar oğul der ağlar
 Yare perde olmuş yıkılsın dağlar
 Yarın ağzındaki diller ağlasın

Ben yeni düşmüşüm aşka, ataşa
 Bu nasıl iş idi geldi bu başa
 Hesret etti beni kavüm kardaşa
 Firkate düşmüşüm çöller ağlasın.

(Şevkiya) derdimin sonun bilirsem
 İflâh olmam bu hasretle ölürsem
 Vadem bitip gurbet elde kalırsam
 Şu benim halime dullar ağlasın.

“Koşma (Karacaoğlan)”, Kütahya Vilayet Gazetesi, Şubat, 1962, s. 3.

Hazır ol vaktine Nemçe kralı
Yer götürmez askerile geliyor
Patriklerin inmiş tahtan diyorlar
Bir halife kalmış o da geliyor

Yetmiş bin var siyah postal giyecek
Seksen bin var Allah Allah diyecek
Doksan bin var tatlı cana kıyacak
Yüz bini de Tatar Han’dan geliyor

Gelen Ahmet Paşa’m kendidir kendi
Altmış bin dal-kılın küsuru cündi
Kaçma kafır kaçma ölümün şimdi
Hacı Bektaş Veli geliyor

Şevketli efendim Sultanım vezir
Altmış bin kılıçla yanında hazır
Deryalar üstünde boz atlı Hızır
Benli Boz’a binmiş o da geliyor

Karac’oğlan der ki burda durulmaz
Güleç yüze, tatlı söze doyulmaz
Gökteki yıldızdan çoktur sayılmaz
Yedi iklim dört köşeden geliyor.

“Çok Bile (Kütahyalı Çağrani)”, Kütahya Vilayet Gazetesi, Kasım, 1962.

Güzelin bağrında bir taht istemem,
Bir acı tebessüm bana çok bile.
Dostun ettiğine işkence demem,
Gelen Ölüm Olsun Yarın Eliyle;

Ben sana aşıkım canan istemem,
 Ezelden hayranın hayran istemem
 Güzeller bezminde seyran istemem;
 Göğsüme takacak bir gül çok bile.

Dünyada kalmadı kalbimle heves,
 Hak varlığın söyler bana her nefes
 Ne gülden rayiha ne bülbül den ses;
 Başımda ötsün bir baykuş çok bile.

Atıp gitselerdi kalsaydım arda,
 Kakhaha atardım düşüp kenarda,
 Dost yüzlü düşman uzak yollarda;
 Öldürmeye gelen candaş çok bile

Kayıp olup gitti binlerce deha,
 Aşkı bulamayıp düştüler aha
 Ölersem istemem gayri Fatiha;
 Üstüme atılan bir taş çok bile.

“Sultan Bağları (Kütahyalı Çağrını)”, Kütahya Vilayet Gazetesi, Kasım, 1962, s. 3.

Zahiri bir gonca güldüm
 Soldum sultan bağlarında
 Cümle nefsim ile öldüm,
 Kaldım sultan bağlarında,

Unutup efe ilmini
 Eşya zürdün ol bedesi
 Terkeyleyip benden beni;
 Akdım sultan bağlarında.

Akan sular gibi akıp
Gözümü gönlüne takıp
O güçlü aşkınla yakıp
Doldum sultan bağlarında

Bakmayıp kalbim pasına
Nar doldu gönül tasına
Gönlü aşkın deryasına
Saldım sultan bağlarında

Hakkın aşkı düştü sere
O aşkla yandım bir kere
Ben bu gönlü yerden yere
Çaldım sultan bağlarında

Zahmet ile haşrı görüp
Yüz yirmi bin arşı görüp
Yer altında çarşı görüp
Daldım sultan bağlarında

Atarak gaflet habını
Sundular aşk şarabını
Aşk ile hak rebabını
Çaldım sultan bağlarında

Şükür gezini gezini
Buldum evliya izini,
Çağrani hak denizini
Buldum sultan bağlarında.

GÜLERYÜZÜ, Süleyman, “Âşık Arifi”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5541, Ocak, 1966, s. 1-3.

Meclisi irfanda söz ve saz olur
Ne söylesin âşık dinlemeyince
Güç eder erbabi yazan göz olur
Tel tel olup keman inlemeyince

Naz imiş derunum bu sine santur
Vermiş ol guşama ahengi tambur
Dil bülbül namede bırakınız kusur
Dudu gibi şeker çiğnemeyince

Arifi nazmında sohbet düz eder
Cevahir madeni safi öz eder.
Sanma vasfı hüsnün kaşı göz eder
Güzeli methetmez benlemeyince.

Huda takdir etmiş günah etmiyen
Şu başımda ottan gayrısı bitti.
Dedim meyli dünya nigâh etmiyen
Elinden tedbiri ihtiyar etti

Ahırı bilmez ol tahrir olmasa
Teselli hatır tâbir olmasa
Bu tecelli Haktan takdir olmasa
Bunca seven canu sana bün etti

Hakikat Arifi işte budur yol
Gönül doğru yürü gitme sağ ve sol
Murat Muradullah buna razı ol
Kendi tedbirinle ne bitti yetti.

GÜLERYÜZÜ, Süleyman, “Kütahya Şairleri II (Âşık Pesendi)”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5547, Mart, 1966, s. 1.

Cana harabatın gülünü kokma
Garip bağlarına alışma gör geç
Kaygısız başını belaya sokma
Ol bülbülde güle ilişme gör geç

Bulursan onları lokma aş eyle
Elden gelen hacetlerin baş eyle
Bakma kalıpların gönlün hoş eyle
Pek sokulma aman girişme gör geç

Pesendi'nin asıl adı Ali'dir. 1841 yılında Kütahya'da doğmuştur. Babasının adı Çakır Osman olup şiirlerinde Pesendi mahlasını kullandığı için bu isimle tanınır. Pesendi'nin Âşık Arifi'nin öğrencisidir. Medrese tahsili gördükten sonra Medine'ye giderek üç yıl orada kalmıştır. Aynı zamanda İstanbul, İzmir, Bursa, Konya ve Eskişehir gibi büyük merkezlerde de bir müddet bulunmuştur. Medine'ye gitmiş olması ona Hacı Pesendi ismini bırakmıştır. Şiirlerinde akıcılık ve sadeliğin göze çarpmaktadır. Meyhaneden bahsettiği koşmasına yer verilmiştir (Güleryüzü, 1966, s. 1).

GÖK, Ükkeş, Koşma, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.5597, Şubat, 1967, s. 2.

Gönül çıkar gezer gurbet elleri
Duman olur, bulut olur, toz olur.
Zaman olur her bir telden ses verir.
Keman olur, tambur olur.

Mecnun olur, aşar gider çölleri.
Durmaz arar yâre giden yolları.
Sevdiğine mektup yazsa dilleri,
Üzerine tarih olur, pul olur.

Bir an gelir Ferhat gibi dağ deler,
Hafız olur yâr ismini heceler,
Rüyasında görür bütün geceler,
Deli olur, abdal olur, yoz olur,

Pusun ulu dağlar yârim görünsün
 Kalbim dayasıya yanıp dövünsün
 Bir göreyim yârim salınsın
 Eda olur, işve olur, naz olur.

1926 yılında *Köy Koşmaları* başlığı altında verilen metinlerde derlenen kişi ya da derleyici bilgisine rastlanmamıştır. Gazetede otuz koşma metni yer almaktadır. Bunlar Âşık Mustafa, Âşık Pesendî, Yeksanî, Âşık Meslekî, Âşık Noksanî, Kütahyalı Çağrani, Âşık Arifi'ye ait koşmalardır.

3.5.3. Anlatmalık Türler

3.5.3.1. Masal

Masallar genellikle nesirle söylenmiş, dini inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamen hayali olup, gerçekten bağımsız ve anlatılanlara inandırma kaygısı olmayan edebi ürünlerdir (Boratav, 2000, s. 85). Masallar halkın hafızasında yer edinen geçmişle, yaşanması hayallerde yer alan geleceğin nesre dönüştürülmesidir. Masallarda anlatılanlar gerçekle bağlantısının olmadığı ve inandırma kaygısı taşımasa da sözlü anlatım ürünleri içerisinde yer alan masalların temelinde milli öğeler yer almaktadır.

“Kâmus-ı Osmânî” ye göre masal kelimesi “mesel”in değiştirilmiş şeklidir. “Mesel” halk dilinde meşhur olan, adap ve öğütleri anlatan söz demektir. “Darbı mesel, atalardan kalma hikmetler, ibretli sözler anlamındadır. Buna göre “masal” Arapça bir kelime olan meselden çıkmıştır. ... Bu, türkû olsun mâni ve bilmece olsun, sözlü edebiyatımızın ölçülü ve anlamlı değerlerine, halkın “darbı mesel” gibi bir hikmet ve kıssa değeri vermekte olduğunu gösterir (Tezel, 2019, s. 7).

Naki Tezel'in masal hakkındaki görüşlerinden de anlaşılacağı üzere masal, kültürel belleği koruyan bir yapıya sahiptir.

Masallara başlamadan önce genellikle “bir varmış bir yokmuş”la başlayan ve genellikle masalla bağlantısı olmayan tekerlemeler yer almaktadır. Masal anlatılır ve son olarak “gökten üç elma düşmüş” gibi kalıplaşmış ifadelerle sona eren üç bölümden oluşmaktadır.

Masal sadece çocukların eğitilmesini amaçlayan bir halk edebiyatı malzemesi olmamıştır. Masal dünyasında bazı metinlerin kavranması ve bunları çocukların

anlamaları pek de kolay olmayacaktır. Özellikle hayvan masalları gibi belirli masalların dinleyicileri çocuklar olarak kabul edilebilir (Sakaoğlu, 2016, s. 16).

Gazetede yer alan masal başlıklı yazıların künye ve içerikleri şöyledir:

İZRAP, Cevdet, “Masal”, Kütahya Mecmuası, S.258, Nisan, 1933, s. 1.

Bir zamanlar Karaman diyarında bir derebeyi varmış ve bu derebeyinin de bir veziri varmış. Bu beyle veziri bir gün şehirde ne olup bittiğini öğrenmek için gezmeye çıkmışlar. Şehrin dışında bir mahallede bir ihtiyara rastlamışlar. Terler içinde bir duvar yapmayla uğraşıyormuş. Derebeyi “Ne yapıyorsun?” diye sormuş. İhtiyar işinin zor olduğunu bir türlü bitiremediğini dile getirmiş. Bey ona bir kazı yolup yolamayacağını sormuş. İhtiyar adam tertemiz yolabileceğini söylemiş.

Bey ve veziri saraya dönmüşler. Bey, vezire altıyı altıya katıp otuz ikiye yetiştirememek sözünün ne anlama geldiğini bulmasını söylemiş. Eğer cevabı bulamazsa tüm malını alacağını söyleyerek kırk gün izin vermiş. Vezir çok düşünmüş ama cevabı bir türlü bulamamış. Hemen o ihtiyar duvarcının yanına gitmiş bunun ne demek olduğunu sormuş ve bir kese dolusu altın vereceğini söylemiş. İhtiyar kabul etmiş. Altıyı altı katarak çalışamamanın tüm gün çalışmak ile aynı anlama geldiğini söylemiş. Otuz ikiye yetiştirememenin ise karnını doyuramadığı anlamına geldiğini söylemiş. Vezir sevinerek hemen derebeyinin yanına giderek bilmecenin anlamını anlatmış. Derebeyi birinin bacayı aştığını diğerinin saçağı sarmasının ne demek olduğunu sormuş. Bunu bilemezse tüm malını alacağını söyleyip izin vermiş.

Vezir düşünmüş ama cevabını bulamamış. Cübbesini alarak hemen ihtiyarı yanına gitmiş. İhtiyar bu kez çok nazlanmış ama üç kese altın verirse cevap vereceğini söylemiş. Biri bacayı aştı, kızının birisinin evlenme zamanının geçtiğini, biri saçağı sarıyor, diğer kızının da evlilik zamanının geldiği demek olduğunu söylemiş.

Ertesi gün vezir bilmeceyi derebeyine söylemiş. Derebeyi bu soruları da bildin, elimden kurtuldun ama son kısmında söylenenlerin cevabını sormuş ve bilemezse cellatlara vereceğini söylemiş.

Vezir, sabaha kadar uyumamış ama bilmecenin cevabını bir türlü bulamamış. İhtiyarın evine gitmiş. İhtiyar beş kese altın verirse cevabı söyleyeceğini söylemiş. İhtiyar, derebeyi ona kaz yollasa yolup yolamayacağını sormuş o da tertemiz yapabileceğini söylediğini ama burada kazın vezir olduğunu onun da bu bilmeceler ile onu tertemiz yaptığını söyleyerek cevap vermiş (İzrap, 1933, s. 1).

ERTÜRK, Ömer, “Perinin Değneği”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.4899, 4900, Şubat, 1963, s. 2.

Karaman diyarında kundura tamircisi Osman dükkânında bir ayakkabının tabanını. Öksürerek asık bir suratla kaderine lanet okuyarak çiviliyordu. O anda pencerenin önünden taze ve güzel yüzlü, parlak gözlü sapsarı ipek gibi saçlı Hüseyin isminde küçük bir öğrenci geçiyordu. Hüseyin okuldan kaçmış kırlara gidiyordu. Çünkü öğretmenler korkuyor ve dersten sıkılıyordu. Kuşları, çiçekleri kelebekleri ve çayırları derslerden daha çok seviyordu. Hayatta düşündüğü yegâne serbest olmaktı. Ne yazık ki, serbest ve hür olabilmenin tek şartının çalışmak olduğunu bilmiyordu. İhtiyar kunduracıyı görerek:

Bu adam ne kadar mes’ut olmalı, diye kendi kendine söylendi., keşke onun alın yazısı bende olsaydı. Bu kunduracı okula gitmiyor, kimseye bağlı değil, kendini hiçbir şeyden mahrum etmiyor. Ah ne zaman onun kadar olup istediğimi elde edeceğim.

Kunduracı Osman ise gözlerini kaldırarak, acı bir tebessümle, dükkânın önünden geçen kırmızı yanaklı çocuğa baktı.

Kendi kendine:

- Ah! Gençlik dedi, bu yaşta insan ne sakatlığı, ne ihtiyarlığı, ne yarının ne olacağını, ne de geçmişin pişmanlığını düşünür. Annesinin kanadının altında büyüyen bir kuşa benzer.

Kunduracı Hüseyin’i dükkânına çağırır. Her biri diğerinin daha mes’ut olduğunu iddia eder.

İhtiyar adam:

- Ah! diye içini çekerek söze başlar. Senin yaşında olmayı ve o güzel günleri tekrar yaşamayı ne kadar isterim.

Küçük Hüseyin.

Mümkün olsaydı sizin gibi olmayı derhal kabul ederdim diye cevap verir.

Hüseyin bu cümleyi bitirir bitirmez hava birden bulanır, bir titreme işitilir ve elinde altın değneğiyle beyazlar giyinmiş genç bir kadın görünür.

Kadın:

- Ben periyim der, söylediklerinizi işittim ve dileklerinizi yerine getirmeğe geldim. Benim kimseye iyiliğim dokunmadı. Eğer iki insan bir arada mes'ut edebilirsem çok memnun olacağım. Arzuladığınız kadere hazır olun. Fakat içinde bulunduğunuz durumun hatıralarını unutmayın.

Böyle söyleyerek peri altın değneğini her ikisine de değdirir ve ortadan kaybolur.

O anda ihtiyar Osman, genç çocuğa benzeyerek bir sevinç kahkahası atar.

Gençlik kanının damarlarında aktığını hisseder, elleri ayakları hafifler bütün ruhunu bir neş'e dalgası saplar. Genç öğrencinin kitaplarını alarak hızla kunduracı dükkânından çıkar ve Hüseyin'in okuluna doğru koşar.

Hüseyin'e gelince birdenbire ağırlaşır, beli iki büklüm olur, ayakları vücuduna çekemez hale gelir. Kunduracının arkalıksız sandalyasına oturur. O artık somurtkan neşesiz bir ihtiyardır. Bilmediği ağrılar ve kesiklikle vücudunun her yerine yayılır. Biraz sonra nefesi kesilircesine öksürmeğe başlar. Bir sürü azap ve ağrılar onu inletmektedir.

Ölüm saatinin geldiğini zannederek komşularını yardıma çağırır. Bir komşusu gelir. Ne yazık ki o tek komşu da Hüseyin'i teselli edeceği yerde kendisinin sakatlıklarından bahsederek korkunç şeyler anlatır.

O vakit Hüseyin mahsun bir halde eski halinden şikayetçi olduğuna pişman olur.

Ah! der keşke peri geri gelebilse ve beni eski halime getirse! Fakat ihtiyar Osman acaba buna razı olur mu?

Hüseyin böyle acı acı söylenirken kulağına acayip sesler gelmeğe başlar. Biraz daha uzaklara dikkatle bakınca Osman'ı görür ve gülmekten kendini alamaz.

Osman öğretmenin tembellere giydirdiği kâğıttan yapılmış eşek kulağıyla arkadaşlarının alayları arasında gelmektedir. Ayrıca çalışkan bir öğrenci oluncaya kadar yalnız ekmek yemeğe ve su içmeğe mahkûm edilmişti. Utancından kıpkırmızı olmuş ve hiddetinden kudurmuş bir halde idi.

Kunduracı dükkânının kapısını gürültü ile açarak

- Ah! Kötü peri, diye bağırdı, benim çılgın arzumu yerine getirmenin manası var mıydı?

O esnada peri yine görünür.

Her ikisine,

- Ne oluyor nankörler, diye bağıır. Bu değışikliğı isteyen siz değil misiniz? Deliliğınızın ve düşüncesizliğinizin hatasını niye bende arıyorsunuz? Bununla beraber ben sizi eski halinize dönmenizi hakikaten istiyorum. Fakat şunu unutmayın ki saadet her yaşta ve durumda mevcuttur. Yalnız endişeli olan, kanaatkâr olmayan ve hasis olan insanlar onu bulamazlar.

Böyle diyerek her ikisine de değneğıyle dokunarak eski hallerine çevirir. Her biri ayrı ayrı periye bin bir teşekkürden sonra çok çalışmağa ve isteklerini imkanları nispetinde yerine getirmeğe çalışacaklarına, fakat hiç üzülmeyeceklerine ve Allah’a şükredeceklerine yemin ederler.

ERTÜRK, Ömer, “Değnek Kum ve Elmalar (Tercüme)”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.4900, 4901, Şubat, 1963, s. 2.

İhtiyar bir oduncu ve karısı ormanda üç çocuklarını yetiştirmek için büyük bir gayretle çalışıyorlardı.

Çocuklar büyüyüp, kuvvetlenince babaları:

- Çocuklarım bir sanat öğrenmenin ve artık kendi kendinize bakmanın zamanı geldi der.

En büyükleri:

- Ben, asker olacağım der.

Ortancaları:

- Ben çiftçi olmak istiyorum der.

En küçükleri ise:

- Ben dünyayı gezmek ve uzak memleketleri görmek istiyorum der ve böylece çocuklar birbirinden ayrılır. Her bir torba alarak ellerinde bir bastonla ayrı ayrı yollara koyulurlar.

En küçükleri Alptekin macera aramak için yollara düşer.

Mevsim yazdır. Küçük gezginci yabani meyvelerle böğürtlenlerle karnını doyurur. Ağaçlar altındaki yosunlar üzerinde yatar yağmura yakalandığı zaman muhakkak bir ahırda olsun, tavlada olsun, daima sığınacak bir yer bulur.

Bir gün deniz kenarında bir kaya oyuğunda uyurken rüyasında iri bir balığı dalgaların sahile attığını ve balığın ölmek üzere olduğunu görür. Uyanır uyanmaz rüyasının hakikat olduğunu anlar ve büyük bir telaşla denize atar.

Başka bir sefer yol üzerinde bir karıncanın yumurtasını yuvasına taşımak istediğini fakat pek çok şeylerin kendisine mâni olduğunu fark eder. Alptekin bir çöp alır, karıncaya uzatır. Karınca çöpe tırmanır ve küçük gezginci onu yuvasının yakınına bırakır.

Nihayet bir gün bir tarladan geçerken, komşu tarlada çok acı çığlıklar işitir.

Alptekin yaklaşır. Değneği alır ve balığı okşar.

Balık kendisine:

- Sen benim hayatımı kurtardın, seni mes'ut etmek için hisseme düşeni yapmak istiyorum der.

- Çok menün olan Alptekin değneği krala götürmek için acele eder. Kral evvela memnun olur sonra birdenbire kim olduğu belli olmayan ve bu kadar basit giyinmiş bir çocuğun değneği getirmiş olduğunu düşünerek kaşlarını çatır ve derhal şöyle söyler:

- Sen bu değneği hiç zahmet çekmeden çabucak buldun. Fakat hepsi bu kadar değil. Bu bahçedeki çimenlerin üzerine altı torba kum döktüreceğim. Eğer sen onları ezmeden yarın akşama kadar toplayabilir ve bir tanesi kalmadan torbalara doldurabilirsen kızım ile evlenebilirsin.

Alptekin omuzların silkerek:

- Bu bende ayı dişlerimle tutmamı istemek gibi bir şey. Der.

Kral:

- Sen bunu istediğin zaman deneyebilirsin, eğer bu işi beceremezsen beni tekrar görmek istemen faydasız olur der.

Alptekin tamamen şaşkın bir halde bahçedeki bir sıranın üzerinde otururken, saray hademelerinin gülerek kumları önündeki çimenlerin üstüne yaydığını görür.

Tamamen cesareti kırılan Alptekin kumlara dokunmaz bile ve derin bir uykuya dalar.

Ertesi sabah uyandığında çimenlerin temizlendiğini ve bütün kumların torbalara doldurulduğunu görerek hayretler içinde kalır.

O esnada bir karınca dizine tırmanır ve ona:

- Bir gün sen bana yardım etmiştin. Ben de sana verilen işi yapmak için bütün dostlarıma rica ettim. Der

- Alptekin muvaffak olduğunu krala haber vermeğe koşar.

Şaşırın kralı

- Pekâlâ. Senin yapacağın son bir iş var. Ölüm ağının üzerinde bulunan ejderhalar tarafından muhafaza edilen bir elma ağacının dallarındaki iki altın elmayı getireceksin. Der.

Kralın kendisini başından savmağa karar verdiğini anlayan Alptekin hiçbir şey söylemez. Heybesini ve sopasını alarak seyahatine devam etmeğe karar verir.

Başı eğik yolda yürürken birdenbire başının üstünde bir kuşun uçtuğunu fark eder.

Bu üzerinde iki altın elma dalını gagasında getiren bir kargadır.

Karga Alptekin'e:

- Bir gün sen benim hayatımı kurtarmıştın. Ben de denizin balığı, toprağın karıncası gibi bir kuş olarak senin saadetin için elimden geleni yapmak isterim. Der.

Alptekin kendi kendine kralı tekrar görmenin bir fayda verip vermeyeceğini düşünür ve gitmeğe karar verir.

Kral iki altın elmayı görünce sevindiğini saklamaz ve kendi kendine “Bu üç zor işi başaran bu çocuk olur olmaz bir insan olmasa gerek.” diye düşünür ve Alptekin'e daha dikkatli bakınca onun çok güzel ve hatta çok zarif bir hali olduğunu görür. İtiraf eder ki “İnsanlar Kimin Çocuğu Olursa Olsunlar, Çok Kıymetli ve Az Bulunan Meziyetlere Sahip Olabilirler...

Böyle düşünerek kral Alptekin'e güler bir yüzle.

- Seni münasip bir şekilde giydireceğim ve yarın kızıma takdim edeceğim. Der.

Ertesi gün Alptekin güzel altın işlemeli elbiseler içinde. Kendisini çok zeki iyi ve merhametli bir insan olduğunu anlayan prenses tarafından çok iyi bir şekilde karşılanır.

Derhal düğünleri olur ve memleket günlerce bir bayram havası içinde yaşar.

ERTÜRK, Ömer, “Mel’un Hazine (Tercüme)”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.4901, Şubat, 1963, s. 2.

1520 senesinin bir sonbahar akşamında, küçük Aykut ve büyük babası komşu şehire giden yol üzerinde geziniyorlardı.

Kendi şehirleri ve komşu şehir, bir fersahtan fazla yeraltı yollarıyla gidilen eski kaleleriyle meşhurdur.

Aykut bir su çukurunu atlarken ayağının altından toprağın kaydığını hissederek bir çığlık attı. Eğer büyük babası kendisini tutmasaydı açılan büyük bir çukura nerede ise düşecekti.

Aykut heyecanla fakat burada büyük bir oyun var diye bağırır. Büyükbaba sakın bir sesle

- Bu çöken bir yeraltı yoludur. Diye cevap verir.

Aykut ısrarla:

- Nasıl burada tarlaların altında geçit mi var?
- Hem de çok mükemmel. Hatta bu yolun çok meraklı hikayesini anlatırlar.
- Sahi mi? Lütfen bana anlatır mısınız?

Torununun merak etmesinden çok menün olan büyükbaba anlatmağa başlar. Son iddia edildiğine göre bu yeraltı yolunun ortasında derin bir mağara içinde saklanmış bir hazine vardır.

Birçok insanlar bu hazineyi aramak için yeraltı yoluna girmişler, fakat bir daha geri dönmemişlerdi.

Deniliyor ki mağara çok sağlam demir kapılarla kapanmış ve ayrıca arkasında ellerinde büyük demir çatallar bulunan ifritlerin bulunduğu bir ateş perdesiyle örtülmüştür.

Büyük bir dikkatle dinleyen Aykut birdenbire büyükbabasının sözünü keser.

- Fakat mademki hazineyi aramağa gidenlerden hiç kimse geri dönmemişti. Herkes bu çukurda demir kapıların, ateşlerin ve ifritlerin bulunduğunu nasıl biliyorlar?

Büyükbaba ciddi bir sesi izah eder:

- Oraya gidenlerden yalnız bir tanesi geri dönmüş. Yılbaşından bir gün önce çukura girmiş. Anlaşıyor ki o gün hazineyi bekleyen ifritler gece yarısına doğru birkaç

dakika uyuyorlarmış. Demir kapılar açılıyor ve ateşler sönüyormuş. İşte bu birkaç dakika içinde hazinenin yanına kadar gitmek mümkünmüş.

Fakat acele etmek lazımmış çünkü dakikalar pek çabuk geçer ve birdenbire ifritler uyanır, ateşler tekrar yanar ve kapılar kapanırmış. İşte bunun için hazineyi almağa giden hiç kimse geri dönemezmiş. Benim dedemin dedesi geri dönmüş. Çünkü hazineye giden yolun ağzından içeri girmemiş.

Büyükbaba bilgin bir tavır takınarak ilave eder.

- Aslında para hırsına kendini kaptırmak daima fena sonuçlar doğurur.

Aykut cevap vermez. Bu hikâye üzerine birçok hayal kurmağa başlar. Yol boyunca ertesi gün ve diğer günler hep bu hikâyeyi düşünür.

Daima büyükbabasıyla gezdiği yollarda gezer. Yer altı yolunun ağzından hiç ayrılmaz.

Hazineye kadar gidebilmek ve ellerini ceplerini altınla doldurmak düşüncesiyle hırslanır, deli olur ve kış yaklaşınca hiç kimseye bir şey söylemeden maceraya atılmağa karar verir. Yılbaşından bir gün evvel ve gece yarısına birkaç dakika kala elinde bir fener yeraltı yoluna girer. Böğürtlenler ayaklarını dalar alnı kemerlere çarpar fakat onu hiçbir şey durdurmaz. İcabında sürünür ve bütün güçlükleri yener. Onun bir gayesi vardır ve hisseder ki yolun sonuna yaklaşmaktadır. Hakikaten yeraltı yolu genişler. Kayanın üzerinde bir çatlak görünür ve soldun bir ışık belirir. Muhakkak ki bu ifritlerin beklediği mağaradır.

Aykut dikkatle bakınca demir siyah çubukların arkasında büyük çatalların saklandığını fark eder.

Bir kayanın arkasına saklanır. Hareket saati gelmekte gecikmez çünkü gece yarısına pek az kalmıştı.

Anlatıldığı gibi işte birdenbire ateşler söner, demir kapılar kendi kendine açılır, son ışık sönmeden evvel Aykut ifritleri toprak üzerinde yatmış ve uyumuş görür.

Aykut bir sıçrayışla bir düzine sandığın bulunduğu mağaraya girer. Birini açar elmasları, boncukları ve kıymetli taşları görünce şaşırır kalır. İkinciye açar. Bu ağzına kadar altın doludur.

Aykut elinin altındaki bu zenginlikler karşısında kendinden geçer. Evvela elmaslardan alır, altınları daha çok beğenir ve ceplerini altınla doldurur.

Diğer sandıklara koşar ve onları açmaktan başka düşüncesi yoktur. Geçen zamanı unuttur. Aldıklarıyla beraber kaçmak istediği anda çok geç kaldığını anlar.

İfritler uyanır, alevler her tarafa yükselmeğe başlar ve demir parmaklıklar büyük bir gürültü ile kapanırlar. Tedbirsiz çocuk acı bir çığlık atar ve kendini kaybederek toprağa serilir.

Ertesi sabah Aykut'u yeraltı yolunun ağzının yanındaki bir tarlada bulurlar. Ve onu ayıltmak için çok zorluk çekerler. Aykut uzun zaman hasta yatar. Gördükleri o kadar acayip ve korkunç şeylerdir ki; bir türlü dayanamaz en nihayet rüya gördüğünü zanneder.

Bununla beraber zengin olmak için hazine aramaktansa dedesinin dediği gibi çalışmanın ve para biriktirmenin en doğru yol olduğunu öğrenmiş olur.

ERTÜRK, Ömer, “On Üç Sinek (Tercüme)”, Kütahya Vilayet Gazetesi, S.4901, Şubat, 1963, s. 2-3.

Evvel zaman içinde bir köyde, tarla faresi kadar tembel bir dokumacı vardır. O hiçbir zaman dinlendiği anlardaki kadar mes'ut olmuyor ve hiç çalışmıyordu. Bununla beraber, kararlaştırılan günde, üzerine aldığı işi en mükemmel şekilde bitirmiş oluyordu. Onun bezleri, diğerlerinin yanında ince ve çok iyi dokunmuş idi.

O hiçbir zaman bahçesini ve bağını çaplamıyor ağaçlarına bakmıyordu. Fakat bu hal onun en güzel sebzeleri ve en nefis meyveleri toplamasına mâni olmuyordu.

Herkes kocasını daima istirahat halinde gören dokuyucunun zavallı karısının fevkalade neticeyi görerek endişelendiğini biliyordu. Fakat zavallı kadın mümkün olduğu kadar dikkat ediyor, kafasını patlayıncaya kadar düşünüyor fakat hiçbir şey anlamağa muvaffak olmuyordu.

Sayıli bir günde yakın kasabadaki panayıra gitmeğe hazırlanan dokuyucu karısına evi iyi muhafaza etmesini tembih eder.

Karısı:

- Ev hiçbir zaman bu kadar iyi muhafaza edilmiş olmayacaktır, diye cevap verir.

Bununla beraber kocası gidince yakalanmamak için büyük dikkat sarf ederek onu tabib eder.

Bak şuna neler görüyor!

Adam küçük bir ormanın kenarında cebinden bir şey çıkarır ve onu itina ile bir ardıç ağacının dibine sokar.

Kadın acaba bu nedir? Diye merak eder ve kocası uzaklaşınca küçük ormandaki ceviz ağacına yaklaşır, dibini kazar ve bir ceviz çıkarır.

Bu hindi yumurtası kadar büyük bir cevizdir ve içinden acaip sesler gelmektedir:

Brr... Cevizi aç! Brr... İş nerede? Brr... cevizi aç!

Bu sesler hiç kesilmiyorlardı. Kadın eve döndüğünde gittikçe merak ederek cevizi açmağa karar verir. Ve açar. Cevizden 13 sinek çıkar ve bağırarak odada uçmağa başlarlar.

Brr... İş nerede? Br... İş nerede?

Sabırsızlanan ve birazda endişelenen kadın dokumacının sakladığı ardıç ağacının dibine sineklerin girdiği cevizi gömebilmek için çok telaş eder.

Akşam olunca kocası eve gelir ve kadın çorbalarını içerken ona:

- Ben senin yerine çalışan işçileri biliyorum, der. Bunlar 13 sinektir. Onlar hindi yumurtası kadar büyük bir cevizin içindedirler.

- Sen onları bu sabah bir ardıç ağacının dibinde sakladın.

- Hanım, diye dokumacı sakın sakın cevap verir, söylediğin doğrudur. Mademki benim yerime bu kadar iyi çalışan işçileri tanıyorsun. Sen de onlara istediğini yaptırabilirsin. Onlar sana da bana da olduğu gibi itaat ederler.

O günden sonra dokumacının karısı köşeye oturmaktan başka bir şey yapmıyor. Cevizi açıyor sineklere emrediyor ve iş bitince onları cevize sokuyordu.

Fakat onlar derhal tekrar bağırmağa başlıyorlardı.

Brr... cevizi aç! Brr... iş nerede? Brr... cevizi aç!

Bu gürültüler kadının sabrını tüketir. Bu çok gürültücü sineklerden kurtulmak için onlara en zor ve karışık işleri yapmalarını emreder.

Fakat hiçbir şey bu 13 tane çalışkan işçiye durdurmaz ve yıldırmaz.

Verilen iş ne olursa olsun çabucak bitirirler. Cevizlerine girerler ve orada her seferinde tekrar bağırmağa başlarlar.

Brr... Cevizi aç! Brr... İş nerede? Brr... Cevizi aç!

Bir gün kadın deli igibi olur, cevizi açar ve bağırmağa başlar.

Sinekler, işte altı kalbur, altı elek ve dipsiz bir fıçı. Denize dökülmeden evvel bütün memleketi sulayan nehrin çıktığı yere gideceksiniz. Ve buraya o nehrin bütün suyunu getireceksiniz der.

Bu defa kadın, kendisini bu hararetli işçilerden kurtaracak olmayacak bir iş bulduğunu zannediyordu.

Nasıl olur, bilinmez. Çok kısa bir zaman geçmeden nehir kurumuş ve kasaba sular altında kalmıştı.

Ve 13 sinek cevize girmişler yine kafa patlatırcasına bağırıyorlardı.

Brr... Cevizi aç! Brr... nerede? İş Brr... Cevizi aç!

Tam bu anda dokumacı eve döner:

Karısı hiddetten mosmor olmuş bir halde:

- Efendi, diye bağırır. Bu sinekler beni deli edecekler. Hissediyorum ki aklımı kaybettim. Onları başımızdan atalım.

Dokumacı:

- İşimizi kim yapacak diye sorar.

Karısı:

- Biz ne güne duruyoruz. Hiç kimsenin bir insana kendisinden daha iyi hizmet edemeyeceğini düşünerek kendi işini tamamlamayı denemenin ne'sini kazanacağız diye bağırır.

Dokumacı:

- Herhalde haklısın diye cevap verir. Ve sineklere emreder:

- Sinekler gidiniz! Benim artık sizlere ihtiyacım kalmadı.

- Brr... diye sinekler cevap verir, bizi salıvererek ne güzel, fakat bizim aylıklarımız nerede?

Dokumacı:

-Sinekler işte ormanın üstünde uçan 13 karga. Zahmetlerinize karşılık onları size veriyorum. Der.

13 sinek uçarlar ve 13 kargayı yakalayıp götürürler.

O günden bu yana onları hiç kimse bir daha göremez.

Çalışma adetini unutan dokumacı ilk günlerde çok zorluk çeker.

Fakat bir leylek kadar çalışkan olan karısının sayesinde işine alışır. Ve şimdi dokumacı eskiden sineklerin bağırdığı gibi sevinçle bağırmaktadır.

Brr... İş nerede?

Eğer yolunuz düşer de o köye giderseniz karı kocanın beraberce ne kadar büyük bir sevinçle işlerini benimsediğini ve dünyada onlardan daha mes'ut bir insanın olmadığını görürsünüz.

GÜNAY, Turgut, “Dokuz Oğuz Menkıbesi, Çulpu Hanım Masalı, Öksüz Kız Masalı”, Kütahya Vilayet Gazetesi, Nisan, 1967, s. 3-4.

Dokuz Oğuzlar, Kumlança adlı bir ülkede oturuyorlardı. Burada Tuğla ve Seltifa adlı iki nehir bulunuyordu. Bir gece, bu ülkedeki ağaçlardan ikisinin üstüne gökten bir nur dizisi düştü. Bu ağaçlardan biri huş, diğeri çamfıstığı ağacıydı. Bu ağaçlardan biri 9 ay sonra yarıldı. İçinde beş tane, ağzında gümüş emzikler bulunan erkek çocukları görüldü. Oralarda oturan Türkler her iki ağaçtan geceleri müzik sesleri duyuyorlardı. Sonraları bu çocuklara Sungur Tekin, Kutur Tekin, Ur Tekin, Buğu Tekin, Tükik Tekin adlarını koydular.

Çocuklar 11 yaşına girince Türklere ana ve babalarını sordular. Türkler de o iki ağacı göstererek “birisi ananız birisi babanızdır” dediler.

Nihayet Buğu Tekin Han seçildi. Bugünün üç tane kargası vardı. Bunlar Buğu'ya haber getirirlerdi.

Buğu Tekin'e bir gece rüyasında ihtiyar bir adam fıstık şeklinde bir taş gösterdi. “Bu Kut dağı ellerinde oldukça Türkler dört bucağa hâkim olacaklardır” dedi.

Bir gece Buğu Han yatınca birden pencere açıldı. İçeri meleklerden güzel bir kız girdi. Buğu Han uyur taklidi yaptı. Kız da Hakanı uyandıramadığı için gitti. Bu hal ertesi günde devam etti. Nihayet Buğu Tekin vezirine akıl danıştı. Vezir “Bu kız bir ilahe olmalı, bir daha uyur taklidi yapmayınız” dedi.

Kız tekrar geldi. Buğu Han ona saygı gösterdi. Kız yeni bir din öğretmek için gelmişti. Akdağ'a gittiler. Bundan sonra her gece Akdağ'da buluştular.

Bir gece gök kızı “Ben gelmiyeceğim. Yarından tezi yok dünyanın dört bucağını fetetmeğe başlayınız” dedi. Veda etti, gitti.

Sabah olunca Hakan kardeşlerini çağırdı. Herbirini dört bir bucağa gönderdi. Kendisi de büyük bir ordu ile Çin üzerine yürüdü. Kendisi de kardeşleri de muvaffak oldular.

Nihayet bütün ordular Balasagunda toplandı. Buğu Han esir padişahları birer birer huzura kabul etti. Hint hükümdarından başka hepsini kendisine bağlı bir devlet yaparak padişahları eski yerlerine yolladı. Hint hükümdarı çirkin bir adam olduğundan onu huzuruna kabul etmediği gibi yurduna da yollamadı.

Bu Tekinden 30 göbek sonra torunların Yuluğ Tekin tahta çıktı. Çin birçok hediyelerle birlikte kızın Yuluğ Tekin’e gönderdi. Elçi; “Hükümdarım size en kıymetli mücevherleri gönderdi. Sizde karşılık kut dağını bilgisizliğinden dolayı hediye etmekten kaçınmadı.

Bu olaydan sonra Türk yurdunda bereketsizlik başladı. Bütün yeşillikler sarardı. Hayvanlar “Göç, göç göç” diye bağırıyorlar. Bu sesler ancak Turfan ülkesine gelince kesildi.

Çulpu Hanım Masalı: Yakutlarca (1) zühre yıldızının adı Çulpu Hanımdır. Bu genç kız ülker yıldızını seviyordu. Ülkerde Çulpu Hanım için yanıp tutuşuyordu. Birbirleri hizasına gelerek, birleşilirse yürekleri atmağa, göğüsleri kabarmağa, solukları gürlemeğe başlıyordu. Bu nefesler birer dalga oluyor, hemen kasırğa çıkıyor ve ortalığı birbirine katıyordu. Bundan dolayı Yakutlar Zühre ve Ülker bir hizaya gelince korkarlar.

Öksüz Kız Masalı:

Bir kış günü öksüz kız su almağa gidiyormuş. Vücudu yarı çıplak, ayakları kardan şişmiş, karnı aç, kulakları soğuktan donmuş, gözlerinden yaş dökülüyormuş.

Elindeki bakraca çeşmeden su dolduracaktı. Birdenbire bir kasırğa kopmuş. Ay yukarı ki köşkünde bu zavallı kıza bakıyor ve açıyordu. Kız o sıra bir çatının içine saklanmış. Ay Çalıya “Kızı al, gel” demiş. Çalı hemen bir at olmuş. Bir yandan gök açılıp bir çalı yükselmiş. Kız elindeki bakraçla birlikte göğe çıkmış. Ayın biçimden biçime girmesi hep öksüz kızın geçirdiği hayata bağlıymış.

İlk gece ay gümüş bir yay gibidir. Kız büyüdükçe ay da büyür, fakat kız halı dokumak için otağa girince ay hasretten hilâle dönermiş. Kızın keyfi coşup da bakracıyla göle, koşunca Ay'ın da yüzü açılır, bedir halini alırmiş.

Bundan başka gökte beyaz bir ayı vardır. Öksüz kızı sever Ay'ı tutup boğmak istermiş. Fakat gücü yetmez. 25 gün Ay, 3 gün ayı galebe çalar. Bu üç gün Ay gözükmemiş.

Gazetede yedi masal metni tespit edilmiştir. Sözlü anlatım türleri içerisinde yer alan metinlerden Cevdet İzrap'ın 1933 yılında derlediği masalda kaynak kişinin bilgileri bulunmamaktadır. Yayınlanan diğer masalların tercüme olduğu bilgisi yer almaktadır.

3.5.4. Oynamalık Türler

3.5.4.1. Halk Tiyatrosu

Genellikle açık alanlarda oynanan, müzik aletlerinin, araç gereçlerin kullanıldığı ve kültürel kıyafetlerin kullanıldığı kısa kısa eğlenceler geleneksel Türk tiyatrosu olarak adlandırılmaktadır. Bu oyunlarda konular yaşanmış ve yaşanabilecek olaylardan oluşmaktadır. Eğlencenin yanında metinlerde kıssadan hisse verilmektedir.

Araştırmacılar tarafından başlangıçta “Türk temaşası” olarak adlandırılan bu sanat dalı, Metin And'ın kullanımıyla “geleneksel Türk tiyatrosu” olarak yaygınlık kazanmıştır. Ancak, “halk tiyatrosu”, “seyirlik halk oyunları” ve “Türk seyirlik sanatları” kullanımları da bulunmaktadır (Düzgün, 2014, s. 144).

Gazetede yer alan halk tiyatrosu konulu yazıların künye ve içerikleri şöyledir:

GÜNER, Hamza, “Yunan Mezalimi-Türk Zaferi”, Kütahya Mecmuası, S.29, Ocak, 1927, s. 12.

26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Büyük Taarruz'dan 10 gün önce, Yunan askerlerinin bir Kütahya köyüne gelip köylülere yaptıkları işkencelerin anlatımıyla başlamaktadır. Birinci Perde'de, köy odasında Muhtar Ağa, Hoca Yahya Efendi, Hüseyin Ağa ve Mestan Onbaşı kendi aralarında yaşadıkları olayları anlatırlar. Köylüler, uzun zamandan beri Ahmet Çavuş adlı casusun köye gelmemesi sebebiyle hiçbir şeyden haber alamadıklarından sitem etmektedirler. Yunan askeri kıyafetleriyle gezen ve Yunanlıların arasına giren Ahmet Çavuş'un köye gelmesi, Yunanlıların işkencelerinden bahsetmesi ve operasyonun yakın zamanda başlayacağını haber verir. Bu arada, Ahmet Çavuş tanık

olduğu bir mezalimi anlatmaya başlar. Buna göre; Yunan askerleri, Kozören köyünde, köylüden fazla yiyecek almak ister ve köylüler rüşvet vererek iâşe edileni yarı yarıya düşürürler. Rüşvet vermelerine rağmen, Yunanlı subay, üslupsuz bir şekilde sokaktan geçen bir Türk kızı karşılığında köylüden hiçbir şey istemeyeceğini söyler. Yunanlı askerin kızı sürüklemesi üzerine, kızın kardeşi Mehmet, Yunanlı askere saldırır ve Mehmet köylülerin önünde katledilir. Sonrasında, Mehmet'in babası da şehit edilir. Yunan askerleri köyü yakmak ister. Çavuş olayları daha fazla anlatmak istemez (Aday & Gökdül, 2021, s. 213).

GÜNER, Hamza, “Yunan Mezalimi-Türk Zaferi”, Kütahya Mecmuası, S.30, 31, Şubat, 1927, s. 10-11.

Köylüler bu bölümde saray erkanının rahat ve zevk içinde yaşarken düşmanların hazırlık yaptıklarından söylenirler. Kendilerinin medrese eğitimi alırken düşmanların ilmin ve bilimin ışığıyla her gün yeni şeylerin icat edildiğini fakat yönetimin bu konuda duyarsız kaldığından yakınır (Aday & Gökdül, 2021, s. 214).

GÜNER, Hamza, “Yunan Mezalimi-Türk Zaferi”, Kütahya Mecmuası, S.33, Mart, 1927, s. 14-15.

İhsan Beğ bu bölümde bu zulümler başlamadan önce önlemler alınmış olsa halkın bu acıyı ve sefaleti görmeyeceklerini ifade etmektedir. Vatanın değerini ve askerlik vazifesinin kutsiyetinin zamanında takdir edilip önemsenmemesinden duyulan pişmanlığı anlatılmaktadır (Gökdül ve Aday, 2021, s. 214).

GÜNER, Hamza, “Yunan Mezalimi-Türk Zaferi”, Kütahya Mecmuası, S.34,35, Nisan, 1927, 11-13.

Üçüncü Perde, köylülerin yaşamış oldukları olayları değerlendirmektedirler. Yunan askerleri çevre köyleri yakıp yıkmışlardır. Durumun kötüye gitmesi köylüleri daha çok endişelendirmiştir (Gökdül ve Aday, 2021, s. 214).

GÜNER, Hamza, “Yunan Mezalimi-Türk Zaferi”, Kütahya Mecmuası, S.36, Mayıs, 1927, s. 9.

Yunan askerleri girdikleri her bölgede bütün silahlara el koymuştur. Çaresiz şekilde silahlarının olmadıklarından yakınmaktadır (Gökdül ve Aday, 2021, s. 214).

GÜNER, Hamza, “Yunan Mezalimi-Türk Zaferi”, Kütahya Mecmuası, S.38,39,40, Temmuz, 1927, s. 8, 13.

Dördüncü Perde’de mekân, bir köy evinin odasıdır. Aile evinin içerisinde perdenin kahramanı Murat yer almaktadır. Evde gelmekte olan tehlikenin durumunda bahsedilmektedir. Düşman köye gelmiş ve yakıp yıkmaya başlamıştır. Düşmanların Murat’ın evini basmaları yakındır. Babası Murat’a korunması için bıçak verir ve o da saklar. Yunanlı askerler kapıya dayanır ve zorla kapıyı açarlar. Anne küçük çocuklarının üzerine kapanarak onları korumaya çalışmaktadır. Yunanlılar, Murat’ın babasını yere düşürürler, ardından anneye saldırırlar. Annesinin çığlıklarla yardım istemesi üzerine Murat saklandığı yerden çıkarak ve Dimitri adlı askeri öldürür ve kendisi de yaralanır. Diğer Yunan askeri Vasil, Murat’ı alnından vurarak öldürür. Kahraman Türk kadını, Vasil’i kolundan yaralar; kendi de orada şehit olur. Baba, oğlu Murat’ın, kızı Fatma’nın ve diğer oğlu Hüseyin’in ve eşinin şehit olduklarına şahit olur. Ölmeden önce ay yıldızlı bayrağı ve askerdeki oğlu Muhammet’i görmeyi dilediği sırada, Türk askerinin seslerini işitmektedir (Gökdül ve Aday, 2021, s. 214-215).

GÜNER, Hamza, “Yunan Mezalimi-Türk Zaferi”, Kütahya Mecmuası, S.44, Eylül, 1927, s. 11-12.

Düşman kaçır ve Türk subayları, Murat’ın şehit olduğu eve gelirler. Gelen askerlerin içerisinde Murat’ın subay olan büyük abisi Muhammet’te vardır. Muhammet, babasının yanına gelir. Sonra, şehit olan babasına intikamın alındığını ve Türk milletinin her zaman vatanını koruyacağını söyler. İstiklal Marşı’nı okur ve görevine tekrar dönmesiyle oyun bitmektedir (Gökdül ve Aday, 2021, s. 215).

1927 yılında dört perdelik oyun olarak yazılan Hamza Güner’e ait Yunan Mezalimi-Türk Zaferi eseri çeşitli sayılarda yayınlanmıştır. Yunanlıların işgal döneminde Kütahya köylülerine yapılan işkenceler anlatılmıştır. Büyük Taarruz Savaşı öncesi Kütahya’nın Millî Mücadele tarihine ait birçok unsuru içerisinde bulundurmaktadır.

SONUÇ

Gazete ve dergiler kamuoyu oluşturulmasında, fikirlerin yayılmasında, haber alma ihtiyaçlarının karşılanmasında, çocukların ve gençlerin eğitiminde, edebiyatın gelişmesinde, kültür ve sanatın canlanarak gelişmesinde, yetenekli gençlerin yetişerek edebi yaratıcılığın artmasında, kültürel unsurlar bakımından önemli roller üstlenmektedir.

Gazetede, toplum, sanat, müzik, edebiyat, dil, edebiyat, folklor, siyaset, derlemeler, haber, bildiri, tenkit ve tanıtma yazıları yer almaktadır. Gazetenin yayınlandığı ilk yıllarda halk bilimi alanıyla ilgili ürünleriyle ilgili veriler sınırlıyken halkevinin açılışı ile gazete halk bilimi alanındaki yazılara daha sık yer verilmiştir. Buna sebep olarak gazetenin halkevinin özel bir yayınevi olmaması sebebiyle bu gazetenin bu amaca hizmet olarak yardımcı yayın organı olması gösterilebilmektedir.

Gazete, folklor ürünlerinin kayıt altına alınıp korunması, folklor mirasının ulaşılabilir kaynak niteliğinde olması sebebiyle yapılacak yeni çalışmalara teşvik edilmesinde, kültürel sürekliliğin sağlanıp gelecek nesillere aktarılmasında, geçmiş ile bağları koparmadan bilinçli bir nesil yetiştirilmesinde, gelenek, görenek, örf ve adet ve inançların, kutsal değerlerin canlı tutulmasında, milli bilincin uyandırılmasında, birliğin sağlanmasında, nesillerin öz değerlerine sahip çıkmasında, folklor çalışmalardan haberdar olmada başvuru kaynağı niteliğindedir.

Değerlendirmelerde halk bilimi başlığı altında incelenen konular şöyledir;

Araştırmanın fiziki çevre bölümünde Halil Kadri Erdem'in Kütahya mesireleriyle ilgili dokuz adet yazısı tespit edilmiştir. Kütahya'nın birçok köy, kahve, hamam ve kaplıcaları tarihi, ekonomik ve turizm açısından verimliliğini göstermektedir. Merkez ve ilçelerinin coğrafi yapısı hakkında tespit edilen yazılarda yaşanan bölgenin demografik yapısının oluşmasının toprak verimliliği ve iklimi gibi unsurların etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Tarihi çevre bölümünde Mustafa Hakkı Yeşil'in Kütahya'nın tarihi mekanları ve camiler hakkında yazdığı dört adet yazısı tespit edilmiştir. Bu yazılarında Karagöz Camii, Ana Sultan Türbesi, Rüstem Paşa Medresesi gibi tarihi ve dini mekanlarının yapısı hakkında bilgiler vererek yapıların kültürel hafızasının zenginliğini işaret etmektedir. Hamza Güner'in Kütahya camileri hakkında yazdığı otuz sekiz makalesi bulunmaktadır. Ulu Camii, Kurşunlu Camii, Arslan Bey Camii gibi önemli yapıların ilk yılları, dönem içerisinde yaşanan doğal ve çevresel faktörlerin etkileri bakımından geçmişe ışık tutulmuştur.

Giyim kuşam bölümünde Kütahya'nın yöresel kıyafetlerinin anlatıldığı bir adet yazı tespit edilmiştir. Kıyafetler kalıp, kumaş ve modellerin çeşitliliği bakımından zengindir. En ince işçilikle işlenmiş tefebaşı, pullu, eğrimli gibi motiflerin yanı sıra bindallı, harekeli gibi modeller de giyilmektedir. Bu giysiler günümüzde hâlâ özel günlerde kına gecelerinde giyilmektedir. Kültürün devamlılığı ve yaşatılması bakımından kıyafetlerin değerlerini koruduğu görülmektedir. Geçiş dönemi içerisinde yer alan Kütahya'da düğün törenleri hakkında tespit edilen yazıda da kına, çeyiz altı, kuşak ve gelin çıkarma gibi âdetler bulunmaktadır. Bu törenler günümüzde de devam etmektedir.

Danslar bölümünde düğünlerde ve kır oyunlarında icra edilen zeybek, oyun havaları hakkında bilgiler tespit edilmiştir. Bu oyunlar ağır ve hareketli olmak üzere çeşitli figürlerden oluşmaktadır. Ağır figürlerden oluşan Kütahya Zeybeği ve genellikle kır oyunlarında oynanan Turşucu Güzeli gibi oyunlar yer almaktadır.

Sözlü edebiyat bölümünün konuşmalık türlerler başlığı altında bulunan atasözleri gazetedeki 1929 yılında yirmi adet 1930 yılında altmış dört adet tespit edilmiştir. Tespit edilen bu atasözleri dilin kullanılmasındaki gücü göstermektedir. Bilmece bölümünde gazetedeki yüz yirmi üç adet bilmece tespit edilmiştir. Bilmecelerde tabiat unsurları, eşya, bitki, hayvan, gibi kavramlar yakın uzak ilişkisi kurularak akıl yürütme ile ulaşmayı hedeflemektedir. Bu kavramlardan afyon çiçeği, üzüm gibi bitkilerin halk ekonomisindeki varlığının göstergesidir. Arı, koyun gibi hayvancılıkta yaygın canlılar coğrafyanın geçim kaynaklarının ifadesidir.

Söylemelik türler bölümünde "Köy Mânileri" başlığı altında sekiz adet mâni yayımlanmıştır. "Çiftçi Mânilerinden" beş adet mâniye yer verilmiştir. Bu manilerde saban, tohum, ambar terimleri sıklıkla geçmektedir. Bu dönemde genellikle tarım, toplumun gelir ve ihtiyacını karşılamaktadır. Bu nedenle manilere de konu olmuştur. Mustafa Hakkı tarafından yedi adet mani yayınlanmış fakat derlenen kişiler hakkında bilgi verilmemiştir. Bu manilerde genellikle aşk, güzellik gibi kavramlar işlenmiştir. H.Kadri Erdem hamam alemlerinde söylendiği bilgisi verilen üç adet mani yayımlamıştır. Eğlence mekanları haline gelen bu mekanlarda söylenmektedir. O dönemde yaygın olan bu alemler günümüzde yaygın olmadığı için gazetedeki geçen maniler sözlü ortamda devamlılığı sağlayamamıştır. 1964 yılında on bir adet 1965 yılında otuz beş adet mâni 1966 yıllarında ise altı adet mani yayımlanmıştır. Bu manilerde ise aşk ve ayrılık konularını içermektedir. Mustafa Balkaya tarafından yayımlanan manilerde doğa konusu

ağırlıktadır. Hasan Dakni ve Zafer Mercan tarafından yayımlanan manilerde ise sevgi ve sitem içerikli ifadeler yer almaktadır.

Türküler bölümünde Mustafa Hakkı tarafından “Kütahya Halk Türküleri” başlığı altında genellikle kına gecelerinde söylenen “Altın Tas İçinde” türküsü yer almıştır. Bu türküde hasretin üzüntüsü ağırlıklıdır. Günümüzde kına gecelerinde söylenen yaygın bir türkü olmadığı görülmektedir. Cevdet İzrap tarafından Kütahya’da derlenen bir türkü de ise derlenen kişi hakkında bilgi yer almaktadır. Gurbetin ağır yükünü taşıyan acıklı bir konuda söylenen bu türkü tarihsel hafızada yerini almıştır. “Bir Yörük Türküsü” Cevdet İzrap tarafından derlenmiş fakat derleyici bilgisi yer almamıştır. Bu türkü karşılıklı söylenen vuslat konulu bir özelliğindedir. Halkevi derlemelerinden yayımlanan altı adet türküde aşk, sevgi, özlem, hasret konuları işlenmiştir. H.Kadri Erdem’in yayımladığı “Perli Köprüsü Türküsü” ve “Yoncapınarı Türküsü” hikayeleriyle verilmiştir. Ölümün ardından duyulan üzüntünün etkisiyle ortaya çıktığı görülmektedir. Âşık Sırrı’nın Kütahya’da ayrılırken söylediği türküde üzüntünün derin yankısı vardır. Kâmikâr Germen tarafından Yıldız Mehmet ve Suna” türküsü hikayesiyle birlikte verilmiştir. Askerliği sırasında şehit olan Mehmet’in ardından Suna’nın içli sözleri türküye dönüşmüştür. Mehmet Bayer “Kütahya Folkloru” başlığı altında “Ahmet Bey Türküsü” yer almıştır. Selime Kahraman tarafından hikayesiyle birlikte verilen “Gelin Ümmü Türküsü” acıklı bir ölümün ardından ortaya çıkmıştır. Afyonkarahisar’da yaygın olarak bilinen bu türkünün gazetede yer alması yaygın olarak bilindiğini göstermektedir. Gazetede yer alan “Ekspres Türküsü” hikayesinde yaşanan tren faciasının ardından yaşanan derin üzüntünün söylemi haline gelmiştir. Bu bakımdan gazetede yer alan türkülerin genellikle tören türküler ve acıklı türküler olduğu bilgisine ulaşılabilmektedir. Gazetede Sadık Uzunoğlu tarafından Kütahya halk türkülerinin sınıflama çalışması yer almıştır. Bu sınıflamada söyleyiş ve güzellik ön plandadır. Değişik durumlarda iz bırakan türküler; genellikle zamanla efsane haline gelmiş, hatıraları canlı tutan, özel günlerde söylenen, taklitçi olan, oyunlarda yer alan ve irticalen söylenen türkülerdir. Yaşayışları bakımından türküler ise; ömrü uzun olan ve unutulmayanlar, ömrü az olan ve zamanla unutilanlar ve ezgileri aynı kalıp söylenişleri değişen türkülerdir.

Destanlar bölümünde halk şairi Sivaslı Talibî’nin yazdığı “Kıbrıs Destanı” yer almıştır. Bu destan âşığın yaşadığı devrin toplumun yakından etkilendiği bir olayın ifadesidir. Diğer destan ise Kütahyalı halk şairlerinden Âşık Hasan’ın “Yemek Destanı”dır. Bu destanda tirit, hoşşerim, dolma, bal helvası, gibi yiyecekler geçmektedir.

Ağıtlar bölümünde Kütahya şairlerinden Âşık Sırrı'nın oğlu Rıdvan'ın ölümünün ardından duyulan üzüntüyü ele aldığı şiir gazetede yayımlanmıştır.

Halk şiirleri bölümünde Kütahya halk şairleri Âşık Sırrı, Âşık Şükrî, Arifi, Âşık Mustafa, Pesendî'ye ait koşmalar Kütahyalı halk şairleri son âşıklardan Yeksanî ve Âşık Ömer'e ait koşmalar yayımlanmıştır. Bu koşmalarda güzelleme konuları ön plandadır. Eflatun Cem Güney tarafından Âşık Noksani ve Âşık Mesleki'nin hayatı ve koşmaları yer almaktadır. Kütahyalı Çağrani'ye ait “Çok Bile” “Sultan Bağları” koşması bulunmaktadır. Süleyman Güteryüzü tarafından Âşık Sırrı ve Pesendi'nin hayatı ve koşmalarına yer verilmiştir.

Mustafa Hakkı Yeşil tarafından Kütahyalı halk şairleriyle ilgili bibliyografya çalışması yayımlanmıştır. Bu bibliyografyada çeşitli kütüphanelerde bulunan yazmalar sınıflandırılmıştır.

Masallar bölümünde Ömer Ertürk tarafından “Perinin Değneği”, “Değnek, Kum ve Elmalar”, “Mel'un Hazine”, “On Üç Sinek” yayınlanmıştır. Gazetede Cevdet İzrap tarafından Kütahya'dan derlenen bir adet masal yer almıştır. Derlenen kişi hakkında bilgi verilmemiştir. Turgut Günay tarafından “Çulpu Hanım Masalı” ve “Öksüz Kız Masalı” yayınlanmıştır.

Halk tiyatrosu bölümünde Hamza Güner tarafından yazılan “Yunan Mezalimi-Türk Zaferi” adlı dört perdelik bir oyun yayımlanmıştır. Millî mücadele devrini anlatan bu oyunda Yunanlıların işgal döneminde Kütahya halkına yaptığı eziyetler işlenerek dönemin olayları yansıtılmıştır.

Halk edebiyatının ufkunun genişlemesi düşüncesiyle çeşitli önerilerde bulunulabilir. Manzum metinler üzerine manilerin şekil ve muhteva açısından yeni bir tasnif çalışması yapılabilir. Yöreden yapılacak mâni derlemelerinde gazetede eksik olan derleyicilerinde kayıt altına alındığı bibliyografya eklenerek alana yeni güncel katkılar sağlanabilir. Kültürel birikimin bir yansıması olan türküler üzerinde yeni derleme çalışmaları yapılabilir ve bu çalışmalar kayıt altına alınabilir. Türk oyun kültürü ile ilgili araştırmalar ve karşılaştırmalar yapılabilir ve bu çalışmalar yayımlanabilir. Günümüz oyun yazarlarının geleneksel tiyatro teknikleri ve metinleri alanında gelişimi desteklenebilir. Bu kapsamda sanatsal etkinliklerin farklı ve benzer durumları araştırılmalıdır. Nesir türünde hikâye ve masallar tahlil edilerek muhteva bakımından halk edebiyatına katkılarından bahsedilebilir. Benzer olarak nazım türünde koşma

unsurunda tahliller yapılarak muhtevaları değerlendirilebilir. Yeni Türk edebiyatı gibi çeşitli edebiyat dallarıyla gerek muhteva gerek içerik zenginliğiyle mukayese edilebilir.

Halk bilimi alanında çalışmalar devam etmektedir. Bu çalışmalar doğrultusunda ortaya yeni bulgular çıkabilecektir. Bu nedenle güncel verilerin kayıt altına alınması önemlidir. Mevcut kayıtlar ileride çalışılacak olan tezlere ufuk açacak mahiyettedir. Bu sebeple Kütahya Vilayet Gazetesi'nin yer alan çalışmaların bölge ve şehirle ilgili bundan sonraki çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma bölgenin tarihsel, kültürel, edebi hafızasına katkı sağlayacaktır.

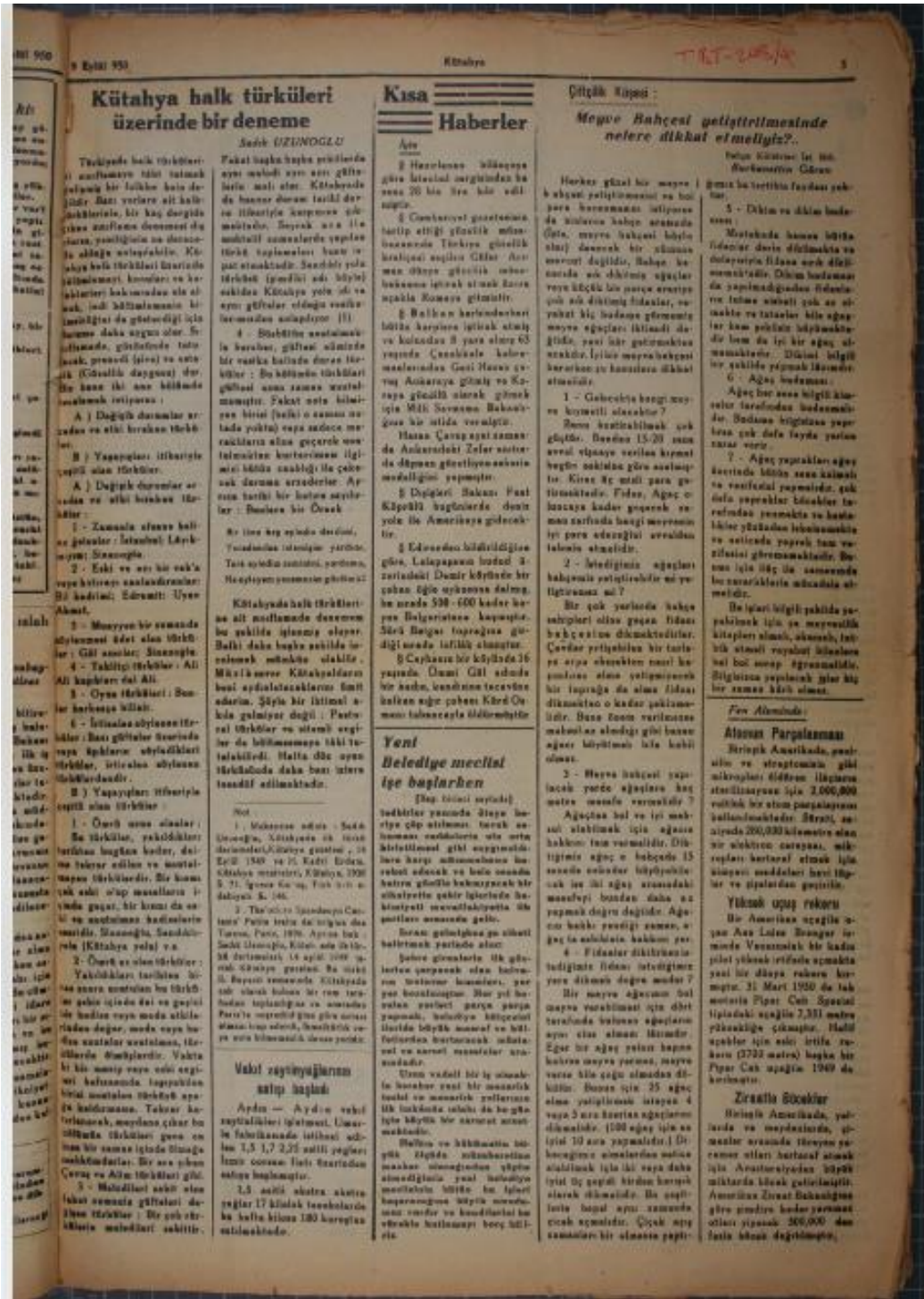

EKLER

EK-1: Kütahya Mecmuası İlk Sayısı

Ek-4: Uzunoğlu, Sadık. "Kütahya Halk Türküleri Üzerine Bir Deneme", Kütahya Vilayet Gazetesi, S.1293, Eylül, 1950.

KAYNAKÇA

- Aça, M. (2009). *Başlangıçtan günümüze Türk dünyasında tür ve şekil bilgisi* (1. Basım). İstanbul: Kriter Yayınları.
- Aday, E. ve Gökdül, A. (2021). 30 Ağustos Dumlupınar Zaferinin bir propaganda aracı olarak "Yunan Mezalimi" isimli tiyatro oyununa yansımaları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (69), 208-219.
- Aksu, C. (1999). Folklorumuzda türkü derlemeciliği. *Milli Folklor*, (5), 66-69.
- Alangu, T. (1983). *Türkiye folkloru el kitabı* (1. Basım). İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Artun, E. (2005). *Türk halk bilimi* (2. Basım). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Bars, M. E. (2015). William Bascom'un "Folklorun Dört İşlevi" ışığında Nasrettin Hoca fıkraları üzerine bir değerlendirme. *Elektronik Turkish Studies*, 10(4), 149-165.
- Baysan, M. (2022). *Geçmişten günümüze doğum, düğün ve ölümden Kütahya* (1. Basım). Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Boratav, P. N. (1984). *100 soruda Türk folkloru* (2. Basım). Ankara: Gerçek Yayınevi.
- , (2000). *Halk edebiyatı dersleri* (1. Basım). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- , (2017). *Folklor ve edebiyat I* (4. Basım). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Caferoğlu, A. (1988). *Türk kavimleri* (2. Basım). İstanbul: Enderun Yayınevi.
- Çetin, İ. (1997). Türkiye'de halk, folklor ve halk edebiyatı terimleri. *Milli Folklor*, 5(36), 23-30.
- Çobanoğlu, Ö. (2016). *Halk bilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş* (3. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Develioğlu, F. (2020). *Osmanlıca Türkçe ansiklopedik lügat* (34. Basım). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Düzgün, D. (2014). Türkiye'de geleneksel tiyatro çalışmaları. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (52), 143-158.
- Ekici, M. (2018). *Halk bilgisi (Folklor) derleme ve inceleme yöntemleri* (6. Basım). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Elçin, Ş. (1997). *Halk edebiyatı araştırmaları* (2. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.

- , (2019). *Halk edebiyatına giriş* (16. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Er, T. (2003). *Türkiye'de basın yayın ve tanıtma* (1. Basım). Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Erdem, H. K. (1937, Ağustos 20). Kütahya mesireleri. *Kütahya Vilayet Gazetesi*, (480), 2.
- Eroğlu, T. (2017). Türkiye'deki halk oyunlarının temel özellikler, tür ve dağılım bakımından incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (42), 67-78.
- Germen, K. (1939). Halk türküleri: Altın tas içinde. *Kütahya Mecmuası*, (554), 2.
- , (1939). Halk türküleri: Yıldız Mehmet ve Suna. *Kütahya Mecmuası*, (556-557), 2.
- Gökdül, A. (2022). *Kütahya'da Cumhuriyet dönemi siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel hayat (1923-1950)* (1. Basım). Kütahya: Ekspres Matbaası.
- Güler, K. (2015). *Kütahya isimler sözlüğü* (1. Basım). Kütahya: Ekspres Matbaası.
- Güleryüzü, S. (1966). Kütahya şairleri II (Âşık Pesendi). *Kütahya Viayet Gazetesi*, (5547), 2.
- , (1966). Kütahya şairleri III (Âşık Sırrı). *Kütahya Vilayet Gazetesi*, (5555), 2.
- Günay, U. (1989). Türk edebiyatı içinde âşık edebiyatının yeri. *Milli Folklor*, 1(2), 16-17.
- , (1991). Folklor mahsüllerinin tabiatı. *Milli Folklor*, 2(11), 9-12.
- Güner, H. (1964). *Kütahya Camileri* (1. Basım). Kütahya: Kütahya İl Matbaası.
- Güney, E. C. (1941). Âşık Meslekî. *Kütahya Vilayet Gazetesi*, (670), 2.
- Güzel, A. (2014). *Dini tasavvufi halk edebiyatı* (6. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, A. ve Torun, A. (2014). *Türk halk edebiyatı el kitabı* (8. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hakkı, M. (1934). Kütahya halk şairleri son aşıklar. *Kütahya Vilayet Gazetesi*, (335), 2.
- İçel, H. (2010). *Türk bilmecelerinin şiirsel yapısı* (1. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.
- İzrap, C. (1933). Masal. *Kütahya Mecmuası*, (258), 2.
- Kahraman, S. (1968). Gelin Ümmünün türküsü. *Kütahya Vilayet Gazetesi*, (5650), 2.

- Karataş, G. (2019). *Türk Yurdu Dergisinin halk bilimi unsurları bakımından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Kaya, D. (2019). *Türk dünyası anonim halk şiiri* (4. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koç, A. (2009). Kütahya merkezinde giyim-kuşam kültüründeki değişmelerin çözümlenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 243-261.
- Koç, F. ve Koca, E. (2016). Türk halk giyiminde kullanılan süslemelere tipolojik bir yaklaşım. *İdil Dergisi*, 5(19), 237-262.
- Oğuz, M. Ö. (2009). *Somut olmayan kültürel miras nedir?* (1. Basım). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Oğuz, M. Ö., Ekici, M., G. Teke, S., Ölçer Özünel, E., Türkyılmaz, D., Duymaz, A., . . . Özkan, A. (2017). *Türk halk edebiyatı el kitabı* (14. Basım). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Oğuz, M., Ekici, M., Özdemir, N., Öğüt Eker, G. ve Gürçayır, S. (2006). *Halkbiliminde kuramlar ve yaklaşımlar 1* (3. Basım). Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Oğuz, Ö. ve Gürçayır, S. (2010). *Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar 2* (3. Basım). Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Oy, A. (1997). *TDV İslam Ansiklopedisi* (1. Basım, C.15, s. 367-369). İstanbul: TDV Yayınları.
- Örnek, S. V. (1979). *Anadolu folklorunda ölüm* (1. Basım). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- , (2016). *Türk halkbilimi* (2. Basım). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Özbek, M. (1981). *Folklor ve türkülerimiz* (1. Basım). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Özdin, E. (2019). *Türk Dil Kurumu süreli yayınlarının halk bilimi unsurları bakımından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Öztelli, C. (2002). *Evlerinin önü türküler* (1. Basım). Ankara: Özgür Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2016). *Masal araştırmaları* (2. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.

- Şahin, H. (2010). *Kütahya halkevinin kuruluşu ve faaliyetleri (1932-1937)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Tan, N. (2003). *Folklor (Halk Bilimi)* (6. Basım). İstanbul: Kitap Matbaacılık.
- Tezel, N. (2019). *Türk masalları* (4. Basım). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Uyanık, M. (2013). *Kütahya basın tarihi (1923-1980)* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Yakıcı, A. (1989). Folklor araştırmaları ve mahalli basın. *Milli Folklor*, 1(2), 28.
- Yeşil, Y. (2014). Türk Dünyasında geçiş dönemi ritüelleri üzerine tespitler. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3(9), 117-136.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk bitiği* (1. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.
- (2016). *Türk bitiği araştırma ve inceleme yazıları* (2. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, D., Çobanoğlu, Ö., ve Özarslan, M. (2004). *Liseler için halkbilimi* (1. Basım). İstanbul: MEB.
- Yılmaz, S. (2014). *Yeni Fırat Dergisindeki halk bilimi unsurları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Zeybek, Ş. N. (2015). Ege türkülerinde giyim-kuşam tesettür. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (3), 119-138.

DİZİN

-A-

Ağıt, 96, 98, 131, 159
 Anonim, 12, 49, 63, 64, 96
 Anonim, 5, 31, 64, 96, 168

-B-

Bilmece, 36, 48, 140, 158

-D-

Destan, 5, 11, 89, 95, 96, 131
 Düğün, 5, 29, 30, 86, 157, 166

-E-

Eğlence, v, 6, 30, 36

-F-

Folklor, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 70, 75, 113, 118,
 166, 167, 168, 169

-G-

Gazete, 157
 Gelenek, v, 29, 99, 157
 Giyim, 28, 29, 168, 169

-H-

Halk, v, vii, 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11,
 12, 28, 29, 30, 31, 64, 83, 87, 96, 99,
 112, 113, 116, 120, 131, 140, 154,
 157, 158, 159, 167, 168, 169
 Halk Bilgisi, 5, 10, 12

Halk Bilimi, v, vii, 1, 4, 5, 7, 8, 9, 10,
 11, 12, 157, 168, 169

Halk Edebiyatı, 9, 11, 12, 31, 140

-K-

Koşma, 88, 96, 131, 140, 159
 Kültür, v, 1, 2, 4, 6, 7, 11, 14, 16, 29,
 32, 99, 157
 Kütahya, 1, İ
 Kütahya Vilayet Gazetesi, v, vii, 1, 2,
 14, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25,
 26, 27, 28, 29, 30, 32, 35, 36, 38, 39,
 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 53, 55, 56,
 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66,
 70, 72, 73, 74, 75, 77, 79, 80, 81, 82,
 83, 84, 86, 87, 88, 89, 91, 96, 97, 98,
 100, 103, 107, 109, 111, 112, 113,
 116, 118, 120, 123, 126, 128, 131,
 132, 133, 135, 136, 138, 139, 142,
 144, 147, 149, 152, 160, 163, 165,
 167

-M-

Mani, 49
 Masal, 7, 16, 140, 141, 154, 159
 Masal, 140, 141, 167, 168

-T-

Toplum, 6, 29, 157
 Tören, 29
 Türkü, 64, 79, 81, 84, 85, 87, 88, 112,
 131, 140, 158, 166